

T.C.
MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE ÇOK PARTİLİ SİYASİ HAYATA GEÇİŞ YILLARININ
DEMOKRASİ KAVRAMI EKSENİNDE SOSYOLOJİK İNCELEMESİ:
DEMOKRAT PARTİ UYGULAMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
EJDER ALDAN

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. KOŞAR HIZ

OCAK,2012
MUĞLA

T.C.
MUĞLA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI ADI

TÜRKİYE'DE ÇOK PARTİLİ SİYASİ HAYATA GEÇİŞ YILLARININ DEMOKRASİ
KAVRAMI EKSENİNDE SOSYOLOJİK İNCELEMESİ: DEMOKRAT PARTİ
UYGULAMALARI

HAZIRLAYANIN ADI SOYADI

EJDER ALDAN

Sosyal Bilimler Enstitüsünce

“Yüksek Lisans”

Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih :09/01/2012

Tezin Sözlü Savunma Tarihi :23/09/2011

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Koşar HIZ

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Hasan TÜZEN

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Ünal BOZYER

Enstitü Müdürü :Prof. Dr. Namık Kemal ÖZTÜRK

OCAK, 2012

MUĞLA

T.C.
MUĞLA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI ADI

TÜRKİYE'DE ÇOK PARTİLİ SİYASİ HAYATA GEÇİŞ YILLARININ DEMOKRASİ
KAVRAMI EKSENİNDE SOSYOLOJİK İNCELEMESİ: DEMOKRAT PARTİ
UYGULAMALARI

HAZIRLAYANIN ADI SOYADI
EJDER ALDAN

Sosyal Bilimler Enstitüsünce
“Yüksek Lisans”
Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih :09/01/2012

Tezin Sözlü Savunma Tarihi :23/09/2011

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Koşar HIZ
Jüri Üyesi : Doç. Dr. Hasan TÜZEN
Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Ünal BOZYER

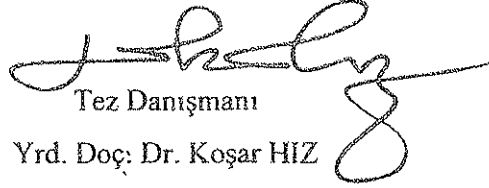
Enstitü Müdürü :Prof. Dr. Namık Kemal ÖZTÜRK

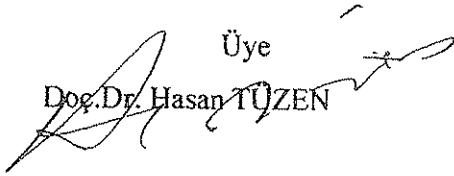
OCAK, 2012
MUĞLA

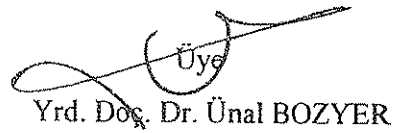
TUTANAK

Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 02/06/2011 tarih ve 522/4 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 25/4 maddesine göre, Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Ejder ALDAN'ın "Türkiye'de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş Yıllarının Demokrasi Kavramı Ekseninde İncelenmesi: Demokrat Parti Uygulamaları" adlı tezini incelemiş ve aday 23/09/2011 tarihinde saat 15:00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 60 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin kabul edildiğine oybirliği ile karar verildi.

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Koşar HIZ

Üye
Doç. Dr. Hasan TÜZEN

Üye
Yrd. Doç. Dr. Ünal BOZYER

YEMİN

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Türkiye’de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş Yıllarının Demokrasi Kavramı Ekseninde Sosyolojik İncelemesi: Demokrat Parti Uygulamaları” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

9.1.11.2011

ADI SOYADI

İMZASI

Erdem ALDAW
JAW

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN

Soyadı :ALDAN

Adı : Ejder

Kayıt No:

TEZİN ADI

Türkçe : Türkiye’de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş Yıllarının Demokrasi Kavramı Ekseninde İncelenmesi: Demokrat Parti Uygulamaları

Y. Dil :A Sociological Analysis Of The Transition Years Of Multi-Party Political Life In The Axis Of Democracy Concept In Turkey: The Democratic Party Practices

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

Doktora

Sanatta Yeterlilik

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite : Muğla Üniversitesi

Fakülte : Edebiyat Fakültesi

Enstitü :Sosyal Bilimler Enstitüsü

Diğer Kuruluşlar :

Tarih :

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayınlayan :

Basım Yeri :

Basım Tarihi :

ISBN :

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : HIZ, Koşar

Ünvanı :Yrd. Doç. Dr.

TEZİN YAZILDIĞI DİL : Türkçe

TEZİN SAYFA SAYISI:105

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

1.Çok Partili Siyasal Hayat

2.Demokrasi

3.

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER:

1.Demokrasi

2.Çok Partili Sistem

3.Liberalizm

4.Devletçilik

Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız.

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER: Konunuzla ilgili yabancı indeks, abstract ve thesaurus'u kullanınız.

1. Democracy

2. Multi-Party System

3. Liberalism

Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız. . State Socialism

1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum

2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir

3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir

Yazarın İmzası :

Tarih : 09.10.11.2012

ÖZET

TÜRKİYE'DE ÇOK PARTİLİ SİYASİ HAYATA GEÇİŞ YILLARININ DEMOKRASİ KAVRAMI EKSENİNDE SOSYOLOJİK İNCELEMESİ: DEMOKRAT PARTİ UYGULAMALARI

Ejder ALDAN

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Koşar HIZ

Mayıs, 2011

Demokrasi kavramı neredeyse hemen her dönemde, daha iyi bir yönetim anlayışı arayışları noktasında, tartışılmıştır. Son iki yüzyıldır ise pek çok uluslar arası gelişmelerde her zaman ön plana çıkan bir kavramdır. Türkiye'de Cumhuriyet'in kurulmasından günümüze kadar geçen süreçte her dönemde tartışılan bir kavram olarak güncelliğini koruyarak karşımıza çıkmaktadır. Her toplumsal yapının kendine has dinamikleri, kendine has gelişim özellikleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda her toplum kendi iç dinamikleri doğrultusunda, tarihten getirmiş olduğu toplumsal yapı unsurları doğrultusunda kendisi için en iyi yönetim şeklini geliştirmiştir.

Türkiye'de bir yönetim şekli olarak demokrasi ve demokrasinin olmazsa olmaz koşulu olarak çok partili siyasi hayata geçiş süreci sancılı ve sıkıntılı olmuştur. Demokratik kurum ve değerlerin yerleşmesi bakımından 1946 yılında başlayan bu geçiş süreci günümüzde hala devam etmektedir. Söz konusu toplumsal değişim ve dönüşümde etkili olan unsurların analiz edilmesi ve demokrasi anlayışındaki başkalaşımın tarihsel gelişim seyri içerisinde tespit edilebilmesi önem kazanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: *Demokrasi, çok partili sistem, liberalizm, devletçilik.*

ABSTRACT

A SOCIOLOGICAL ANALYSIS OF THE TRANSITION YEARS OF MULTI-PARTY POLITICAL LIFE IN THE AXIS OF DEMOCRACY CONCEPT IN TURKEY: THE DEMOCRATIC PARTY PRACTICES

The democracy concept is discussed at the point of seeking for more better management insight nearly in every period. Also in the last two century, it is a concept that always stands in the foreground in most international advances. Since the times of the foundation of the Turkish Republic, it is always discussed as an up-to-date concept in every time period. Every social structure has its own dynamics and specific development properties. Every society is developed its best method of management in accordance with its internal dynamics and social structure factors through history.

It is a painfull and bothering transition period to democracy; as a method of management and as a sine qua non condition of multi-party political life. This period which is started in order to settle democratical organizations and assets in 1946 is still continuing at present. To analyze the effective factors in this social change and transformation and to determine the metamorphics of democracy insight in the course of historical developemty is of significant importance.

Keywords : *Democracy, multi-party system, liberalism, state socialism.*

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
İÇİNDEKİLER.....	III
KISALTMALAR.....	V
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM I. ÇALIŞMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ.....	8
BÖLÜM II. CUMHURİYET'İN İLANINDAN 1945 YILINA KADAR GEÇEN DÖNEMDEKİ GELİŞMELERE GENEL BİR BAKIŞ.....	10
2.1. CUMHURİYET'İN İLANINDAN ATATÜRK'ÜN ÖLÜMÜNE KADAR GEÇEN DÖNEMDE ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ DENEMELERİ.....	10
2.1.1. TERAKKİPERVER CUMHURİYET FIRKASI DENEMESİ.....	10
2.1.2. SERBEST CUMHURİYET FIRKASI DENEMESİ.....	16
2.2. 1938-1945 ARASINDAKİ GELİŞMELER.....	19
BÖLÜM III. 1945-1960 YILLARI ARASINDAKİ GELİŞMELER.	26
3.1. 1945 YILINDAKİ GELİŞMELERE GENEL BİR BAKIŞ.....	26
3.2. DEMOKRAT PARTİNİN KURULMASI.....	31
3.3. 1950 SEÇİMLERİNDEN 1954 SEÇİMLERİNE KADAR GEÇEN DÖNEMDEKİ GEİŞMELER.....	52

a) Din-Devlet İlişkileri Anlayışındaki Değişmeler.....	54
b) Yerel Seçimler.....	57
c) Ekonomi Alanındaki Gelişmeler.....	57
d) İktidar-Muhalefet İlişkileri.....	61
e) İç Politika Uygulamaları.....	66
3.4. 1954 SEÇİMLERİNDEN 1957 SEÇİMLERİNE KADAR GEÇEN DÖNEMDEKİ GELİŞMELER.....	68
a) Ekonomik Durum.....	70
b) Demokratik Olmayan Uygulamalar.....	70
c) 6-7 Eylül Olayları.....	72
d) İktidar-Muhalefet İlişkileri.....	75
3.5. 1957 SEÇİMLERİ VE 27 MAYIS 1960 YILINA KADAR GEÇEN DÖNEMDEKİ GELİŞMELER.....	80
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	90
KAYNAKÇA.....	96

KISALTMALAR

AP	: Adalet Partisi
a.g.e.	: Adı geçen eser
BM	: Birleşmiş Milletler
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CMP	: Cumhuriyetçi Millet Partisi
DP	: Demokrat Parti
HP	: Hürriyet Partisi
KP	: Köylü Partisi
NATO	: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlanik Antlaşması Ögütü)
SCF	: Serbest Cumhuriyet Fırkası
TCF	: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi

GİRİŞ

Demokrat Parti dönemi ve dolayısıyla Türkiye’de çok partili siyasi hayata geçiş pek çok akademisyen ve araştırmacı tarafından ele alınıp incelenmiştir. Yapılan araştırma ve incelemeler Demokrat Parti dönemini bir bütün olarak ya da sadece ekonomik veya sadece hukuksal düzenlemeler bakımından ele almıştır. Bu çalışmaya beni sevk eden pek çok unsur bulunmaktadır. Bunlardan birkaçını şöyle özetleyebilirim: Türkiye’de ve dünyada ülke yönetiminde olan pek çok hükümet, hem iç politikalarında hem de dış politikalarında bütün eylem ve politikalarını demokrasi adına, demokrasi için yaptığını beyan etmektedir. Türkiye’de özellikle seçim dönemlerinde politikacılar daha demokratik bir Türkiye oluşturma gayret ve çabası içinde olduklarını ifade etmektedirler.

Uluslar arası platformlarda ise, 1) İkinci Dünya Savaşı’ndan Sovyet Rusya’nın yenilgisiz çıkması, 2) İtalya, Almanya ve Japonya gibi totaliter rejimlerin yenilmesi, 3) Bütün bunlara ilave olarak Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere gibi devletlerin başını çektiği demokrasi cephesinin temsilcisi olan ülkelerin zafer kazanması gibi nedenlerle II. Dünya Savaşı’ndan sonraki hemen bütün siyasi eylem ve oluşumlarda demokrasinin merkeze alınan bir kavram olması nedeniyle daha da önemli olmaktadır.

II. Dünya Savaşı’ndan sonraki süreçte Türkiye’de ve dünyada meydana gelen hukukî, siyasal, politik, ekonomik ve toplumsal dönüşüm ve değişimi anlayabilmek için bu sürecin araştırılmasının çok büyük bir önem taşıdığı kanaatindeyim.

Türkiye’de siyasal alandaki son 10-15 yıllık değişimi birebir yaşamış bir insan olarak, her zaman demokrasi adına yapılan anti demokratik uygulamaların nedenini anlayamamışım. Özellikle ABD’nin Saddam Hüseyin yönetimindeki Irak devletine karşı yapmış olduğu askeri işgal hareketine sebep olarak, “Irak’a demokrasi

getirmek” olduğunu uluslar arası platformlarda ifade etmesinin ardından, Türkiye'nin demokratik bir ülke olup olmadığını sorgulamaya başladım. Eğer demokratik bir ülke değilsek bir gün ABD ya da demokrasi savunucusu bir başka ülke bizim ülkemizde askeri bir hareket yapar mıydı? Eğer demokratik bir ülke isek ve demokratik olmanın bir ölçüsü var ise ne kadar demokratik bir ülkeydik? Demokratik olmanın kriterleri nelerdir? Bir toplum dışarıdan müdahale ile demokratikleştirilebilir mi ya da bir toplum demokrasi için gerekli olan kurumsal, hukukî ve toplumsal dinamiklere sahip değilse nasıl demokratikleşebilir?

Demokrasi bir amaç mıdır? Yoksa daha müreffeh, daha eşitlikçi, daha özgür bir toplumsal yaşayış oluşturmak için bir araç mıdır? Bu sorulara şüphesiz ki farklı bakış açılarından bakıldığında değişik cevaplar bulmak mümkündür. Demokrasinin bir yönetim biçimi olarak amaç değil bir araç olarak kabul edildiğinde hak ettiği değeri bulacağına inanmaktayım. Çünkü iktidarı ellerinde bulunduranlar, demokrasiye ulaşmak için değil yönettikleri vatandaşların daha yaşanabilir, daha eşitlikçi, bireysel özgürlüklere ve farklılıklara saygı duyulan bir toplum içinde yaşamaları için yönetim görevini üstlenmektedirler. Ancak, özellikle demokrasiyi gelişmiş olarak kabul edilen toplumlardan ithal etmeye çalışan Türkiye gibi ülkelerde yönetim anlayışının bu bakış açısından uzak olduğu görülmektedir.

Bugün gelişmiş olarak kabul edilen ülkelere bakıldığında, demokrasinin oldukça zorlu, sancılı ve uzun süreçlerden sonra yerleşebildiği görülmektedir. Her ülke ya da toplumsal bünye kendi demokrasi anlayış ve uygulamalarını, sahip olduğu kendine has özellikleri ile tarihsel süreç içerisinde bulacaktır. Bu noktadan hareketle bakıldığında, Türkiye gibi tepeden inmece bir anlayışla demokrasiyi yerleştirmeye çalışan toplumlarda demokrasinin uygulanabilirliği ve demokratik değer ve kurumların toplumun geniş kesimlerince içselleştirilip benimsenmesinin pek de mümkün olmadığı kanaatindeyim.

Bu bakış açısı ile Türk tarihsel mirası değerlendirildiğinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmaya yüz tuttuğu dönemlerden itibaren imparatorluğu

kurtarmak adına yapılan bütün girişim ve çabalarda batı ülkelerinden bir takım uygulamaların alınmaya ve tepeden inmece bir anlayışla topluma empoze edilmeye çalışıldığı görülecektir. Dolayısıyla, demokrasinin olmazsa olmaz bileşenlerinden olan; farklılıklara saygı, eleştiriye tahammül, kalabalık bir orta sınıfın mevcudiyeti, sosyo-ekonomik ve kültürel anlamda bir burjuva sınıfının varlığı, ekonomi politikalarında liberal ekonomi anlayışının benimsenmesi gibi tarihsel arka plan isteyen pek çok unsurun var olması gerekmektedir. Söz konusu unsurlar, sunî bir yapılanma şeklinde değil, tarihsel süreçte doğal şartlar içinde ve toplumsal determinizm doğrultusunda meydana geldiğinde gerçek anlamda bir demokrasinin ortaya çıkışı söz konusu olacaktır.

Demokrasi kavramına etimolojik anlamda eğildiğimizde, Yunanca 'demos' (halk) ve 'krotos' (hükümet, otorite) anlamlarında kullanılan iki kelimededen oluşan bir kavramdır. Demokrasi, Eski Yunan'daki site devletlerinde yönetim şelini tarif etmek maksadıyla kullanılan bir kavramdır. Eski Yunan'daki yönetim anlayışı ile günümüzdeki yönetim anlayışı arasında hem uygulama hem de işleyiş açısından önemli farklılıklar bulunduğu unutulmamalıdır. Bu çalışmanın konusunu aşacağı için bu karşılaştırmaya girilmeyecektir. Ancak bu noktada, Eski Yunan'daki uygulamanın doğrudan demokrasiyi temsil ettiği, buna karşın günümüzdeki demokrasinin temsili demokrasi olarak kabul edildiğini belirtmek gerekmektedir.

Demokrasi kavramı yönetsel ve siyasi-politik yönü kadar, günlük hayatın pratiklerine uygulanabilirliği anlamında da belki de en fazla tartışılan kavramlardan birisidir. Bu bağlamda düşünüldüğünde demokrasi kavramı ile ilgili çok fazla tanıma ve çok fazla bakış açısına rastlamak mümkündür. Bütün bu tanımlar içerisinde belki de en fazla kabul gören genel bir tanımlama Abraham Lincoln tarafından halkın halk için halk tarafından yönetilmesi anlayışını ifade eden tanımlamadır. Ancak bu tanımların farklılaşmasında unutulmaması gereken en önemli nokta; her toplumsal yapının kendine has özellikler, sahip olunan siyasi-politik ve tarihsel kökenler itibarıyla kendine has işleyişe sahip olduğudur. Dolayısıyla her toplum bu farklılıklar doğrultusunda kendi demokrasisini oluşturma potansiyeline sahiptir denilebilir. Dahl

(2010: 39)'ın da belirttiği gibi “... farklı yerlerde ve zamanlarda birbirlerinden çok farklı politik kurumlara sahip olan politik sistemlere demokrasi ... denmiştir”. Dahl'ın bu ifadeleri farklı zaman dilimlerinde farklı toplumların kendilerine has demokratik yönetim biçimlerini oluşturabileceğini ya da geliştirebileceğini de içsel olarak bünyesinde barındırmaktadır. Bu noktadan hareketle, bu çalışmamızda, Türkiye'nin kendine has toplumsal yapı ve özellikleri göz ardı edilmeden, demokrasi daha çok bir yönetsel boyutuyla ele alınıp incelenecektir.

Demokrasiyi bir yönetim biçimi olarak ele aldığımızda bir takım tarihsel, toplumsal ve ekonomik öncüllerin olması gerekliliği göze çarpmaktadır. Bu konuda Ali Fuad Başgil'in şu ifadeleri çalışmamız açısından aydınlatıcı olacaktır: “... halkın rey ve rızasıyla, yani serbest ve emin bir seçimle iktidara geliş, demokrasinin ilk basamağıdır. Demokratik hükümetin ikinci ve son basamağı iktidara geldikten sonra, tutulan yol ve hareket tarzıdır...” (Başgil, 2009: 19). Bu ifadeler, ülkemizde çok partili siyasi hayata geçiş sürecini ve sonrasında hükümet etme görevini ellerinde bulunduran yönetici kadrolarının işleyişte takındıkları tavrı özetleyen bir anlam taşımaktadır. Başgil'in bu ifadelerinin, 1946 yılında yapılan ilk çok partili seçimler demokrasinin birinci şartını yerine getirirken, yapılan uygulama ve izlenen politikalar konusunda yaşanan sürecin ciddiyet ve öneminin tam olarak idrak edilemediğini ortaya koyduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Demokratik sürecin sahip olması gereken kriterler konusunda Dahl (2010: 47), etkin katılım, oy kullanma eşitliği, bilgi edinebilme, gündemin kontrolü ve yetişkinlerin dahil olması şeklinde beş standart olduğunu savunmaktadır. “bu gerekliliklerin herhangi birisi yerine getirilmediğinde üyeler siyasal eşitliklerini yitirirler” (Dahl, 2010: 49) diyerek söz konusu standartların önemine vurgu yapmaktadır.

Türkiye'de 1946 yılına, yani Demokrat Parti kurulup da ilk çok partili seçimler yapılincaya kadar seçmenler etkin katılım ya da oy kullanma konusunda özgürce tercihini belirtebileceği bir siyasal haklar sisteminden yoksun olmuştur.

Oysa “ *haklar, demokratik bir yönetim sürecinin yapı taşlarıdır*” (Dahl, 2010: 60). Ancak Türkiye’de söz konusu yapı taşları, çok partili siyasi hayata geçinceye kadar, sadece teoride kalmıştır. Çünkü, Türkiye’de oy kullanma yeterliliğine sahip olan bireyler, alternatif siyasal parti(ler) var olmadığı için, söz konusu haklarından mahrum kalmıştır.

Türkiye’de oy kullanma yeterliliğine sahip olan seçmenler için, siyasal haklar 1924 anayasası ile güvence altına alınmıştır. Ancak 1946 yılındaki seçimlere kadar, seçmenler bu haklarını layıkıyla kullanmak imkanını bulamamışlardır. Oysa “*Yazılı olarak, kanunlarda, hatta anayasal bir belgede demokratik hakları vaat etmek yeterli değildir. Bu haklar etkin olarak yürürlüğe konmalı ve uygulamada vatandaşlar için ulaşılabilir olmalıdır. Eğer olmazlarsa, yöneticiler ne derse desin, bu politik sistem, demokratik değildir ve ‘demokratik’ olduğu yönündeki bütün kandırmacalar demokratik olmayan yönetim için sadece bir maskedir*”(Dahl, 2010: 60-61). Dahl’ın bu ifadeleri Türkiye’nin içinde bulunduğu durumu açıklıkla ortaya koyması bakımından önem taşıyan ifadelerdir. Türkiye’nin içinde bulunduğu söz konusu bu durumun sebeplerini tarihsel köklerinde aramak gerekmektedir.

Türkiye’de çok partili siyasal yaşama geçiş konusunda Osmanlı İmparatorluğu döneminde 1808 yılında ayanlar ile padişah arasında imzalanan Sened-i İttifak ile başlayan bir süreç söz konusudur. Söz konusu gelişme ile başlayan süreç, Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı, I. Meşrutiyet ve nihayet II. Meşrutiyet ile devam etmiştir. Bütün bu süreç içinde ortaya çıkan Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük, Adem-i Merkeziyetçilik gibi felsefi/düşünsel akımların ortak noktası daha iyi bir yönetim anlayışının sorgulanmasından öte bir anlam taşımamaktadır. Ancak Osmanlı İmparatorluğu’nun mevcut yönetim anlayışı, sahip olunan ve yüzyıllar boyunca uygulanagelen ekonomik, hukuksal, dinsel ve toplumsal anlayışlardan dolayı bu arayışlar toplumsal destekten mahrum kalmış, dolayısıyla da kalıcı olamamışlardır. Bütün bu nedenlerden dolayı Türkiye’de çok partili siyasal hayata tam anlamıyla geçebilmek ancak 1950’li yıllarda mümkün olabilmıştır.

Çalışmamızda Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki çok partili siyasi hayata geçiş denemeleri ayrı bir başlık altında incelenmeyecek sadece yeri geldiğinde değinilecektir. Çünkü, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerindeki toplumsal dinamikler, ülke içindeki ve dışındaki gelişmeler ayrı bir çalışma konusudur. Bu çalışmanın başlangıç noktasını 1923 yılında Cumhuriyet'in ilan edilmesinden sonraki dönemde çok partili siyasi hayata geçiş denemeleri oluşturacaktır. Tarihsel kronolojiye bağlı kalınarak Atatürk dönemi ve Atatürk'ün ölümünden sonraki İsmet İnönü dönemi ele alınacaktır. Söz konusu dönemlerdeki çok partili siyasi hayata geçiş denemeleri ile bunların sebep ve sonuçları üzerinde durulacaktır.

Çok partili siyasi hayata geçişte 1945 ve 1946 yıllarındaki, hem uluslar arası arenadaki hem de Türkiye'deki olaylar ayrı bir önem taşıdığından, bu yıllar üzerinde ayrıca durulacak ve Demokrat Parti'nin ortaya çıkışını ve iktidar olma sürecini hazırlayan olaylar ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Demokrat Parti'nin 1946 seçimleri ile siyasal hayata girmesi bir rejim değişikliğini ifade eder mi? Bu soruya kapsayıcı bir biçimde evet demek mümkün görünmemektedir. Çünkü, 1946'ya kadar var olan cumhuriyet rejimi devam etmiş, yürürlükteki anayasa üzerinde bir takım değişiklikler yapılmış olmasına karşın, rejim değişikliği anayasanın değiştirilemez hükümleri arasında bulunduğundan bu konuda bir değişiklik söz konusu olmamıştır. Demokrat Parti'nin siyasal yaşama girmesi ile olsa olsa seçim sisteminde yapılan değişiklikler ve toplumun farklı kesimlerinin mecliste temsil edilmesi noktasında, demokratik bir siyasal işleyişe doğru bir evrilme söz konusu olmuştur denilebilir.

Demokrat Parti'nin kurulduğu günden 27 Mayıs 1960 tarihindeki askeri müdahaleye kadar olan süreçte yaşanan olaylar; gerek yasal düzenleme, gerek hükümet uygulamaları, gerekse de iktidar-muhalefet ilişkileri bakımından ele alınacaktır. Bütün bu bakış açısının merkezinde demokrasi kavramı ve demokratik-antidemokratik uygulamalar yer alacaktır.

Çalışmamızın son kısmında demokratikleşme açısından bugün geldiğimiz nokta ile başlangıç noktası arasındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu nokta-î nazardan çalışmamızda, Türkiye'nin demokrasi yolunda, yola çıktığı gün ile bugün gelinen nokta arasında sebep sonuç ilişkileri kurabilmek amaç edinilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇALIŞMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Çalışmanın konusu, Türkiye’de çok partili siyasi hayata geçiş yıllarının iktidar partisi olan Demokrat Parti uygulamalarının demokrasi ekseninde, sosyolojik bakış açısıyla ele alınmasıdır.

İçinde yaşanan toplumun daha demokratik olabilmesi ve farklı fikirlerin ve düşünüş biçimlerinin anlayış ve olgunlukla karşılanabilmesi için demokratik değerlerin toplumun bütün kesimlerince benimsenmiş olması gerekmektedir. Bu çalışma, ülkemizde çok partili siyasal hayata geçiş yıllarında benimsenen demokratik temayülleri olumlu ve olumsuz yönleriyle ortaya koyarak bir nebze olsun toplumsal bilinçlenmeye katkı sağlayabilir.

I. Dünya Savaşı ve akabinde Ulusal Kurtuluş Savaşı’nın ortaya çıkardığı gelişmeler, II. Dünya Savaşı’ndan sonraki süreçte Türkiye’de yerleştirilmeye çalışılan demokrasi anlayışının arkasında yatan toplumsal dinamiklerin anlaşılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle Atatürk’ün ölümünden sonraki tek parti iktidarının hakim olduğu 1938 ile 1950 yılları arasındaki uygulamalar, Türkiye’de çok partili siyasal hayata geçişi hazırlayan etmenleri anlayabilmek ve doğru bir şekilde analiz edebilmek için büyük bir öneme haizdir.

Demokrat Parti’nin kurulması sürecindeki gelişmeler ve Cumhuriyet Halk Partisi’nin özellikle bu dönemdeki bir takım yenileşme çabaları, demokratikleşme gayretlerinin siyasal iktidarlar tarafından tepeden inmeci bir anlayışla gerçekleştirilme teşebbüslerinin açık bir ifadesidir. İşte bu anlayış doğrultusunda, zaten eski CHP mensubu olan ve bu doğrultuda siyasi terbiye ve anlayışla yetişmiş olan, Demokrat Parti kurucularının yapmış olduğu anti demokratik uygulamaların açıklanmasına çalışılacaktır.

Yukarıda değinilen hareket noktası ve temel postülatlar doğrultusunda, Türkiye’de demokratikleşme amacıyla yapılan bir takım denemeleri ele alarak, demokratikleşme için gerekli olan alt yapısal dinamiklerin eksik olan kısımlarını saptayabilmek ve bu saptamalar doğrultusunda 1950’li yıllarda gerçekleştirilen ve beyaz ihtilal olarak adlandırılan Demokrat Parti’nin iktidara gelmesinin bazı dinamiklerini ortaya koyabilmek de çalışmanın bir diğer amacını oluşturmaktadır. Bu saptamalardan hareketle de demokrasi şemsiyesi altında kullanılan bazı kavram ve uygulamalarla ilgili genel bir portre çizebilmek de çalışmamızın bir diğer amacını teşkil etmektedir.

Bu çalışmamızda, ülkemizde demokrasi ve demokratikleşme çabalarının başlangıç yıllarında demokrasi adına benimsenmiş olan ancak demokratik olmayan uygulamalara değinilerek, yakın siyasî tarihimizde yer alan yanlış anlayış ve inanışlar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda olmak üzere 1946 seçimleri ile başlayan çok partili siyasi hayatın 1960 yılına kadar olan değişim ve gelişimini gözler önüne sererek saptama yapabilmek amacındayız.

Çalışma niteliksel çalışma yöntemi ile doküman incelemesi ve yazılı kaynakların değerlendirilmesi ile ortaya konulmaya çalışılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET'İN İLANINDAN 1945 YILINA KADAR GEÇEN DÖNEMDEKİ SİYASAL, EKONOMİK VE TOPLUMSAL GELİŞMELERE GENEL BİR BAKIŞ

2.1. CUMHURİYET'İN İLANINDAN ATATÜRK'ÜN ÖLÜMÜNE KADAR GEÇEN DÖNEMDE ÇOK PARTİLİ SİYASİ HAYATA GEÇİŞ DENEMELERİ

2.1.1. TERAKKİPERVER CUMHURİYET FIRKASININ KURULMASI

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluş sürecine başlamadan önce, Cumhuriyet'in kurulmasına kadar süreçte Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde girişilen bir takım yenileşme hareketlerine değinmek yerinde olacaktır. Çünkü, Türkiye'nin çok partili siyasal hayata dolayısıyla demokrasiye geçiş sürecinin arkasında yatan tarihsel süreçlerin incelenmesi çalışmamız açısından ayrı bir önem taşımaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde 1718-1730 yılları arasında yaşanan ve Lale Devri olarak adlandırılan dönemin sonunda yaşanan Patrona Halil İsyanı'ndan sonraki süreçte, yönetsel anlamda birtakım arayışlar ve söz konusu arayışlara paralel bir biçimde gelişmeler yaşandığı görülmektedir. Söz konusu sürecin başlangıcı 1808 yılında padişah ile ayanlar arasında imzalanan Sened-i İttifak'tır. Sened-i İttifak padişahın yetkilerini sınırlandırmayı amaç edinen ve padişah ile ayanlar arasında imzalanan bir belge niteliği taşımaktadır. Böylece imparatorluk tarihinde ilk kez padişahın yetkileri ve yönetim ile ilgili faaliyetleri kısıtlanma yoluna gidilmiştir. Ancak bu kısıtlamalar demokratik haklar elde etmekten ziyade, ayan kesiminin çıkarlarını göz önünde bulunduran bir nitelik taşımaktadır. Bu nedenledir

ki, Sened-i İttifak'ın imparatorluk sınırları içinde yaşayan tebanın haklarını gözetmekten uzak bir belge mahiyeti taşıdığı görülmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki bir diğer gelişme ise, 1839 tarihli Gülhane Hattı Hûmayunu'dur. Tarihe Tanzimat Fermanı olarak geçen bu belge, imparatorluk sınırları içinde yaşayan Türk ve Müslüman unsurlara bir takım hakların tanınması gerektiği üzerinde yoğunlaşmaktadır. Özellikle, çağdaş anlamda anayasal haklar olarak kabul edilen vatandaşların yaşama özgürlüğünün tanınması, vatandaşların can ve mal güvenliğinin sağlanması gibi hakları savunan bir belge niteliği taşıdığı görülmektedir.

İmparatorluk dönemindeki diğer gelişme 1856 tarihli Islahat Fermanı'dır. Islahat Fermanı ile, imparatorluk sınırları içinde yaşayan Türk olmayan azınlık unsurlarının bir takım haklara sahip olması gerekliliği savunulmuştur. Islahat Fermanı ile, azınlıkların askerlik yapmaması, bir takım vergilerden muaf tutulması, mülk edinme hakkına sahip olması gibi hakların savunulduğu görülmektedir.

Tarihsel süreç içinde yaşanan bütün bu gelişmeler hiçbir neden yokken ortaya çıkan gelişmeler değildir. Yönetimden duyulan hoşnutsuzluk, vergilendirmeler ve vergilerin toplanması sırasında yapılan keyfi uygulamalar ve bunların yarattığı yönetimden memnun olmama durumu, Avrupa'ya giden Osmanlı aydınlarının Avrupa'daki fikri akımlardan etkilenererek Osmanlı İmparatorluğu'nu içinde bulunduğu durumdan kurtarma çabaları gibi ideolojik arayışlar ve bu arayışların toplumun belli kesimleri tarafından desteklenmesi gibi unsurlar yatmaktadır.

Yaşanan tüm bu gelişmeler ve yönetsel anlamdaki arayışlar, Osmanlı İmparatorluğu döneminde demokratikleşme süreci açısından yaşanan en önemli kırılma noktası olan 1876 tarihinde Meşrutiyet yönetiminin ilan edilmesi sonucunu doğurmuştur. 1876 yılında Meşrutiyet'in ilan edilmesi ile ilk Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı açılmış ve bir anlamda, ilk örnek olarak, parlamenter sisteme geçilmeye

çalışılmıştır. Ancak, parlamenter sisteme geçiş sağlıklı bir şekilde gerçekleşmediği ve halkın tabanından da destek bulamadığı için çok fazla yaşamamıştır. Yaşanan gelişmeler sonrasında Meclis-i Mebusan kapatılmış ve istibdat dönemi başlamıştır. İstibdat dönemini bitiren olayın ise 1908 tarihli II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi olduğu görülmektedir.

1876 yılında başlayan meşrutî yönetime geçiş çabaları sürecinde siyasal partileşme gayretleri de ön plana çıkmış, 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinde söz konusu siyasal yapılaşmalar etkin bir rol oynamışlardır. II. Meşrutiyet'in ilanından sonraki süreçte I.Dünya Savaşı boyunca etkin olan iki siyasi oluşum vardır. Bunlardan ilki İttihat ve Terakki Fırkası diğeri ise Hürriyet ve İtilaf Fırkası'dır.

Kurtuluş Savaşı yıllarında ortaya çıkan lokal direniş örgütleri ve cemiyetler, 1919 yılında toplanan Sivas Kongresi'nde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti (ARMHC) adıyla tek çatı altında toplanmıştır. Böylece ülkede siyasal anlamda bir bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır. Kurtuluş Savaşı yıllarında I. BMM'nin açılması sırasında Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin siyasi bir oluşum olarak etkin bir rol üstlendiği görülmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra toplanan ikinci dönem TBMM toplantıları süresince hükümete karşı tepkiler varlığını devam ettirmiş, ancak bu muhalif ses ve hareketler Halk Fırkası içinde kalmıştır. Tunçay (2005,105) Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kurulmasına neden olan olayı şu şekilde açıklamaktadır: *"TpCF'nin oluşmasına yol açan siyasal olay, 20 Ekim 1924 günü, Menteşe(Muğla) mebusu Esat Efendinin Mübadele, İmar ve İsk'an Vekili Refet Bey'e yönelttiği bir soru önergesidir. Bu önerge mübadil ve muhacirlerin yerleştirilmelerinde görülen beceriksizlik ve yolsuzlukları eleştiriyordu. Bir hafta sonraki toplantıda Bakanın verdiği yanıtı, Meclis doyurucu bulmamış, "sual" "istizah"a çevrilmiştir."*

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF) 17 Kasım 1924 tarihinde Cumhuriyet'in ilanından bir yıl sonra kurulmuştur. Partinin kurucuları arasında "Rauf Bey (Orbay), Refet Paşa (Bele), Ali Fuad Paşa (Cebesoy), Kazım Karabekir Paşa" (Yücel, 2001: 32) gibi Milli Mücadele döneminde Atatürk'ün silah arkadaşları olan önemli isimler gelmektedir.

"Atatürk'e karşı olanlar, doğrudan ona saldırmak yerine, İsmet Paşa'nın başkanlığındaki hükümeti hedef aldılar. Özellikle Yunanistan'dan gelen göçmenler konusunda yanlış uygulama yapıldığı, bu yüzden binlerce insanın öldüğü, demiryolları gibi bir çok yatırım için para bulunurken göçmeler konusunda hükümetin bütçeye az para koydurduğu ileri sürülerek yoğun bir eleştiri başladı. Giderek yoğunlaşan saldırılardan, bir meclis soruşturması açılması ve böylece İsmet Paşa hükümetinin düşürülmesi imkanını bulmak isteyenler, M. Kemal'in İsmet Paşa'yı desteklemesi yüzünden, bu isteklerini gerçekleştiremediler. Meclis'ten güvenoyu isteyen İsmet Paşa hükümeti 8 Kasım 1924'te güvenoyu aldı." (Aybars, 1997: 260-261) 1 çekimser, 19 hayır oyuna karşılık 148 oy ile İsmet Paşa hükümeti güvenoyu almıştı. Hayır oyu veren 19 kişi "daha sonra Terakkiperver Cumhuriyet Parti'nin kuruluşunu hazırladılar."(Aybars, 1997: 261)

Güven oylamasından sonraki süreçte, partinin kurucusu olan kişiler 17 Kasım 1924 tarihine kadar partinin kurulması ile ilgili işlemleri tamamlamışlar ve söz konusu tarihte Terakkiperver Cumhuriyet Fırka'yı resmen kurmuşlardır.

TCF'nin parti programında kullandığı "parti, dini düşünce ve inançlara saygılıdır" (Atatürk, 2006: 601) ifadesi başta Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere pek çok CHP'li milletvekilini huzursuz etmiştir. Atatürk, Nutku'nda Terakkiperver Parti'nin programını en hain kafaların eseri olarak tanımlamakta ve partiyi de memlekette suikastçilerin, gericilerin sığınağı olarak kabul ettiğini ifade etmektedir. "Siyasal özgürlükler bakımından parti programı liberal bir nitelik taşıyordu" (Kongar, 1998: 138) "Gerçekten, TPCF'nin kurulduğu gün basına açıklanan fırka beyannamesi ve programı, özünde, gerek siyasal gerek ekonomik anlamda liberal

demokrasiyi savunan belgelerdir.” (Tunçay,2005: 108) TCF'nin meclis içinde İsmet Paşa hükümetine karşı yapmış olduğu eleştirilerin dozu günden güne artmakta ve TCF'nin yayın kanadını oluşturan Vatan, Tanin, Tasvir-i Efkâr gibi gazetelerde yazılan yazılarla da desteklenmekteydi. “*İsmet İnönü her şeyden kendisinin sorumlu tutulması ve özellikle de kişisel çekememezliklerin etkisi ile yıpratılmak istenmesi karşısında, ... 22 Kasım 1924'te istifa etti. Yerine 27 Kasım'da Fethi Bey hükümeti kuruldu. Yeni hükümetin kurulması Terakkiperver Parti'nin başarısı olarak görülüyordu.*” (Aybars, 1997: 163)

Ankara'da bu gelişmeler yaşanmakta iken, Anadolu'nun değişik yerlerinde çeşitli ayaklanmalar yaşanmakta idi. Bu ayaklanmaların en önemli ve rejim açısından en tehlikelisi Şeyh Sait Ayaklanması'dır. İngiliz Büyükelçisi Mr. Lindsay'in İngiltere Dışişleri Bakanına çektiği telgrafa eklediği Binbaşı Harenc'in raporunda yer alan ifadeler bu açıdan oldukça ilginçtir. Raporda şu ifadelere yer verilmiştir. “*Şeyh Sait Ayaklanması, dinci, milliyetçi ve cumhuriyet karşıtıdır...*” (Mumcu, 2010: 78).

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti devletinin ulus – devlet yapısını tehdit eden Şeyh Sait Ayaklanması, 1925 yılı Şubat'ında ortaya çıktığında Fethi Bey Hükümeti yönetimdeydi. Fethi Bey hükümeti Şeyh Sait Ayaklanması'nı bastırmak için Takrir-i Sükun Kanunu'nu çıkarmıştır. “*İsyanı bastırmak yaklaşık üç ay sürmüş ve 15 Nisan 1925 tarihinde bastırılmıştır*” (Yücel, 2001: 33). İsyanın bastırılması ile beraber, İstiklal Mahkemeleri kurulmuş ve isyancılar İstiklal Mahkemeleri'nde yargılanmışlar ve isyancılar idam edilmişlerdir. “*Takrir-i Sükûn Kanunu ve İstiklâl Mahkemelerinin verdiği güç ile hükümet, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın 3 Haziran'da kapatılmasına karar verdi.*” (Akşin, 142) Bu süreç içinde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası isyancılarla işbirliği içinde olduğu gerekçesiyle 5 Haziran 1925 tarihinde kapatılmıştır.

Şeyh Sait İsyanı'nın bastırılmasından sonra Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılmasında etkin rol oynayan İstiklal Mahkemeleri ve İstiklal Mahkemeleri'nin hukuksal dayanağı olan Takrir-i Sükûn kanunu iki yıllığına

çıkarılmış olmasına rağmen, sonradan iki yıl daha uzatılmış ve İstiklal Mahkemeleri 1929 yılında kapatılmıştır. Şüphesiz ki İstiklal Mahkemeleri'nin kapatılmasının bu kadar uzun sürmesinin arkasında yatan en önemli unsurlardan birisi, 1926 yılında Mustafa Kemal Atatürk'e İzmir'de suikast girişiminde bulunulmasıdır.

Bütün bu gelişmeler içinde en fazla dikkat çeken nokta; Cumhuriyet'in ilanından sonraki ilk anayasal düzenleme olan 1924 Anayasası'nın çok partili siyasi yaşamın koşullarını hazırlayan bir yapıya sahip olmasıdır. Diğer husus ise, Türkiye Cumhuriyeti tarihinin ilk çok partili yaşama geçiş denemesinin sonucunda siyasi bir partinin bir ayaklanma ile ilişkilendirilmek suretiyle kapatılmasıdır. "*Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, memleketimizde ilk olarak çok partili rejimi ilan eden bir fikir partisi hüviyeti ile yedi ay yaşamıştır*" (Tunaya, 1995: 614). Meclis içinde oluşan muhalefetin rejim karşıtlığı ve gericilik ile ilişkilendirilmek suretiyle kapatılması, siyasi tarihimiz açısından, muhalefeti kabul eden, çok sesliliği ve farklı fikirlerin yaşamasına izin verecek siyasal olgunluğa henüz erişemediğimizi göstermektedir.

Yaşanan bütün bu olaylardan sonra Türk siyasal yaşamında tek partili siyasal rejim, Takrir-i Sükûn Kanunu'nun da etkisiyle, kendini iyice hissettirmiş ve Türk siyasal geleneğinde iktidar muhalefet ilişkilerine temel bakış açıları konusunda bir ilki oluşturmuştur.

2.1.2. SERBEST CUMHURİYET FIRKASI'NIN KURULMASI

Cumhuriyet tarihimizin meclisteki ilk muhalefet hareketi olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılmasından sonra T.B.M.M.'ndeki ikinci muhalefet girişimi Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulması hareketidir. Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) 12 Ağustos 1930 yılında kurulmuştur. Partinin kurucusu Fethi Bey'dir (Okyar).

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası tecrübesinin yaşandığı dönemde İsmet İnönü'nün yerine Başbakanlık yapan Fethi Okyar, istifa edip başbakanlığı İsmet İnönü'ye bıraktıktan sonra Paris Büyükelçisi olarak Fransa'ya gitmiştir. 1930 yılında Atatürk'ün isteği üzerine Türkiye'ye gelmiş ve Atatürk ile yapılan bir takım görüşmelerden sonra Serbest Cumhuriyet Partisini kurması için Atatürk tarafından ikna edilmiştir (Yücel, 2001: 34)

Serbest Cumhuriyet Partisi'nin kuruluş tarihi oldukça ilginçtir. Dünya ekonomik buhranının bütün dünya ülkelerinin ekonomilerini sarstığı, serbest piyasa ekonomisinin yerini devletçi ekonomik uygulamaların aldığı bir dönemde mecliste hükümetin ekonomi politikalarını ve uygulamalarını tartışacak bir muhalefet partisine ihtiyaç duyulması üzerine Serbest Cumhuriyet Partisi kurulmuştur. SCF'nin kurulmasına yol açan nedenler arasında ekonomik nedenler önceliği almaktadır. Özellikle 1929'da kötü ürün alınması ve 1930'dan itibaren ekonomik buhranın durumu daha kötüleşirmesi halkın hem iktidar partisi CHF'den, hem de hükümetten memnuniyetsizliğine yol açmıştı. Bu doğrultuda ele alındığında SCF'nin asıl kuruluş amacının, hükümetin ekonomi politikalarını eleştirmek ve CHF'ye karşı meclis içinde bir muhalefet oluşturmak olduğu görülmektedir. *"Mustafa Kemal Paşa, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal sorunları hükümetin Meclis'te eleştirisiz ve denetimsiz bir konumda kalmasından kaynaklandığını düşünüyordu. Bu açıdan bir muhalefet partisi siyasal açıdan yararlı olabilirdi. Meclis'te bir muhalefet partisi eleştiri ve tartışma içinde hükümeti uyarabilir ve onu harekete geçirebilirdi. Diğer yandan, bir muhalefet partisi aslında gizil olarak var olan, fakat siyasal*

baskılar nedeniyle görünmeyen siyasal muhalefeti ve bu muhalefetin gücünü de ortaya koyabilirdi.” (Akşin,147). Ancak, bu cihetle bakıldığında Serbest Cumhuriyet Fırkası doğal şartlar içinde oluşan bir parti olmaktan ziyade, dıştan güdümlü olarak oluşturulan sunî bir muhalefet oluşumu idi. Bu açıdan bakıldığında Çavdar’ın (2008: 329) da belirttiği gibi; “parti, ... toplumda derin yaralar açan derilere parmak basarak adeta iktidara yol gösterme, uyarma görevi yapacaktı”.

“Mustafa Kemal, muhalefetin şu ya da bu nedenle bir yerde patlak vermesinden, merkez denetiminin yitirilmesinden korkuyordu. Cumhuriyetin ve onun ayrılmaz parçası haline gelen inkılapların korunması gerekiyordu. Güdümlü muhalefet diye nitelediğimiz Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın kurulması, bu koşulların zorunlu bir sonucudur. Çünkü böyle bir yapay nefes alma noktasının yaratılmaması durumunda, toplumsal muhalefetin beklenmeyen bir biçimde patlaması söz konusu olabilirdi”. Bu ifadelerle dikkatle bakıldığında, SCF’nin kurulduğu tarihlerde yaşanan ekonomik buhran ve ayrıca SCF’nin kuruluş mantığı dikkate alındığında toplumda var olan hoşnutsuzlukların farkında olunduğu görülmektedir. Bu durum, mevcut hükümetin yaptığı ekonomik ve politik uygulamaların eksikliklerinin farkında olduğunu da ortaya çıkarmaktadır.

Yine bu doğrultuda olmak üzere Akşin’in (148) kullandığı şu ifadeler dikkat çekicidir: “... Zaten Mustafa Kemal Paşa’nın da amacı, partinin bir iktidar seçeneği haline gelmesi değil de, mevcut hükümete siyasal bakımdan yumuşak bir rakip olmasıydı. Ancak parti, kısa süre içinde o zamana kadar siyasal alanda temsil olanağından yoksun kalmış geniş yığınların desteğini sağlamaya ve yaygınlaşmaya başladı. Bunda, ülkedeki ‘gayrimemnun’ yığınların inanç eksenine bağlı olmaksızın, yalnızca yönetime muhalif olduğu için Serbest Cumhuriyet Fırkası’nı desteklemesinin önemli rolü de oldu. Böylece 1930 yılında ülkedeki potansiyel muhalefet birdenbire canlandı.”.

Türkiye Cumhuriyeti’nde, Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinde olduğu gibi, pek çok yenilik ve batılılaşma hareketinde görülen bu gayret de tepeden

inmecı bir anlayışla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bunun en somut gostergesi ise Atatürk tarafından bazı yakınlarının, arkadaşlarının ve CHP içinden bazı milletvekillerinin Serbest Cumhuriyet Partisi'ne katılmaları doğrultusunda yönlendirilmesidir. Meclis içindeki oturum ve tartışmalarda SCF'nin hükümetin ekonomi politikalarını eleştirmek amacından kaynaklı olarak kısa zaman içinde çok sayıda taraftar toplaması ve diğer taraftan basın kanalıyla geniş bir kitle tarafından desteklenmesi Atatürk' ve diğer CHP milletvekillerini huzursuz etmiş ve partinin aldığı bu destek aynı zamanda kendi sonunu da hazırlamıştır. Serbest Cumhuriyet Partisi fazla uzun yaşayamamış, *"18 Aralık 1930 tarihinde kendini feshederek"* (Tunaya, 1995: 631) Türk siyasi hayatındaki mevcudiyetini sonlandırmıştır.

Terakkiperver Cumhuriyet Partisi ile Serbest Cumhuriyet Partisi arasında demokratikleşme çabaları ekseninde karşılaştırmalı bir değerlendirme yapılacak olursa: Terakkiperver Cumhuriyet Partisi'nin meclis içinde kendiliğinden oluşan bir muhalif hareket olduğu, Serbest Cumhuriyet Partisi'nin ise tamamıyla güdümlü bir parti olduğu ortaya çıkmaktadır.

Hem TCF hem de SCF'nin kurulduğu yıllarda ülkenin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik dinamikler dikkate alındığında, her iki partinin de ülkenin üniter devlet yapısına ciddi boyutta zararlar verebilme ihtimali ve yeni kurulan Cumhuriyet rejiminin varlığını tehlikeye sokabilecek oluşumlar olarak değerlendirilmesinden dolayı, her iki parti de fazla uzun ömürlü ol(a)mamış, kısa zaman içinde siyaset sahnesindeki yerlerini terk etmek zorunda kalmışlardır.

2.2. 1938-1945 YILLARI ARASINDAKİ GELİŞMELER

Atatürk'ün 10 Kasım 1938'de ölümünden sonra 1945 yılına kadar olan dönemdeki gelişmeler Demokrat Parti'nin kurulmasına zemin hazırlayan önemli unsurları barındırmaktadır. Bu nokta-i nazardan da çalışmanın asıl konusu olan çok partili siyasi hayata geçiş yılına kadar olan dönemdeki siyasi, ekonomik ve uluslar arası gelişmelere değinmek faydalı olacaktır.

Ulusal Kurtuluş Savaşı boyunca Atatürk'ün silah ve çalışma arkadaşı ve Atatürk'ün cumhurbaşkanlığı döneminde başbakanlık yapan İsmet İnönü, Atatürk'ün ölümünden bir gün sonra 11 Kasım 1938 yılında olağanüstü toplanan meclis tarafından Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin 2. Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Atatürk'ün ebedi şef ünvanına karşılık CHP tüzüğü'nün 3. Maddesi değiştirilerek İsmet İnönü Milli Şef ünvanını almıştır. Söz konusu durum parti-devlet bütünleşmesinin pekiştirilmesinde etkili bir uygulama olmuştur. Diğer taraftan dünya üzerinde o yıllardaki konjonktürden de etkilenildiği görülmektedir. Almanya'da nazi hareketi, İtalya'da Mussolini, İspanya'da Franco rejimleri, Japonya'da militarist uygulamalar o dönemde söz konusu ülkelerin toplumsal tabanlarında inkâr edilemeyecek bir yoğunlukta kabul görmekte ve insanlar tarafından desteklenmekteydi. İsmet İnönü 1945 yılına kadar cumhurbaşkanlığı görevini sürdürmüş ve gerek iç politikada gerekse de dış politikada bu anlayışın uzantısı olan bir tutum sergilemiştir. Bu tutumun en somut örneği ise Milli Şef ünvanının kullanılmasıdır.

II. Dünya Savaşı'nın başlaması tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de pek çok alanda köklü değişimlere neden olmuştur. Ulusların iç politikalarında tayin edici bir unsur haline alan II. Dünya Savaşı'na Türkiye son ana kadar katılmamakla birlikte, savaştan en çok etkilenen ülkelerin başında gelmektedir. Söz konusu dönemde Türkiye ile ticaret ilişkileri en yoğun ülkelerin başında Almanya gelmektedir. Almanya savaşta Türkiye'nin yanında olmasını arzulamakta, bu nedenle de ticaret ilişkilerini bir araç olarak kullanmaktaydı. Türkiye ise ekonomik anlamda

zayıf bir ülke tablosu çizmekte, ekonomiyi canlı tutmak noktasında Almanya ile ilişkilerini devam ettirmek zorunda idi. Savaşın başladığı sıralarda da 150 bin civarında olan ordu mevcudu, seferberlik ilanı ile 1.300.000'e çıkmış; zamanla 1,5 milyonu bulmuştu.¹

Seferberliğin ilan edilmesiyle ekonomik alandaki şartların zorluğu daha da artmış, bu durumun faturası da kaçınılmaz olarak halka ağır bir bedel olarak yansımıştır. Her şeyden önce tarımdaki faal nüfusun önemli bir kısmı silah altına alındığı için, temel üretim biçimi tarımsal faaliyetler olan Türkiye'de üretici durumundaki yaklaşık 1.5 milyonluk erkek nüfus süreç içinde ana tüketici haline gelmiştir. Dolayısıyla tarımsal üretimde bir artış söz konusu olmazken talepte bir değişiklik gözlenmemiştir. Üstelik Avrupa ve Akdeniz'de savaşın bütün gücüyle devam etmekte oluşu, ithal malların ülkeye girişini zorlaştırmış ve bir çok mal karaborsaya düşmüştür. Ekonomik durumu iyi olanlar mal stoku yaparken, savaşın çıkması sonucunda ithalatın sınırlanması nedeniyle malları yerine tekrar koyamayacağını bilen tüccarlar da fahiş fiyattan satış yapıyorlardı. Alım gücü zaten zayıf olan halk fiyatların yükselmesi karşısında daha fazla çaresiz kalmış, üretimin olmamasından dolayı da çıkmaza girmiş durumdaydı.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında, seferberliğin de ilan edilmesinin etkisiyle, mevcut CHP hükümeti ekonomi politikalarında devletçiliği daha da ön plana çıkarmıştır. Ancak, mevcut hükümet devletçilik uygulamalarında başarılı ol(a)mamıştır. Devletçilik politikasının ekonomik alanda başarısızlığa uğramasının yansımaları devletçilik politika ve uygulamalarının siyasal hayatta kendini hissettirmesi olmuştur.

¹ Seydi, Süleyman; "1939-1945 Dönemi İç ve Dış Politika", Türkiye'nin Politik Tarihi, Savaş Yayınevi, Ankara, 2010, s.260.

1938 yılından 1945 yılına kadar olan dönemde muhalif hareketlere karşı baskının daha da arttığı görülmektedir. Basına uygulanan sansür, her türlü toplanma eyleminin, sendikal faaliyetlerin yasaklanması baskı rejiminin en somut örneklerini oluşturmaktadır. II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ise bu baskı rejimini hukuksal temele oturtmuş ve özellikle vergi uygulamalarında pek çok antidemokratik uygulamalara sahne olmuştur. Bu uygulamaların örnekleri olmak üzere Milli Korunma Kanunu, Varlık Vergisi, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu sayılabilir. Söz konusu uygulamaların toplumsal ve siyasal etkileri göz önünde bulundurulduğunda çalışmamız açısından taşıdığı önem inkar edilemeyeceğinden, şimdi bu düzenlemelere ana hatlarıyla değinmek yerinde olacaktır.

Milli Korunma Kanunu 1940 Şubat'ında yürürlüğe girmiştir. Kanun mecliste görüşülürken şiddetli tartışmalara neden olmuştur. CHP *"parti grubu özellikle tasarının anayasaya uygunluğu üzerinde tartışmalarını yoğunlaştırmıştır. Tasarı hükümete emek, akit, temellük, tasarruf ve şirket kurma serbestisini kısıtlama yetkileri vermekteydi"*(Çavdar, 2008:425). Bu kanun uyarınca pek çok ekonomik tedbir uygulamasına gidilmiştir. II. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkardığı ekonomik gelişmeler doğrultusunda, örneğin karne uygulaması gibi, pek çok kısıtlamaya gidilmiştir. Karne uygulaması ile ülkede yaşayan vatandaşlara günlük kotalar konulmuş, bu kotalar ile ilgili değişik uygulamalar söz konusu olmuştur. Söz konusu kanunun yükünü en çok çekenler işçiler ve köylüler olmuştur. İşçi ve köylü kesimleri ağır çalışma yükümlülüklerine tabi tutulmuşlardır.

Milli Korunma Kanunu'nun çıkarılma amacı konusunda dönemin başbakanı Refik Saydam yaptığı bir radyo konuşmasında *"Aylardan beri dünya vaziyetinin gösterdiği derin tahavüller dolayısıyla, memleketimizi iktisadi cephesinden olduğu kadar müdafaa bakımından da koruyacak tedbirlerin alınmasını mecburi gördük ve her ihtimale karşı radikal tedbirler almak lüzumunun hasıl olacağını evvelden düşündük. Haftalarca çalışarak büyük meclisimizce kabul edilen Milli Korunma Kanunu meydana geldi... Hükümetçe, Milli Korunma Kanunu'na uyararak alınan ve sırasıyla alınacak kararlar, dünya buhranının memleketimizde yaptığı akisleri*

önlemek, sizlerin halde ve istikbalde bugünlerin tabii olmayan şartlar içinde sıkıntı çekmemeniz içindir. Milli Korunma Kanunu'nun tatbiki bir seferberlik mukaddimesi veya bir harp hazırlığı olmaktan çok uzaktır. Bugünün dünya şartlarına uymak ve yarının emniyetini kazanmak içindir” (Koçak, 1986: 58-59) diyerek kanunu çıkarmak konusundaki niyetlerini ortaya koysa bile uygulamalar neticesinde bu amaca ulaşılamamıştır. Kanun istenilen amaca ulaşmamış aksine pek çok olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Söz konusu kanunun uygulanması ile fiyatlar artmış, karaborsa hızlı bir biçimde yaygınlaşmış, ihtiyaç mallarına duyulan talep daha da artmış ve kıtlık yaygınlaşmıştır. Bu gelişmeler, özellikle de karaborsanın yaygınlaşması, savaş zenginlerini arttırmış ve haksız kazanç sahiplerini çoğaltmıştır. Ortaya çıkan bu tablo neticesinde hükümet bu durumun önüne geçmek ve haksız kazanç sahiplerinden vergi alabilmek için Varlık Vergisi Kanunu adında bir başka bir uygulamaya imza atmıştır.

Varlık Vergisi 11 Kasım 1942 de TBMM'nde kabul edilmiştir. Varlık Vergisi'nin çıkarılmasındaki amaç bir anlamda, devlete kaynak yaratmak, piyasada vurgunculuk yoluyla elde edilen fazla parayı çekerek enflasyonu düşürmek, karaborsacılık ve stokçuluk vasıtasıyla elde edilen aşırı kârı ağır vergilerle engellemektir. *“Varlık Vergisi Kanunu uyarınca bütçe açığının önemli bir kısmı toplanabilecekti. Ve bu 30 gün içinde gerçekleştirilecekti. Kimin ne kadar vergi vereceği il ve ilçelerde kurulacak komisyonlar tarafından on beş günde saptanacaktı. Verginin toplanması da yine on beş gün içinde tamamlanacaktı. Komisyonların belirlediği vergi miktarlarına itiraz yolu kapalıydı”*(Yücel, 2001: 38).

Borcunu ödeyemeyenler için gecikme zammı olarak bir haftalık gecikme için %1 oranında zam, ikinci hafta ödemeyenler için %2 zam uygulaması yapılmıştır. Bir aylık süre zarfında vergi borcunu ödemeyenler ise bedensel çalışma yükümlülüklerine tabi tutulmuşlardır. Vergi borcunu ödemenin son tarihinde ödemeyenlerin ev ve işyerlerine gidilerek malları haczedilmiş ve icra yoluyla satılmıştır. Bu uygulama ile borçlarını ödeyemeyenler Aşkale, Deveboynu Geçidi, Van, Erzurum, Zigana Dağı, Bitlis, Elazığ, Kop Dağı, Diyarbakır, Siirt ve

Palu'daki çalışma kamplarına gönderilmişler, vergi borçları bu suretle tahsil edilme yoluna gidilmiştir. Gayri Müslim mükelleflerin toplam mükellefler içindeki yeri, yaklaşık yüzde 87 idi. Müslüman mükellefler ise toplam mükellefin yüzde 7'sini oluşturuyordu. Geri kalan yüzde 6'lık kesim ise karışıktı.

Varlık Vergisi uygulamaları ortaya çıkardığı sonuçları itibariyle hem ülke içinde hem de uluslar arası alanda tepkilere neden olmuştur. *“Varlık vergisi gerek yasanın yapısı, gerekse uygulamalardaki keyfilikleriyle gerçekten talihsiz bir vergidir ve Türkiye'ye yönelik bir dizi ciddi eleştirinin yükselmesine neden olmuştur... Varlık Vergisi demokratik bir ülkede yasalaşması mümkün olmayan bir yasadır. Sonuçları itibariyle de Türkiye'nin siyasi yapısını yakından etkilemiştir. Vergideki haksızlık, belli toplumsal kesimin hedef alınması iktidarda olan CHP'yi yaralamıştır”* (Çavdar, 2008: 433). Varlık Vergisi, özellikle uygulanması sırasındaki antidemokratik tutumlar nedeniyle, büyük sermaye sahipleri ve ticaret ile uğraşan eşraf arasında mevcut CHP iktidarına duyulan kızgınlığı daha da arttırmış ve DP'nin kurulmasından sonra çok büyük bir destek bulmasında etkili olan unsurlardan birisi haline gelmiştir.

Varlık Vergisi ile ilgili başka bir bakış açısı da; söz konusu vergi ile gayrimüslim vatandaşların hedef alınması durumudur. Dönemin Başbakanı olan Şükrü Saraçoğlu'nun CHP grup toplantısında yapmış olduğu şu konuşma hükümetin söz konusu uygulama ile aslında neyi amaçladığını ortaya koyması açısından dikkate değerdir: Bu kanun aynı zamanda bir devrim kanunudur. Bize ekonomik bağımsızlığımızı kazandıracak bir fırsat karşındayız. Piyasamıza egemen olan yabancıları böylece ortadan kaldırarak Türk piyasasını Türklerin eline vereceğiz. Hükümetin yapmış olduğu söz konusu uygulama ile ilgili şu ifadeler de durumun ciddiyetini ortaya koyması bakımından dikkate değerdir: *“basit bir vergi kanunu olmaktan çok, devletin 'Türkleştirme' politikalarının acımasız bir örneği idi.”* (Yücel, 2001: 38).

Bu yıllardaki bir diğerk uygulama ile ilgili olarak hazırlanan “26 Nisan 1944 tarih ve 4553 sayılı Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu”(Yücel, 2001;38) dur. Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durum itibariyle tarımsal faaliyetler önemli bir yer tutmaktaydı. Büyük toprak sahiplerinden alınacak vergiler devletin ihtiyacı olan finansal kaynağı sağlayabilirdi. Söz konusu kanunun çıkarılma amacı; içinde bulunulan ekonomik durgunluk ve iktisadi bunalımı bir ölçüde aşabilmek, hazineye gelir sağlayabilmektir. Toprak Mahsulleri Kanunu 3 yıl uygulanmış ancak Varlık Vergisi’nde olduğu gibi verginin toplanması sırasındaki uygulamalar özellikle de ziraat ile uğraşan kesimlerin – köylülerin- ve büyük toprak sahiplerinin Cumhuriyet Halk Partisi’ne tepki duymasına neden olmuştur.

Yaşanan bütün bu gelişmeler Cumhuriyet Halk Partisi’nden duyulan rahatsızlığı iyice belirginleştirmiş ve hem hükümete hem de Cumhuriyet Halk Partisi’ne karşı toplumun değişik kesimlerinde zaten var olan muhalefetin daha da belirginleşmesine zemin hazırlamıştır. Özellikle de meclis içindeki kanun ve yasa tasarılarının görüşülmesi sırasındaki sert eleştiri ve söylemler bu muhalefetin siyasal yansıması olarak kabul edilebilir.

Milli Korunma Kanunu, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, Toprak Mahsulleri Vergisi ve Varlık Vergisi gibi uygulamalar “siyasal iktidarın meşruiyetini ciddi anlamda sarsarak, hegemonya ve temsil bunalımının derinleşmesi” (Özçelik,167) neticesini doğurmuştur. Bununla birlikte, “İktidar bloku içerisindeki çelişkilerin derinleşmesi, esas olarak, savaş ekonomisi koşullarında, bürokrasinin sermaye birikimini koruma altına almak ve bu doğrultuda burjuvazinin uzun vadeli çıkarlarını gözetme misyonu ile burjuvazinin savaş ortamının spekülatif koşullarından beslenen kısa erimli çıkarlarını gerçekleştirme arzusunun çelişmesi” (Özçelik, 167-168) olarak değerlendirilebilir. Özellikle Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’nun çıkarılması ile, sahip olduğu büyük topraklar vasıtasıyla ekonomik güce bu sayede de siyasal güce sahip olan kesimlerin ellerinden hem ekonomik hem de siyasal gücün alınması nedeniyle CHP’ye karşı ciddi bir muhalefetin oluştuğu söylenebilir.

Bütün bu gelişmeler, DP'nin geniş halk kitleleri tarafından desteklenerek, Türkiye'nin çok partili siyasi hayata geçmesi için, o zamana kadar ortaya çıkan gelişmelerin aksine, kendiliğinden oluşan bir muhalefet yapılanması, demokratikleşme çabaları açısından dikkate değerdir.

Türkiye'de demokrasinin ortaya çıkış süreci yukarıda da değinildiği gibi iç ve dış unsurların bir bileşkesidir. Demokrat Parti'nin kurulduğu 1946 yılından iktidara geçtiği 1950 yılına kadar geçen süreçte CHP ile DP arasındaki siyasal iktidar mücadelesinde, Demokrat Parti'nin söylemlerinin merkezinde yer alan kavram demokrasi mefhumudur. Bu süreç 1960 yılına kadar devam eden Demokrat Parti hükümetleri döneminde tersine işleyen bir süreç halinde devam etmiştir. DP'nin 10 yıllık iktidarı boyunca bu kez demokrasi kavramı CHP'nin siyasal söyleminin merkezini oluşturmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1945-1960 YILLARI ARASINDAKİ GELİŞMELER

3.1. 1945 YILINDAKİ GELİŞMELERE GENEL BİR BAKIŞ

1945 yılı hem Türkiye için hem de diğer devletler için önemli sonuçları olan bir yıldır. Bu gelişmelerin temel nedeni ise 1939 yılında başlayan II. Dünya Savaşı'nın 1945 Eylül'ünde resmen bitmiş olmasıdır. Savaşın başladığı yıllarda, hatta son zamanlara kadar, savaşa katılan Almanya, İtalya, Japonya gibi baskıcı rejimleri temsil eden ülkeler savaşta kazanan taraf olmak adına hep bir adım önde olmuşlar, ancak savaşın seyri Japonya'nın Amerika Birleşik Devletleri'ne saldırması nedeniyle ABD'nin savaşa dahil olması ile değişmiştir. Japon savaş uçaklarının Amerika'nın Hawaii eyaletindeki Pearl Harbor Limanı'nı bombalaması ile birlikte, Amerika o zamana kadar yürütmüş olduğu tek başınalık (yalnızcılık) politikasını terk etmiştir. Amerika'nın savaşa girmesi ile birlikte bütün dengeler değişmiş, otoriter rejimlere karşı demokrasi cephesi olarak adlandırılan ülkeler savaştan galip olarak ayrılmıştır.

II. Dünya Savaşı'nın ilk günlerinden itibaren Almanya tarafından savaşa dahil edilmeye çalışılan Türkiye, İsmet İnönü'nün hassas bir şekilde yürüttüğü denge politikasından dolayı savaşa aktif olarak katılmamıştır. I. Dünya Savaşı ve arkasından Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda ülke kaynaklarının önemli bir kısmını tüketmiş olan genç Türkiye Cumhuriyeti devletinin zaten savaşa girecek ne nüfus gücü ne askeri gücü ne de ekonomik gücü bulunmaktaydı.

Konuyla ilgili bir başka bakış açısı ise; Türkiye'nin 1932 yılında Milletler Cemiyeti'nin bir üyesi olmasıdır. Bu konunun önemi şu noktada ortaya çıkmaktadır: Birleşmiş Milletler I. Dünya Savaşı'ndan sonra 1920 yılında Cemiyet-i Akvam olarak kurulmuş 1932 yılında Türkiye devletler üstü bu oluşma üye olmuştur. 1946

yılına kadar varlığını devam ettiren bu organizasyonun amacı; devletler arasında çıkabilecek anlaşmazlık ve ihtilafları engellemek idi. Ancak II. Dünya Savaşı'nın çıkmasını engelleyememiş ve savaş sonrasında da Birleşmiş Milletler organizasyonuna görevini devretmiştir. Milletler Cemiyeti temelde demokratik prensipler üzerine kurulan bir yapılanmadır. Türkiye söz konusu yıllarda her ne kadar çok partili siyasal yaşama geçmiş olan bir ülke olmasa da çok partili siyasal yaşama geçmek amacıyla TCF ve SCF gibi bir takım girişimlerin görüldüğü bir ülkedir. En nihayetinde Türkiye Atatürk ilke ve inkılâpları ekseninde yüzünü batıya dönmüş ama buna rağmen demokratikleşememiş, demokratik değer ve kurumların henüz yerleşemediği bir ülkedir. Ve Milletler Cemiyeti demokrasiyi temsil eden uluslar arası bir organizasyon mahiyeti taşımaktadır.

II. Dünya Savaşı'nın demokrasi temsilcisi devletler lehine sonuçlanıp otoriter rejimlerin yenilmesi ile birlikte dünya siyasi tarihinin ve dolayısıyla da Türk siyasal yaşamının kaderi değişmiştir. Dünya siyasi tarihi açısından bakıldığında savaş sonrasında soğuk savaşın başlaması, iki kutuplu bir dünyanın varlığı, savaştan sonra Avrupa siyasi haritasının değişip pek çok ülkenin oluşması belli başlı önemli noktalar olarak öne çıkmaktadır. Türkiye açısından bakıldığında ise; II. Dünya Savaşı'na son ana kadar katılmamayı başaran Türkiye, tek parti anlayışı altında Milli Şef İsmet İnönü'nün otoriter yönetimiyle yönetilmekteydi. Bu durum ise savaş sonrası dünya düzeninde Türkiye'nin yerini alamaması demektir.

Daha savaş devam ederken İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya arasında yapılan bir takım görüşme ve toplantılar, savaştan sonraki dünya düzeninin oluşturulmasında belirleyici olmuştur denilebilir. II. Dünya Savaşı'ndan Almanya'yı yenerek çıkan Rusya, söz konusu uluslar arası toplantılardan biri olan “ *Yalta Konferansının arkasından Sovyetler, 19 mart 1945 de, 1925 tarihli Türk – Sovyet tarafsızlık ve saldırmazlık paktını feshettiler. Türkiye'ye verilen notada, << özellikle İkinci Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkan esaslı değişmeler sebebiyle, bu antlaşma artık yeni şartlara uymamakta ve ciddi değişikliklere ihtiyaç göstermektedir>> deniyordu.*” (Armaoğlu, 415) Türkiye ile Sovyet Rusya arasında yapılan karşılıklı

diplomatik yazışmalar sırasında Sovyetler'in "7 Haziran 1945 de Türk Hükümetine verdikleri notada bu ittifakın şartı olarak, Kars ve Ardahan bölgelerinin Rusyaya terki ile Boğazlarda Sovyetlere üs verilmesini ileri sürdüler."(Armaoğlu, 415) Dönemin Sovyet Dışişleri bakanı "Molotov notayı verirken Türk Büyükelçisine << bu toprakları size 1921 de terk ettiğimiz zaman Sovyetler Birliği zayıftı>> demiştir."(Armaoğlu, 415). Fahir Armaoğlu Yirminci Yüzyıl Siyasi Tarihi adlı eserinde bu ifadeleri o dönemdeki, ayın tarihi ve ulus gibi gazete ve diğer süreli yayınlara dayandırarak anlatmaktadır. Ancak, Yalçın Küçük Türkiye Üzerine Tezler 1908-1978 (1978: 213) adlı eserinde, Sovyetler'in Türkiye'den toprak talebinde bulunmadığını, bunun doğru olmadığını ve o dönemdeki tarihsel metinlerde böyle bir ifadenin yer almadığını Doğan Avcıoğlu'nun üç ciltlik Milli Kurtuluş Tarihi adlı eserinden yaptığı alıntılarla ortaya koymaya çalışmaktadır. Sovyetler'in Türkiye'den toprak talebinde bulunmasının Türkiye'nin Rusya Büyükelçisi Selim Sarper ile dönemin Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı Molotov arasındaki görüşmelere dayandırıldığını ifade eden Küçük "Bu görüşmede, bundan önce ya da sonra, yazılı ya da sözlü olarak, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den toprak istediğini gösterebilen bir tek kaynak bile yok" diyerek bu tezi çürütmeye çalışmaktadır.

Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den toprak talebinde bulunup bulunmaması konusunun tez açısından önemi şu noktada ortaya çıkmaktadır: II. Dünya Savaşı'ndan güçlü bir şekilde çıkan farklı ideolojideki Sovyetler Birliği ile demokrasi cephesini temsil eden Amerika Birleşik Devletleri arasında dünya siyasetinde hegemonya kurma mücadelesi sırasında Türkiye'nin çok partili siyasi hayata geçerek safını belli etmiş olmasıdır. Sovyetler Birliği gerçekten Türkiye'den toprak talebinde bulunmamış ise, o zaman bu ABD tarafından Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye bir düşman gibi gösterilerek suni bir kutuplaşması yaratması ve Türkiye'de sosyalist – komünist bir ideolojinin gelişip serpilmesinden çekinildiği sonucunu doğurur. Bu açıdan değerlendirildiğinde Türkiye Amerika için Sovyetler Birliği'ne karşı ileri bir karakol mahiyeti ya da görevi taşımaktadır.

Çok partili siyasi hayata geçiş aşamasına geçtikten sonraki süreçte de Türkiye’de sol görüşlü gazete ve dergilerin kapatılması, gazeteci ve düşünürlerin tutuklanmaları ve hapishanelerde tutulmaları bu gelişmelerin somut yansımalarıdır denilebilir. Farklı fikirlerin savunulmadığı, muhalefetin olmadığı bir yönetim anlayışının ne kadar demokratik olduğu tartışmaya açıktır.

1945 yılındaki uluslar arası gelişmelerin Türkiye’nin iç politikasına etkisi çok büyük olmuştur. Türkiye’nin çok partili siyasal hayata geçiş sürecinin nasıl ve hangi koşullarda başladığını ve bu süreçte iç dinamiklerin değil dış gelişmelerin daha etken olduğunu ortaya koyması bakımından dikkate değerdir. Türkiye’nin çok partili siyasal hayata geçmesinde her ne kadar uluslar arası gelişmeler tek başına yeterli olmasa da, aynı zamanda yadsınamayacak şekilde de etkili olduğu açıktır. Bu doğrultuda olmak üzere 25 Nisan 1945 yılında toplanan “*San Francisco Konferansı öncesinde bir durum değerlendirmesi yapan Cumhurbaşkanı İnönü bu konferansa katılacak olan Feridun Cemal Erkin’e ‘Amerikalılar çok partili demokrasiyi ne zaman kuracağımızı size sorabilirler. Böyle bir soruya şöyle cevap verirsiniz: Türkiye Cumhuriyeti Tarihi’nde Atatürk büyük reformcu olmuştur. İnönü’nün rolü, reformları perçinlemek ve Atatürk’ün de arzu ettiği gerçek demokrasiyi kurmak olacaktır... Savaş bitince, bu amacı gerçekleştirmek Cumhurbaşkanı’nın en aziz arzusudur’ (Milliyet 14 Ocak 1974) diyerek, Türkiye’nin yakın zamanda çok partili sisteme geçeceği konusunda, batılı ülkelere bir mesaj göndermek istemişti*” (Albayrak, 2004: 30). San Francisco Konferansı’nın toplanmasından sonra da “*Türkiye 26 Haziran 1945 tarihinde Birleşmiş Milletler Anayasası’nu onaylamıştır*” (Yücel, 2001:40).

Uluslar arası alandaki söz konusu gelişmelere ilave olarak CHP’nin Milli Korunma Kanunu, Varlık Vergisi Kanunu, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu gibi iç politika uygulamaları ile toplumun farklı kesimlerinde bir muhalefetin oluşmasına zemin hazırladığı görülmektedir. Bahsi geçen uygulamaların mecliste konuşulması sırasında ortaya çıkan parti içi muhalefet de bunun somut bir örneğini teşkil etmektedir

Türkiye'nin Birleşmiş Milletler üyeliğinden yaklaşık bir ay sonra 18 Temmuz 1945 tarihinde çok partili siyasi hayatın ilk muhalefet partisi olan Milli Kalkınma Partisi, İstanbullu iş adamı Nuri Demirağ tarafından kurulmuştur. Milli Kalkınma Partisi savunduğu düşünceler bakımından mevcut yönetimden farklılıklar göstermiştir. *“Milli Kalkınma Partisi, devletçilik uygulamasını eleştirerek özel girişimi, zorunlu askerliğin kaldırılmasını, adaletin bağımsız olmasını, seçimlerin tek dereceli ve nispi temsil sistemine göre yapılmasını, belediye başkanlarını ve Cumhurbaşkanını tek dönem için halkın seçmesini yasama organının iki meclisli olmasını istiyordu.”*(Yücel, 2001; 42).

Milli Kalkınma Partisi uzun yıllar siyaset sahnesinde olmasına karşın (1958 yılında kapanmıştır) mecliste *“6 ay muhalefeti tek başına temsil etmesine rağmen”* (Yücel, 2001:41), çok etkili olamamış, en önemlisi de CHP'ye ve Milli Şef uygulamalarına karşı oluşan mevcut muhalefeti iyi değerlendirememiş ve muhalif kesimleri peşinden sürükleyememiştir. Böylece Türkiye'de çok partili siyasal yaşama tam anlamıyla yine geçilememiştir. Aslında Milli Kalkınma Partisi'nin söz konusu durumunun, Demokrat Parti'nin geniş halk kitlelerini peşinden sürükleyerek mecliste muhalif bir oluşumu temsil etmesi noktasında katkı sağladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Diğer taraftan da hükümetin Milli Kalkınma Partisi'nin kurulmasına izin vermesi, çok partili siyasi hayata geçiş noktasında hükümet kanadının olumsuz tutum içinde olmadığını bir göstergesidir.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 1 Kasım 1945'te meclisin açılışı sırasında yaptığı konuşmasında *“bizim tek eksiğimiz, hükümet partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır.”* (Gevgilili; 1981,33) diyerek demokratik, daha doğrusu çok partili siyasi hayata geçilmesinin gerekliliği konusuna vurgu yapmıştır. İnönü, 19 Mayıs 1945'te verdiği söylevde, yine çok partili siyasi hayata geçiş özlem ve gerekliliğine vurgu yapmıştır. Bütün bu gelişmeler, Demokrat Parti'nin kurulabilmesi için gereken siyasi olgunluğun, en azından Cumhurbaşkanı cephesinden bakıldığında, ortaya çıkmaya başladığını göstermektedir. Tabii bu noktada Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün kastettiği muhalefetin nasıl bir muhalefet olduğu net değildir.

1945 yılındaki bütçe görüşmeleri sırasında yaşanan tartışmalar CHP içinde oluşan muhalefeti daha net bir şekilde ortaya çıkarmıştır. Söz konusu bütçe görüşmeleri sırasında Adnan Menderes, Refik Koraltan, Celal Bayar, Emin Sazak ve Fuat Köprülü ret oyu vermek suretiyle Demokrat Parti'nin kuruluşunun ilk adımını atmışlardır.

3.2. DEMOKRAT PARTİ'NİN KURULMASI

1945 yılında TBMM'nde ilk yedi aylık Bütçe Kanunu Tasarısı'nın görüşmeleri devam ederken, söz konusu tasarıya CHP içinden ciddi eleştiriler yapılmıştır. Tasarının oylanması sırasında parti içinden Recep Peker, Adnan Menderes, Fuad Köprülü, Hikmet Bayur, Refik Koraltan, Emin Sazak ve Celal Bayar gibi isimler hayır oyu kullanmışlardır. Yine 1945 yılının 14 Mayıs'ında Çiftçiyi Topraklandırma Yasası görüşmelerinde yukarıda bahsedilen isimler yine oylamaya katılmayarak CHP içindeki muhalefetin devamlılığını göstermişlerdir. Adı geçen milletvekillerinden Fuad Köprülü, Celal Bayar, Adnan Menderes ve Refik Koraltan söz konusu yasanın oylamaya sunulmasından önce, tarihe 'dörtlü karar' adıyla geçen aşağıdaki belgeyi parti gurubuna vermişlerdir.

"CHP Meclis Grubu Yüksek Başkanlığına

7 Haziran 1945

Daha ilk kuruluşundan beri Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin en esaslı umdesini teşkil eden demokrasi prensiplerine inanmış ve Türk milletinin ancak bu prensiplerin tamamiyle tatbiki sayesinde refah ve saadete kavuşacağı kanaatine bağlanmış olan vatandaşların bütün memlekette ve bilhassa partimiz mensupları arasında en büyük ekseriyeti teşkil ettikleri şüphesizdir. İşte bu kanaatlerdir ki, milletçe özlenen bu amacın

gerçekleşmesi için lüzumlu gördüğümüz tedbirleri Partimizin Meclis Grubuna arz ve teklif etmeyi borç bildik.

Atatürk'ün ölmez adına bağlı olan mukaddes Kurtuluş Savaşı'mızdan doğan Türkiye Cumhuriyeti ilk Teşkilatı Esasiye Kanunu ile dünyanın belki en demokratik anayasasını meydana getirmiş ve bu sayede gerek ferdi hürriyetleri gerek milli murakabeyi en geniş surette sağlamak imkanlarını vermişti.

Memleketi orta çağdan kalma bir takım zararlı müesseselerden koruyabilmek ve irticacı kırmak maksadıyla 1925'den sonraki yıllarda siyasi hürriyetlerin bazı takyitlere uğratıldığını biliyoruz. Lakin Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun demokratik ruhuna daima sadık kalmış ve Cumhuriyetin kurucusu Büyük Atatürk, bunu tamamıyla demokratik bir şekle ulaştırmak idealinden ölünceye kadar ayrılmamıştı.

Burada izahına lüzum görmediğimiz türlü sebeplerden dolayı muvaffakiyetsizlikle neticelenen Serbest Fırka tecrübesi bu maksatla yapılmış bir hareketti. Bu talihsiz tecrübenin uyandırdığı tepkiler neticesinde siyasi hürriyetlerin yeni bir takım tahditlere uğratıldığı inkar edilemez. Bununla beraber Cumhuriyet idaresinin her şeye rağmen demokratik tekamül yolunda ilerlemek istediğini gösteren teşebbüsler de vardı. Büyük Millet Meclisi seçimlerinde müstakil mebuslara gittikçe daha artacak bir nispette yer ayrılması tecrübesini buna bir delil olarak zikredebiliriz.

II. Dünya Savaşı'nın belirmeye başlaması ve harp tehlikesinin memleketimizi daimi bir tehdit altında bulundurması pek tabii olarak siyasi hürriyetleri bir kat daha tahdide sebep olmuş ve bu suretle Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun demokratik ruhundan biraz daha uzaklaşmıştı. Gerçi Cumhuriyet Halk Partisi içinde ayrıca bir müstakil grup teşkili milli

murakebe işinin daha esaslı bir şekilde sağlanması ve tek parti usulünden doğan zararların karşılanması yolunda bir tecrübe olmakla beraber kuruluşundaki gayri tabilik dolayısıyla bundan da müsbet bir netice alınmadığını görüyoruz.

Bütün dünyada hürriyet ve demokrasi cereyanlarının tam bir zafer kazandığı, demokratik hürriyetlere riayet prensibinin milletler arası teminata bağlanmak üzere bulunduğu şu günlerde memleketimizde de Cumhurbaşkanından en küçüğüne kadar bütün milletin aynı demokratik ülküleri taşıdığından şüphe edilemez.

Uzun asırlardan beri müstakil bir devlet olarak yaşayan Türkiye’de, hatta okuyup yazma bilmeyen vatandaşların bile siyasi hürriyetlerini şuurlu kullanacak bir seviyede buldukları inkar edilemez bir hakikattir. Okuyup yazma bilmeyen köylüler arasından bile dünyanın en değerli idare ve siyaset adamlarını yetiştirmiş olan milletimizin, bilhassa Cumhuriyet İdaresinin kuruluşundan beri yapılan büyük hamleler neticesinde, bundan 20 yıl evveline nispetle çok yüksek bir seviyeye erişmiş bulunduğu övünülecek bir gerçektir.

İşte, bir taraftan iç hayatımızdaki bu mes’ut tekamülün yarattığı siyasi olgunluk, diğer taraftan bugünkü medeniyet dünyasının umumî şartları daha ilk Teşkilatı Esasiye Kanunu’muzda hakim olan demokratik ruhu bugünkü siyasi hayat ve teşkilatımızda kuvvetle tecelli ettirmek zamanı geldiği kanaatine bizi sevk etmiş bulunuyor. Bunun bir an evvel gerçekleşmesi yönündeki düşüncelerimizi şöyle hulasâ ediyoruz:

1. Millî Hakimiyetin en tabii neticesi ve aynı zamanda dayanağı olan Meclis Murakabesini Anayasamızın yalnız şekline değil, ruhuna da tamamıyla uygun olarak tecellisini sağlayacak tedbirlerin alınması.

2.Yurttaşların siyasi hak ve hürriyetlerini daha ilk Teşkilatı Esasiye Kanunu'muzun gerektirdiği genişlikte kullanabilmeleri imkanlarının sağlanması.

3.Bütün parti çalışmalarının yukarıki esaslara tamamiyle uygun şekilde yeni baştan tanzimi.

Muhterem milletvekili arkadaşlarımızın Yüksek tasviplerine sunduğumuz bu teklifimizle, daha ilk kuruluşundan beri Millî Hakimiyet gagesine erişmeyi, onu gerçekleştirmeyi hedef tutan Cumhuriyet Halk Partisinin ve bütün Türk Milletinin yüksek arzularına tercüman olduğumuza, Atatürk'ün idealine sadık kalacağımıza tamamiyle inanmış bulunuyoruz.

Cumhurbaşkanımızın 19 Mayıs 1945 tarihli nutuklarında: 'Siyaset ve fikir hayatımızda demokrasi prensiplerinin daha geniş bir ölçüde hüküm süreceği' hakkındaki ifadeleri, bu teklifimizin vakitsiz ve yersiz olmadığı hakkındaki inancımızı büsbütün kuvvetlendirmiştir.

Milletimizin bütün kuvvet ve iradesini temsil eden Büyük Millet Meclisi Parti Grubu arkadaşlarımızın, Türkiye Cumhuriyetine ve Türk Milletine dünya demokrasileri arasında şerefli bir mevki sağlayacak olan bu teklifi kendi öz düşüncelerinin bir ifadesi gibi telakki edeceklerinden asla şüphe etmediğimizi bir defa daha tekrar eder ve bu tavrımızın açık oturumda müzakeresini saygılarımızla rica eyleriz." (Yücel, 2001; 47-48-49).

Önerenin verilmesinden sonra CHP içinde önergeyi verenlere karşı bir tepki oluşmuştur. CHP Başkanlık Divanı 21 Eylül 1945 tarihinde toplanmış, önerge sahiplerinden Adnan Menderes ve Fuad Köprülü'yü partiden ihraç kararı vermiştir. Parti Başkanlık Divanı'nın vermiş bu karardan sonra Celal Bayar, Adnan Menderes

ve Fuad Köprülü'ye destek olmak için partiden istifa ettiğini açıklamış, Refik Koraltan ise yapılan bu ihraçların parti tüzüğüne aykırı olduğunu Vatan gazetesindeki köşe yazılarında belirtmiş ve 26 Eylül 1945 tarihinde partiden ihraç edilmiştir. Dörtlü Takrir'in altına imza atan vekillerin bu şekilde partiden ihraç edilmeleri CHP içinde çok sesliliğe tahammül edilemediğinin ve parti içinde demokratik olmayan bir anlayışın hakim olduğunun somut bir göstergesidir.

Söz konusu gelişmelerden sonra dörtlü takrire imza koyan Refik Koraltan, Adnan Menderes, Fuad Köprülü ve Celal Bayar tarafından 7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Parti kurulmuştur. Demokrat Parti, kurulduktan hemen sonra ülke genelinde teşkilatlanmaya girişmişti. Yaklaşık olarak 3 ay içinde 26 il ve 75 ilçede teşkilatlanmayı başaran Demokrat Parti'ye toplumun her kesiminden büyük bir ilgi vardı. Bunu gören CHP yönetimi 1947 yılında yapılması gereken seçimleri 1946 yılında yapmayı kararlaştırdı. Bu süreç içinde CHP karşısında büyüyen bir muhalefete engel olmak için bir takım demokratikleşme hamleleri yapılmaya başlandı. Bunlardan olmak üzere; tek dereceli seçim sisteminin benimsenmesi, değişmez genel başkanlık sisteminin değişmesi, üniversite, basın yayın kanunu ve iş hayatı ile ilgili pek çok düzenleme sayılabilir. Ancak yapılan bütün bu düzenlemeler işe yaramamış, Demokrat Parti'ye verilen destek gün geçtikçe katlanarak artmıştır. CHP'nin bu girişimlerine karşılık olarak Demokrat Parti, seçimlerde nispi temsil sisteminin uygulanması gerektiğini savunmuşlar, ancak CHP milletvekilleri bu uygulamanın mümkün olamayacağını öne sürerek, bu öneriye karşı çıkmışlardır.

Bu şartlar altında 21 Temmuz 1946 tarihinde seçimler gerçekleşmiştir. *"İktidara gelebilmesi için en az 233 milletvekili kazanması gereken Demokrat Parti, toplam 273 milletvekili adayı ile seçimlere katıldı."*(Yücel, 2001; 55). Demokrat Parti'nin adayları toplumun her kesiminden temsilcilerdi. Avukat, mühendis, doktor, çiftçi, öğretmen, bankacı, iş adamı, profesör, vali, eczacı gibi pek çok meslek grubundan milletvekili adayı ile sadece 16 ilde aday göstermeden seçimlere katılmıştır. Bu iller: *"Ağrı, Bingöl, Bitlis, Çoruh, Diyarbakır, Gümüşhane, Hakkari,*

Kars, Kırşehir, Malatya, Mardin, Muş, Niğde, Rize, Siirt ve Van” (Yücel, 2001; 55) dır.

21 Temmuz 1946 seçimleri Cumhuriyet tarihinin ilk ‘gerçek anlamda’ demokratik seçimini oluşturuyordu. Zira 21 Temmuz 1946 seçimi “*ilk çok partili ve tek dereceli seçimidir.*” (Yücel, 2001; 56) Ancak 1946 seçimlerinde uygulanmaya devam eden açık oy kapalı tasnif uygulaması demokrasiye gölge düşürmüştür. Seçimler sonucunda CHP 397, D.P. 61, Bağımsızlar ise 7 milletvekili çıkarmışlardır.² 1945 yılında yapılan nüfus sayımına göre toplam nüfus 18.790.174 idi³. 1946 seçimlerine katılan seçmen sayılarına ulaşamamıştır. Ancak, “*dönemin İçişleri Bakanı Hilmi Uran’a göre 8.551.549 seçmenden 6.373.543 kişi seçimlerde oy kullanmıştır.*” (Yücel, 2001; 56) Bu rakamlara bakıldığında seçimlere katılma oranının %74,5 olduğu görülmektedir. Bu oran ise cumhuriyet idaresi ile yönetilen bir ülke için oldukça düşük bir orandır.

21 Temmuz 1946 milletvekili genel seçimlerinden 1950 yılında yapılan milletvekili genel seçimlerine kadar geçen süreçte Demokrat Parti Mecliste muhalefet partisi olarak varlığını sürdürmüştür. Bu dönemdeki iktidar muhalefet ilişkileri, Türkiye’de demokratikleşme sürecinde ortaya konulan tutumlar, siyasi söylemler bakımından bir temel oluşturmaktadır. Bu dönemde en fazla göze çarpan husus ‘diyalog ve uzlaşma ruhu eksikliği’⁴ dir.

İktidar partisi olan CHP ile muhalefet partisi konumundaki Demokrat Parti arasında savunulan temel değerler bakımından parti programlarında çok bariz farklılıklar olmadığı görülmektedir. CHP parti programında; “*partimiz, devlet idaresinde bütün kanunların, nizamların ve usullerin muasır medeniyete, ilim ve*

² TÜİK, İstatistik Göstergeler, 1923-1980.

³ A.g.e.

⁴ 2010 Yılı Türkiye İlerleme Raporu; T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Ankara, 2010

fenlerin temin ettiği esas ve şekillere ve dünya ihtiyaçlarına göre yapılmasını ve tatbik edilmesini din fikirlerinin devlet ve dünya işlerinden ve siyasetten ayrı tutulmasını milletimizin her yönden ilerleyip yükselmesinde başlıca muvaffakiyet âmili olarak görür. Din anlayışı vicdan işi olduğundan her türlü taarruzdan ve müdahaleden masundur. Hiçbir vatandaşa kanunların menetmediği ibadet ve âyinlerden dolayı karışılmaz” (Tunaya, 1952; 586) ifadelerine yer verilirken; Demokrat Parti programında aynı konuda: “Partimiz layikliği Devletin siyasette, dinle hiçbir ilgisi bulunmaması ve hiçbir din düşüncesinin kanunların tanzim ve tatbikinde müessir olmaması manasında anlar ve layikliğin din aleyhtarlığı şeklinde yanlış tefsirini reddeder; din hürriyetini diğer hürriyetler gibi insanlığın mukaddes haklarından tanır. Gerek dini tedrisat meselesi ve gerekse de din adamlarını yetiştirecek müesseseler kurulması hususunda mütehasıslar tarafından esaslı bir program hazırlanması zaruridir. Üniversite içinde yer alacak İlahiyat Fakültesi ve ilmi mahiyette mümasil müesseseler, Milli Eğitim Bakanlığının bu kabil müesseseleri gibi muhtar olmalıdırlar. Dinin siyaset aleti olarak kullanılmasına, yurttaşlar arasında sevgi ve tesanüdü bozacak şekilde propaganda vasıtası yapılmasına, serbest tefekküre karşı taassup duygularını harekete geçirmesine müsamaha olunmamalıdır.” (Tunaya, 1952; 663-664) ifadelerine yer verilmektedir. Bu doğrultuda, Türkiye’de çok partili hayata geçiş yıllarında etkin olan iki partinin laiklik konusunda neredeyse birbirlerinin aynı politika ve uygulamaları savunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Samet Ağaoğlu (1972; 69) ise bu konuda “Türkiye demokrasi mücadelesi tarihinde hemen hemen değişmeyen bir gerçek var: Aynı konular muhalefetin elinde hücum bayrağı, iktidarın elinde savunma siperidir. Muhalefette eleştirilen prensipler iktidarda savunulur” ifadelerini kullanarak, Türkiye’de hükümet iktidar ilişkileri bağlamında değerlendirildiğinde farklılık olmadığına vurgu yapmaktadır. Ancak siyasi söylemlerinde her iki partinin de birbirlerini karşılıklı olarak dinsizlik ile itham etmeleri ise parti programlarına bağlılık ve demokrasi çerçevesindeki siyasal söylemler açısından değerlendirildiğinde oldukça düşündürücüdür.

Partiler arasındaki en temel farklılıklardan birisi ekonomi politikaları konusundadır. CHP ekonomik hayatın düzenlenmesinde, işleyiş ve kontrolünde devletçiliği savunurken, DP liberal ekonomi politikalarını savunmakta “*kat’i zaruret olmadıkça piyasalara karışılmamalıdır*” (Tunaya, 1952; 669) diyerek devlet müdahalesi konusundaki tutumunu ortaya koymaktadır. Partiler arasındaki farklılıklardan bir diğeri ise, “...*popülist liberalizme geçilmiş olmasıdır.*”⁵

Demokrasi mefhumunun, söz konusu yıllarda neredeyse bir tür kurtuluş reçetesi olarak kabul edilmeye başlandığı ve pek çok kesim için Demokrat Parti’nin liberalizm ve demokrasi ile özdeşleştirildiği anlaşılmaktadır.

Demokrat Partinin toplumun farklı kesimleri tarafından demokrasi savunucusu olarak kabul edilip bu kadar benimsenmesinin arkasında, II. Dünya Savaşı’nın da getirdiği zaruretlere doğrultusunda, CHP hükümetlerinin çıkarmış olduğu yasal düzenlemeler ve bu yasal düzenlemelerin uygulanması sırasındaki adil ve demokratik olmayan uygulamalara karşı muhalefetin oluşması ve buna ilave olarak insanların tek parti iktidarından artık bıkmış olmaları yatmaktadır. CHP’nin Varlık Vergisi, Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu gibi düzenlemeler neticesinde yapmış olduğu uygulamalar toplumun her kesiminden insanların tepkisine neden olmuştur. Bu durum ise vatandaşların düşünceleri, ideolojileri, ekonomik durumları, kültürel durumları ne kadar farklı olursa olsun Demokrat Parti çevresinde toplanmasını sağlamış, doğal bir muhalefetin oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Türkiye’de seçmenler, 1946 yılında yapılan seçimlere kadar, seçenekler arasından kendi düşünce ve ideolojilerine uygun olanı tercih etme hakkını

⁵ Çaylak A., Nişancı Ş.; “Türkiye’de Çok Partili Siyasal Sürece Giriş”, Türkiye’nin Politik Tarihi, Savaş Yayınevi, Ankara, 2010, s.305.

kullanamamıştır. Seçmenler, vatandaş olmanın gereklerinden birisi olan seçimlerde oy kullanma davranışını demokratik değerler ve demokratik kurumlar doğrultusunda gerçekleştirememişlerdir. Demokrat Parti'nin kurulmasından sonraki ilk seçimler, vatandaşların kendilerine iktidarı seçme hakkının tanındığı ilk uygulama olmuş ancak, mevcut hükümetin seçimlerde yapmış olduğu baskıcı uygulamalar nedeniyle gerçek değerini bulamamıştır.

1946 seçimlerindeki antidemokratik uygulamalara karşı, Demokrat Parti tarafından protesto amacıyla farklı illerde mitingler düzenlemiştir. Bu iller arasında, İzmir, Bursa, Ankara, Adana, Konya yer almaktadır. Söz konusu illerde protestolara katılım fazla olduğu için basında ön plana çıkarılan iller bunlardır. Hükümet ise yapılan protesto mitingleri karşısında sukunetini korumuş ancak muhalefet yanlısı yayın yapmakta olan "*Yeni Sabah ve Gerçek gazetelerini kapatmaktan geri kalmamıştır.*" (Yücel, 2001; 57) Muhalefeti destekleyen gazetelerin kapatılması, iktidar sahibi olanların ellerindeki hükümet etme gücünü, muhalefeti sindirmek amacıyla bir baskı aracı olarak kullandıkları görülmektedir. Sergilenen bu tutum ise, demokratikleşme çabalarımız açısından daha sonraki uygulamalar için zemin oluşturmuştur.

Seçimlerden sonra Meclis ilk kez 5 Ağustos 1946 tarihinde toplanmış, yeni hükümeti kurma görevi Cumhurbaşkanı İnönü tarafından Recep Peker'e verilmiştir. Recep Peker'in demokratik olmayan bir yönetim anlayışına sahip olduğu bilinmekteydi. Bu durum Demokrat Parti ile CHP arasındaki ilişkilerde pek çok ciddi sıkıntı yaratmıştır. Recep Peker'in karşıt fikirler karşısında takındığı eleştiriye açık olmama ve tahammülsüzlük tutumları iktidar muhalefet arasındaki diyalog kurma girişimlerini çıkmaza sokmuştur. Meclis içinde yapılan muhalefeti sindirme çabaları ise bunun en somut örneklerini oluşturmaktadır. Bunlara örnek olarak; sıkıyönetimin altı aylığına uzatılması, seçimden sonra mazbataların Meclis tarafından onaylanması sırasında Demokrat Parti tutanaklarının iptal edilmesi gibi uygulamalar sayılabilir.

Demokrat Parti 1. Büyük Kurultayı birinci kuruluş yıl dönümü olan 7 Ocak 1947’de toplanmıştır. Dört gün süren kurultayda ülkenin dört bir yanından gelen Demokrat Parti delegeleri istedikleri gibi, süre sınırlaması olmadan konuşmuşlardır. Bu özellikleri ile Demokrat Parti 1. Büyük Kurultayı, o güne kadarki en demokratik parti kurultayı olarak tarihe geçmiştir. Kurultaydan çıkan en önemli karar “Hürriyet Misakı” kararlarıdır. *“Hürriyet Misakı, DP Birinci Büyük Kongresi öncesinde bu partinin iktidardan istediklerini kapsayan siyasî bir ‘ültime’ niteliği taşımaktadır”* (Albayrak, 2004; 107) Hürriyet Misakı’nın tam metni, çalışmamız açısından taşıdığı önemden dolayı, aşağıda verilmiştir.

“Yüksek heyetimiz dört maddeyi ihtiva eden takririn incelenmesini ana meseleler diye adlandırarak ve diğer dilekler ve meselelerden ayırmak suretile hususî bir heyete atfederek ayrıca seçtiği komisyonumuza havale etmiştir.

Bu takririn ana meseleler diye ayrılmasının ve adlandırılmasının çok yerinde olduğunu bildirmekle söze başlayalım.

Dört maddelik bu takrire dikkat edilecek olursa, bütün olarak mütalâayı icabettirecek ve birbirine bağlı ve birbiri içinde bulunan meseleleri ihtiva ettiği kolayca görülebilir. Filhakika takririn ihtiva ettiği maddeler anayasaya aykırı kanunlar, idare cihazı karşısında partimizin durumu, seçim kanununun değiştirilmesi ve Demokrat Parti Meclis Grubu’nun durumu gibi meseleler olduğuna göre bunların birinin halli diğerinin haline bağlı ve müessir olduğu açıktır.

Bu takririn verilmesini icap ettiren sebepler olarak kısaca, partimizin kuruluşundan beri karşılaştığı gayri tabii şartlar gösterilebilir. Bunlar üzerinde partimiz genel başkanının açış konuşmasında da ehemmiyetle durulmuştur.

Kanunlar arasında Anayasa'nın ruhuna ve metnine aykırı olan kanun hükümlerinin mevcut olduğuna ve bunların vatandaş hak ve hürriyetlerini baskı altında bulundurmakta ve millî iradenin serbestçe tecellisine engel teşkil etmekte olduklarına şüphe yoktur.

İdare cihazının tek partili devrede olduğu gibi kayıtsız şartsız iktidar partisi emrinde çalışmakta devam ettiği ve partimizin kurulmasını önlemeğe, geciktirmeğe ve partimiz mensupları ile partimize taraftar olan vatandaşlar üzerinde her türlü tazyiklere tevessül ettiği, kuruluşundan beri partimizin muhtelif faaliyetlerinde vazifeler almış olan sizlerce de gayet iyi bilinmektedir.

Devlet faaliyet ve idaresine milletçe el konmamasına ve topluluk hayatımızda millet murakabesinin bir türlü tahakkuk ve bir kelime ile millet hakimiyetinin teessüs edememesine başlıca âmil olan vatandaşın reyini kullanırken her türlü tesirden azâde olarak vicdanının emrettiği reyini kullanabilmesi ve kullandığı reyini de emniyet altında bulunması ve amme vicdanının buna inanması şartlarının temin edilememesine sebep olan seçim kanununun değiştirilmesinin bütün milleti alakalandıran bir mesele haline geldiğini takdir etmeyen kalmadığı gibi taşıdığımız temsil sıfatı dolayısıyla hepiniz bu meselenin hallini başta gelen bir vazife olarak deruhte etmiş bulunuyorsunuz.

Grubumuzun Meclisteki durumuna gelince: Tek parti zihniyetinin devam etmekte olmasının türlü tecellileri, bilhassa milletvekili seçimlerinin malûm şartlar altında cereyan etmiş olması neticesi olarak grubumuzun Meclisteki durumunun nezaket ve ciddiyet arzetye etmekte olduğu hiç kimsenin gözünden kaçmayacak açıktadır. Son günlerde grubumuzun Meclisi terk etmek mecburiyetinde kalması bu halin yeni bir delilini teşkil etmektedir ki, yüksek heyetinizin henüz bu hadisenin tesir ve teessürü altında bulunduğunu da bugüne kadar devam eden İdare cihazının vatandaşları ve muhtelif partileri tesir altına alabilmesi anayasanın ruhuna ve metnine aykırı olan bir takım

kanunî hükümlerin meriyette bulunmasına; vatandaşlar ve muhtelif partiler üzerindeki böyle bir baskının ise; seçimlerde vatandaş iradesinin serbest tecelli edememesine, reylerin masum bulunmamasına sebep olduğu ve bunun ise doğrudan doğruya millet hâkimiyetinin tamamen tahakkuk edememesine ve hatta devletin kuruluşuna kadar tesirler icrasına yol açtığı ve nihayet bütün bunların da partimizin grubunun Meclisteki vaziyetini ağırlaştırarak tehlikeler doğurduğu, reddine imkân bulunmayacak bir hakikat olarak ortada durmaktadır. Görülüyor ki takririn ihtiva ettiği meseleler tamamen birbirine bağlı ve birbirinin sebep ve neticesidir.

Yüksek Heyetinizin Ana davâlar diye adlandırdığı ve bir bütün teşkil eden bu meselelerin hal yolunun bulunması partimizin kuruluş maksatlariyle doğrudan doğruya alâkalı olduğu kadar Türk demokrasisinin gerçekleşebilmesi için de halli mutlak zarurî meseleler olarak ortada durmaktadır. Kongremizin ruznamesine dahil diğer meseleler bugün arzettiğim manzara karşısında tali bir ehemmiyette kalmaktadır.

Diğer taraftan yukarıda da temas ettiğimiz gibi kongre açılış nutkunda üç maddede ifade edilen ve her hangi bir partinin görüşü olmaktan ileri, millî vicdanda şuûrlaşan dâvalar olarak ele alınan üç meseleyi hatırlatmak isteriz.

1-Vatandaş hak ve hürriyetlerini haleldar eder mahiyette olan ve Anayasamızın ruhuna ve metnine uymayan kanun hükümlerinin kaldırılması,

2-Vatandaş reyinin emniyet ve masuniyetini sağlamak ve millî hakimiyet prensiplerini teminat altına almak maksatlariyle seçim kanununda değişiklikler yapılması,

3-Devlet reisliği ile filî parti reisliğinin bir zat uhdesinde birleşmemesi esansın kabulü.

Kongre açılış nutkunun ve binnetice bu iç esasın yüksek heyetinizce tesvibedilmiş olması ve tahrir muhteviyatının da bu meselelerle sıkı sıkıya bağlı ve hatta aynı mahiyet taşımakta bulunmasını bir defa daha müşahade etmek yerinde bir iştir.

Asıl kayda şayan olan nokta gene yukarda da temas ettiğimiz veçhile vilâyetlerden gelen delegelerin ekserisinin de komisyonumuza tevdi edilen tahririn ihtiva ettiği dört meseleyi ele almış olmasıdır. Nitekim bu delillerin hemen hepsinde seçim kanununun vatandaş iradesinin serbest tecellisini, reylerin masuniyetini teminat altında bulunduracak şekilde tadilinin temini, Anayasaya uygun olmayan kanun hükümlerinin ortadan kaldırılması ve idare cihazının tarafsızlığından doğan ve bir arada mütalâası her vatandaşın yüreğini sızlatan, endişeye düşüren idarî tasarrufların nihayete ermesinin ilk şartı olmak bakımından da Devlet Reisliği ile fiilî parti reisliğinin bir zatın uhdesinde birleşmemesinin kabulü millî hakimiyet esasının zaruretleri olarak tesbit edilmiş ve bu meseleler karşısında parti grubumuzun Meclisteki durumunun günün şartlarına göre mütalâa edilerek bu hususta bir karar alınması yüksek heyetinize bırakılmış bulunmaktadır.

Bu itibarla komisyonumuz tahririn ihtiva ettiği ilk üç mesele hakkında ayrıca bir mütalâa serdine lüzum görmiyerek üç günlük çalışmalarını parti meclis grubumuzun durumu üzerinde toplamıştır.

Çok kısa bir zamanda yurdun her köşesinde, geniş ölçüde vatandaşların partimiz etrafında toplanmış olması ve bilhassa seçimlerde milyonlarca vatandaşın reylerini partimiz lehinde kullanması ve seçimlerden sonra da cereyan eden hâdiselerin ümit kırıcı ve üzücü olmalarına rağmen parti içinde çalışmalarına azimle devam etmesi ve bu azim kararını yüksek heyetimizle temsil edecek kadar bütün bir varlık meydana getirmesi elbette ve elbette muayyen millî maksatların elde edilebilmesi için yapılmış fedakârlıklardır. Grubumuzun Meclisteki faaliyetleri bu maksatlar istikametinde en küçük bir

inkişaf elde edilmesi şöyle dursun bilâkis tek parti zihniyetinin bütün devlet faaliyetlerini tanzim edecek olan Büyük Millet Meclisi'nde de eskisi gibi hüküm sürmekte olduğu meydandadır.

Demokratik gelişmemizin uzun bir sürüncemeye düşmesi demek olan ve parti faaliyetlerimizin akâmete uğraması gibi bir netice doğurabilecek bu hali daima göz önünde bulundurmak lâzım gelmektedir. Doğuşundan beri her istikametteki faaliyetlerini kanunlara ve meşrûiyet esaslarına göre devam ettirmekte olan, her hal ve kârda daima bu yolda yürümek azminde olan partimizin, Meclis Grubumuz'un durumunu ciddiyetle ele alması bir zarurettir.

Tek parti zihniyetinin millî vicdana malolan meseleler karşısında gidiş istikametinde memleketin demokratik inkişafını sağlayacak mahiyette küçük belirtiler göstermemekte devam etmesi karşısında Grubumuzun Meclis'ten çekilmesi partimiz için içtinabı mümkün olmayan tabî bir karar olacaktır.

Partimiz kuruluş maksatlarını sürüncemeye ve sürüklenmeye bırakmak suretiyle memleketimizde demokratik inkişafın gecikmesine göz yummak Demokrat Parti'nin asla kabul edemeyeceği bir neticedir. Bu sebeple böyle bir kararın devlet kuruluşlarında meydana getireceği akisler üzerinde durmuyarak bu tarihî kararı almak Partimiz için zaruret olacaktır.

Yüksek heyetimizin toplanmasıyla ve Parti faaliyetlerine el koymasıyla bir dönüm noktasına ulaşmış olan Partimiz Grubunun Meclisteki faaliyeti hakkında bugün katî bir karar almayarak hâdiselerin inkişafını bundan sonra da sıkı sıkıya takip ederek her yolda bir karar alması salâhiyetini seçiminizle teşekkül edecek Genel İdare Kuruluna vereceğimiz bu selâhiyet ve bu selâhiyetin gerektiği zaman kullanılması keyfiyeti Parti Meclis Grubumuzu demokrasi aleyhindeki tecellilerine şahitlik etmek mevkiinde kalmak gibi bir

durumdan kurtaracak ve yüksek heyetimizde tam ve katî ifadesini bulmuş olan Türk demokrasisi davasının mutlak gelişmesini temin yolundaki azim ve kararımızın bir ifadesini teşkil edecektir.

Hâdiselerin icabettirdiği zaman karar almak üzere yüksek heyetimizin toplanabilmesindeki müşkülâtın bu yetkinin Genel İdare Kuruluna kayıtsız ve şartsız olarak verilmesi hususunda ayrı bir sebep teşkil ettiğini arz etmek isteriz.

Karar yüksek heyetinizindir.” (Albayrak, 2004; 612,613,614)

Hürriyet Misakı ile üzerinde durulan konular ekseriyetle, demokratik kurumların oluşması ve demokratik tutum ve davranışların sergilenebilmesi, bu yolda anayasal düzenlemelere duyulan ihtiyaç ile temel hak ve özgürlükler noktalarında toplanmaktadır. Hürriyet Misakı ile, Demokrat Parti henüz siyasi bir parti kimliği taşımadığı zamanlarda, parti kurucularının vermiş olduğu dörtlü takirde savunulan temel değer ve ileri sürülen temel düşünceler konusunda istikrarlı bir tutum takındıkları da ortaya çıkmaktadır.

CHP hükümeti, alınan bu kararlar sonucunda muhalefete yüklenmiş, iktidar muhalefet ilişkileri kopma noktasına gelmiştir. Bu nedenle partiler arasında uzlaşmanın sağlanabilmesi amacıyla Cumhurbaşkanı İnönü devreye girmiş ve arabuluculuk görevi üstlenmiştir. İnönü, hükümeti temsilen Başbakan Peker ile muhalefeti temsilen de Demokrat Parti genel başkanı Celal Bayar ile bir dizi görüşmeler yapmıştır. Yapılan görüşmelerin de sonuçsuz kalması üzerine Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 12 Temmuz 1947 tarihinde Ulus gazetesinde kendisinin kaleme aldığı aşağıdaki yazıyı yazmıştır:

“Hükümet reisi ile Muhalefet Lideri ile son günlerde memleketin iç durumu üzerindeki konuşmalarımı ve bu hususta kanatlarımı ve fikirlerimi söylemek zamanı gelmiştir.

7 Haziran tarihinde görüşmek üzere çağırdığım Bay Celal Bayar bana, Demokrat Partinin, idare mekanizmasının baskısı altında bulunduğunu beyan ve şikayet etti. Haberdar ettiğim Başbakan aynı mevzuları daha evvel aralarında görüştiklerini hikaye ederek, böyle bir baskının olmadığını, idare mekanizmasının memleketin huzurunu bozacak mahiyette tahriklere karşı çok güç durumda kaldığını beyan eyledi. Bundan sonra, iki tarafı bir arada dinlemek için 14 Haziran tarihli buluşmayı tanzim ettim.

Başbakan ve yardımcısı Devlet Bakanı ile Demokrat Parti Başkanı hazır bulundular. İki taraf arasında karşılıklı tartışma içinde iki buçuk saat deva eden bu konuşma, başladığı noktada bitti. Demokrat Parti Başkanı, Partisinin baskı altında bulunduğu noktasında ısrar ve Partisinin kanun dışı maksatlar ve ihtilal usulleri takip ettiğine dair ihtimalleri reddetti. Hükümet Reisi, idare mekanizmasının baskı yaptığı iddiasını kabul etmeyeceğini ve şikayet vesikalarını tetkik ve takibe hazır olduğunu söyledi ve Muhalef Partinin çalışma usullerini düzeltmesi lazım olduğunu iddiasında kaldı.

17 Haziran tarihinde Bay Bayar'ı tekrar kabul ettim. Bana vaziyeti arkadaşları ile görüştüğünü, benim durumuma karşı teşekkürle mütehassis olduklarını söyledikten sonra, baskı vardır kanaatında olduklarını teyid eyledi. Bunun üzerine , iki defa görüştüğüm, Başbakan, İktidar Partisi ile Muhalef Partisinin Büyük Meclisteki münasebetleri ve karşılıklı çalışmaları yolunda hayırlı telakkiler olduğunu takdirle söyledikten sonra, (biz de kendimize düşen vazifeleri sadakatla ifa edeceğiz, size söz veriyorum) dedi ve iki ay sonra Büyük Millet Meclisi toplanıncaya kadar partilerin münasebetlerinde itimadı arttıran terakkiler olacağına ümidi kuvvetli olduğunu ilave eyledi.

Bu beyanatı Bayar'a 24 Haziran tarihinde naklettim. Bay Bayar bana, fiili neticeye intizar edilmesi lazım geleceğini bildirdi. Bundan sonraki tartışmalar, Muhalefet Liderinin Sivas nutkunda ve Hükümet Reisinin 2 Temmuz tarihli beyanatında ve ondan sonraki karşılıklı cevaplarda görülmüştür. Vaziyet hulasa olunursa, iki taraf şikayetlerinde ve savunmasında ısrar etmiş ve şiddetli tartışmalar esnasında karşılıklı iyi niyetlerinin ifadesi olan bazı tatmin edici parçalar hatırdadır kalmıştır. Siyasi havayı yumuşatan bir iyilik olmak üzere, dertleri bilenlerin, kendilerinden, karşı tarafı teskin edici tedbirler alacakları ümidi uyanmıştır. Bunun dışında olarak, durum, Muhalefet Partisi Liderinin " fiili bir netice bekleme" şeklinde ifade ettiği hükümde görülür. Yani, bir başka türlü söylenirse, vaziyet karşılıklı iddialar bakımından düğüm halini muhafaza etmiştir.

Şimdi ben, bu düğümü çözmeye çalışacağım. İki tarafın şikayet ve müdafaalarının delillerini tafsil etmekte faide görmüyorum. Zaten bunlar umumî efsarca da kâfi derecede bilinmektedir. Gördüm ki taraflardan hangisinin haksız, yahut hangisi daha evvel karşısını kırmağa başlamış olduğunu aramakta da fayda yoktur. Ben, idare mekanizmasının baskı yaptığını Hükümet Reisinin kabul etmemesini, bir teminat olarak aldım ve bunu Bay Bayar'a söyledim. Ben, Muhalefet Liderinin kanun dışı maksatlar ve metodlar isnadını reddetmesini, Muhalif Parti çalışması için şart olan kanun içinde kalmak esasının göz önünde tutulduğuna ve tutulacağına dair tatmin edici bir teminat olarak kabul ettim ve Başbakanı bunu söyledim. Her iki tarafla uzun konuşmalardan çıkardığım bu neticelere inanmak istiyorum ve inanyorum. Bizi bu inanışa getiren bugünkü durumu, memlekette siyasi partilerin çalışıp gelişebileceğine kâfi ümit veren en mühim merhale sayıyorum. Şimdiye kadar, memlekette geçen iktidar ve muhalefet tecrübesinin muvaffak olmamasını bir seneden beri geçirdiğimiz tecrübeler, onların dayanamamış ve bugünkü siyasi durumu elde edememiş olmalarında görüyorum. Benim kanaatimce, bir buçuk seneden beri geçirdiğimiz tecrübeler ağır ve bazen ümit kırıcı olmuştur. Ama gelecek için her türlü

ümitleri haklı çıkacak bir muvaffakiyet de temin edilmiştir. Bu durumu muhafaza etmek ve onun gelişmesini sağlamak, iktidar ve muhalefet partilerinin vazifeleri olmak lazım gelir.

Gelecek için tedbirler, benim kabul ettiğim gibi, şu noktadan hareket etmekle bulunabilir. Benim bu son dinlediğim karşılıklı şikayetler içinde mübalağa payı ne olursa olsun, hakikat payı da vardır. İhtilalci bir teşekkül değil, bir kanuni siyasi partinin metodları ile çalışan muhalif partinin, iktidar partisi şartları içinde çalışmasını temin etmesi lazımdır. Bu zeminde ben, Devlet Reisi olarak kendimi her iki partiye karşı müsavi derecede vazifeli görürüm.

İdare mekanizması, yani valilerimiz ve maiyetleri bir seneden beri çok ağır bir tecrübe geçirmişlerdir. Öyle zamanlar oldu ki, memlekette hükümetin mevcut olup olmadığı bile şüphe götürür idi.

Sorumlu hükümetin huzur ve asayiş vazifesi münakaşa götürmez. Fakat, meşrû ve kanunî siyasî partilere karşı tarafsız, eşit muamele mecburiyeti, siyasî hayat emniyetinin temel şartıdır. Bu arada, siyasî partilere mensup olan veya görünen hususî maksat sahiplerinin şirretliklerini pervasız olarak tesirsiz bırakmak hususunda partilerin dikkat göstermeleri icap eder. Siyasî partilerin hangisi iş başına gelirse gelsin, onlar idare mekanizmasında çalışanların haklarına ve itibarlarına karşı adaletli bir zihniyette olacaklarına inandıracaklardır.

Zannediyorum ki, Hükümet Reisi ile Muhalefet Lideri arasında son tartışma, iki tarafı sebat ettikler noktadan ayırmak gayretine düşmeksizin, her iki tarafın beklendikleri şeyleri söylemiş ve temin etmiş oluyorum.

Vatandaşlarıma, Hükümetle ve İktidar Partisi ile Muhalefet arasında görüşme ve araya girme safhalarını olduğu gibi anlatmış olduğumu ümit

ederim. Varmak istediğim netice, başlıca iki parti arasında temel şartın, yani emniyetin yerleşmesidir. Bu emniyet, bir bakımdan memleketin emniyeti manasını taşıdığı için gözümde çok ehemmiyetlidir. Muhalefet, teminat içinde yaşayacak ve iktidarın kendisini ezmek niyetinde olmadığından müsterih olacaktır. İktidar, muhalefetin kanun haklarından başka bir şey düşünmediğinden müsterih bulunacaktır. Büyük vatandaş kütlesi ise, iktidarın şu partinin veya öteki partinin elinde bulunması ihtimalini vicdan rahatlığı ile düşünebilecektir. Bu neticeye varmak için karşılaştığım güçlükler, çok zaman yalnız ruhî mahiyette olan âmillerdir.

Bu güçlükleri yenmek için siyasi hayatımızı idareden, iktidarda ve muhalefetteki liderlerin samimi yardımlarını isterim. Bu beyanatımı, neşrinden önce, Başbakanla Muhalefet Lideri görmüşlerdir. (Ulus, 12 Temmuz 1947)" (Albayrak, 2004;615-616-617)

Tarihe 12 Temmuz Beyannamesi olarak geçen, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün yazmış olduğu bu beyanname, Türkiye'de demokratikleşme çabalarının devamlılığını sağlaması bakımından kilit bir öneme sahiptir. Yeni başlayan demokratik değişim süreci, partiler arasındaki uzlaşma eksikliği ve tahammülsüzlük tutumlarından dolayı iflas etme noktasına gelmiştir. Bu noktada İnönü tarafından yapılan arabuluculuk girişimleri demokrasinin gelişip serpilmesi için uygun zemini bulmasında rehberlik etmiştir. Yayımlanan beyanname bir başka açıdan daha önem taşımaktadır ki asıl önemli olan noktalardan birisi budur. Aynı zamanda CHP genel başkanı da olan Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün partiler üstü bir anlayış sergileyip objektif bir tutum sergileyebilmesidir.

Demokrat Parti'nin muhalefet yıllarında üzerinde en çok durduğu konuların başında radyodan istifade etme ve kendilerinin de fikir ve düşüncelerini rahatça ve ülke genelinde yayabilmek adına demokratik uygulamalara izin verilmesi konusudur. Bu doğrultuda olmak üzere 1948 yılında Meclis'e sunulan aşağıdaki kanun teklifi incelenmeye değerdir.

“Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü teşkilat ve vazifesine ait 4475 numaralı kanununun 20 nci maddesine bağlı gerekçedeki mucip sebepler dolayısıyla aşağıdaki fıkra eklenmiştir:

İlavesi teklif olunan fıkra:

Teşekkülleri Hükümetçe kabul ve tasdik edilmiş olan siyasî partiler, yukarı fıkralarda yazılı kayıtlara tâbi olmaksızın haftada ikişer saati geçmemek şartıyla seçecekleri organlarıyla ücretsiz olarak Devlete ait radyolarda neşriyat yapabilirler.

Partilerin bu şekilde yapacakları neşriyatın saatleri parti idareleriyle Radyo İdaresi arasında kararlaştırılır. Bu gibi neşriyattan Radyo İdaresi mesul değildir” (Aksoy, 1960; 17).

Kanun teklifinin gerekçesinde ise radyonun öneminden ve işlevselliğinden bahsedildikten sonra aşağıdaki ifadelere yer verilmiştir:

“ ... birçok memleketlerde şirketler malı olan bu tesislerden siyasî partiler ücretli ücretsiz neşriyat yapmak suretiyle fikirlerini, söylemek istediklerini, halk tabakaları arasında kolayca yayabilmektedirler. Ancak radyo tesisleri memleketimizde devlet malı olup bu cihazlarla yapılacak neşriyata Hükümet bir takım tahditler koymuş olduğu için, iktidar partisinin haricinde kalan siyasî partiler memleket olaylarına ait fikir ve düşüncelerini bu vasıta ile halka yaymak hakkından mahrum kalmışlardır.

Demokrasinin memleketimizde esaslı bir şekilde yerleşmesi ve kökleşmesi konusunda radyo cihazlarıyla yapılacak neşriyatın en büyük rolü oynıyacağı, inkarı mümkün olmayan hakikatlerin başında gelir. Gerek bu Millî gayenin tahakkuku, gerekse siyasî partilerin eşit haklara sahip olmaları düsturunun

fiilen belirtilmesi, teklif olunan fikranın kanuna ilâvesi zaruretini doğurmuştur” (Aksoy, 1960; 17-18)

Diğer taraftan Demokrat Parti kurucularından olan Fuad Köprülü'nün Kuvvet'te 20.4.1947 tarihinde yazmış olduğu aşağıdaki yazı da Demokrat Parti'nin demokratik değerler ve uygulamalar konusundaki düşüncelerini anlamak bakımından önemlidir.

“ Demokratik prensiplere sadık olduğunu iddia eden bir hükümetin ilk yapacağı şeylerden biri, muhalefetin her türlü neşir ve propaganda vasıtalarından istifadesine imkân bırakmaktır. Bugün bütün dünyada matbuat kadar, hattâ belki de ondan daha mühim bir neşir, telkin ve propaganda vasıtası olan 'radyo'yu kendi inhisarında tutan ve muhalefetin ondan faydalanmasına imkân bırakmayan bir hükümetin, hattâ şeklen olsun, kendisinin demokratik prensiplere taraftar olduğunu iddia etmesine imkan yoktur. Bugün yeryüzünde hiçbir demokrat memleket gösterilemez ki, onun radyo istasyonlarından, muhalefetin sesi yükselmesin. Muhtelif şirketler tarafından kurulmuş muhtelif radyo istasyonlarına malik olan memleketlerde, her partinin bunlardan istifade etmesi pek kolaydır; fakat bizde olduğu gibi, ancak bir tek Devlet radyo istasyonu bulunduğu taktirde, hükümetin bu en kuvvetli bir propaganda vasıtasını, yalnız iktidar partisinin inhisarında tutmayarak muhalefetin de bundan faydalanmasına imkân vermesi icab eder.” (Aksoy, 1960; 23,24)

Demokrat Partili milletvekillerinin, muhalefet yıllarında en fazla muzdarip oldukları konuların başında radyonun eşit olmayan kullanımını gelmektedir. Radyonun eşit olmayan kullanım koşulları hem meclis içindeki görüşmelerde, hem yazılı basında hem de seçim propagandalarında her daim kullanılan bir siyasi malzeme olmuştur. Demokrat Partililer radyonun siyasî partiler tarafından eşit koşullarda kullanılmasını demokratik usuller çerçevesinde ele almışlardır. Bunu da muhalefet yıllarında, CHP hükümetine karşı siyasi bir taarruz aracı olarak kullanmışlardır. Bu

söylemlerden birisi olarak Demokrat Parti kurucularından olan Fuad Köprülü Kuvvet'te 28.7.1947 tarihinde yazdığı yazısında, 12 Temmuz Beyannamesi'nde ifade edilen partilerin eşit şartlarda çalışmaları prensibinden bahsettikten sonra "... hükümet, inhisarında bulunan tek radyo için, bütün dünyaca kabul edilen bu prensibi kabul etmemekte neden bu kadar inat ediyor? Muhalefetin radyoda hakkı yok mudur? Hakikatte bunun cevabı çok basittir. Peker kabinesinin zihniyeti radyoda Demokrat Partinin sesine tahammül edemediği için! Onun sesini boğabilmek, halka duyurmamak maksadıyla elinden her geleni yaptığı için! Tek partili otoriter demokrasinin icabı bu değil midir?" (Aksoy, 1960; 23) ifadelerini kullanarak hükümetin bu konudaki tavır ve tutumunu sert bir dille eleştirmektedir.

3.3. 1950 SEÇİMLERİNDEN 1954 SEÇİMLERİNE KADAR GEÇEN DÖNEM

14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan genel seçimler öncesinde hem CHP hem de Demokrat Parti seçim propagandalarını ülke genelinde yürütmüşlerdir. Böylelikle ilk kez politikacılar seçmenlerin ayağına gidip oy istemişlerdir. Bu ise Türkiye'deki seçmenler için yeni ve farklı bir durumdur. Politikacıların uygulamaya başladıkları bu yeni anlayış aslında Türk halkının reaya olmaktan çıkıp vatandaş olarak kabul edildiğinin somut bir göstergesi olarak telakki edilebilir. Şöyle ki; cumhuriyetin kurulmasından 14 Mayıs 1950 seçimlerine kadar geçen sürede yapılan seçimlerde, politikacıların halkın sorunlarını ve ihtiyaçlarını yerinde görmelerini sağlayacak böyle bir teşebbüste bulunmadıklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Buna ilave olarak mevcut tek parti yönetiminden dolayı da böyle bir uygulamaya ihtiyaç duyulmadığı da söz konusu edilebilir. Mevcut tek parti uygulamasından dolayı insanların seçimlerde oy kullanma noktasında, siyasi partiler arasında tercihte bulunma durumlarının da bulunmadığı görülmektedir.

1950 yılında yapılan seçimlerde, Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre 8.905.743 kayıtlı seçmenden 7.953.085 kişi oy kullanmıştır. Genel seçimlere katılım oranı %89.3 olarak rekor bir seviyeye ulaşmıştır. Oyların 4.391.694'ünü alan

Demokrat Parti %46 oy alarak mecliste 416 milletvekilliği elde etmiştir. Oyların 3.148.626'sını alan CHP %39.6 oy oranına sahip olmasına rağmen mecliste sadece 69 milletvekilliği elde edebilmiştir. Bağımsızlar ise 44.537 oy alarak %0.6 oy oranına karşılık mecliste 1 milletvekili ile temsil edilmiştir. Milletvekili sayılarının dağılımındaki bu durumun nedeni ise yürürlükte olan seçim kanunudur. Yürürlükte olan seçim kanunu, nispi çoğunluk sistemini kabul etmekteydi. Bu durum ise aslında seçmenlerin siyasi tercihlerini objektif bir biçimde yansıtmaktan uzaktı. Yukarıda da görüldüğü gibi CHP ile DP'nin oyları arasındaki fark ile mecliste sahip oldukları milletvekillikleri arasında bir karşılaştırma yapıldığında inkâr edilemeyecek bir adaletsizlik olduğu görülmektedir. Bu tablonun ortaya çıkmasında en önemli etken ise yine CHP'nin 1946 seçimlerinden önce statükocu bir anlayışla seçim sistemini düzenlemesidir. Adnan Menderes bu durumu “ *Ebu Cehil gibi, kazdıkları kuyuya düştüler*” (Albayrak, 2004; 173) sözleriyle ifade etmiştir.

15 Mayıs 1950 sabahı elde edilen bu sonuçlara göre Demokrat Parti 27 yıllık CHP iktidarını sandıkta deviriyor ve Türkiye’de yeni bir dönem başlıyordu. Seçimler oldukça sakin geçmiş sadece, “*seçimden iki gün sonra Birecik ve Kilis’te; CHP’lilerle DP’liler arasında çıkan çatışmalarda üç kişi öldü, yedi kişi de yaralanmıştır.*”(Albayrak, 2004; 169).

Türkiye’de 14 Mayıs 1950’de yapılan seçimin sonuçları uluslar arası alanda da yakından takip edilmiştir. Özellikle Amerika’da seçimlerin olaysız geçmesi ve hükümetin demokratik usullere uygun bir biçimde el değiştirmesi, Türkiye’ye karşı olumlu bir bakış açısını ortaya çıkarmıştır. İç basında Vatan gazetesi 26 Mayıs 1950 tarihli baskısında Tarık Zafer Tunaya’nın “... *şimdiye kadar hep Avrupa baskısı veya baskıya tepki olarak girişilen hareketlere mukabil; bu hareket sakin ve vakûr bir inkılap mahiyetini taşımaktadır*” şeklindeki yorumuna yer vermektedir. Dış basında ise “ *New York Times’in 17 Mayıs 1950 tarihli ‘Türkiye Demokrasiye Oy Verdi’ başlıklı makalesinde;*

... *Netice üzerinde iktisadi şartların, hayat pahalılığının ve halkın yüzde seksenini teşkil eden köylünün çektiği sıkıntıların âmil olduğu muhakkaktır.*" (Albayrak, 2004; 175) yorumunda bulunarak 1950 seçimlerinin sonuçlarının arkasında yatan sosyal unsurlara vurgu yapılmıştır.

Demokrat Parti milletvekilleri toplumun çok farklı kesimlerini temsil etmekteydi. Bu konuda Metin Toker (1990; 27), "*denilebilir ki 1950-54 Meclisinin DP Grubu başlıca dört çeşit milletvekilinden oluşuyordu. Bunlardan ilki, bir önceki Meclisten gelenler...İkincisi, 1946-50 arasında bölgelerinde çetin demokrasi mücadelesi vermiş, kendilerine çok baskı yapılan, zaferi dişleri tırnaklarıyla kazanan yerel yöneticiler... üçüncü takım, o yörenin iyi okumuş, iyi yetişmiş, dil ve dünya bilen gençleri... bazıları ise listelere rastlantıyla, nasıl olduğu bilinmeksizin girmişlerdi.*" diyerek Demokrat Parti'nin kendi içinde homojen olmayan yapısını gözler önüne sermektedir. Bu durum ise DP içindeki ortak tutum ve ülkü birliğinin sağlanmasında bir takım zorlukları da beraberinde getirmiştir. Parti içi muhalefetin erken oluşmasında etkili olan amillerden birisi de partinin bu homojen olmayan yapısıdır.

a) Din-Devlet İlişkileri Anlayışındaki Değişiklikler:

Demokrat Parti iktidar olup hükümeti kurduktan sonra pek çok değişikliğe ve karara imza atmıştır. Hükümetin ilk icraatlarından biri "*16 Haziran 1950 tarihinde ezanın Arapça okunmasını yasaklayan kanunu kaldırarak*" (Yücel, 2001; 83) popülist uygulamalardan birine imza atmasıdır. Bu noktadan hareketle, Demokrat Parti'nin iktidarı süresince uygulayacağı ve politika malzemesi olarak kullanacağı din-siyaset ilişkilerine gelmekteyiz. DP'nin iktidarı devralmasından sonra, demokratik ortamın da katkısı ile, laiklik konusu çok tartışılmaya başlanmıştır. Din konusunun laiklik ekseninde tartışılmaya başlanmasında, ülke içi toplumsal dinamiklerin yanı sıra, ulular arası dinamiklerin de etkili olduğu söylenebilir. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan iki kutuplu dünya düzeninde, Türkiye'nin demokrasi cephesi tarafında yer alan A.B.D.'den yana tutum takınması

ve Sovyet Rusya'nın yani komünizmin karşısında yer alması din konusunun farklı bakış açılarıyla ele alınıp tartışılmasında önemli etmenlerdendir denilebilir.

Türk toplumunda din, toplumun geleneksel kesimlerinin ideolojisini temsil etmekteydi. Demokrat Parti'nin toplumun geleneksel kesimlerinin ideolojisini savunduğu görülmektedir. II. Dünya Savaşı süresince komünizm tehdidine bir kalkan oluşturmak amacıyla Rusya din düşmanı hatta dinsiz bir toplum olarak propaganda yapılmıştır. Buna karşın Amerika dine önem veren dine saygılı bir toplum olarak yansıtılmıştır. Türkiye Amerika'nın müttefiki olduğuna göre Türkiye'de de dine önem verilmelidir.⁶ Laiklik ilkesini savunan CHP idaresine ve yöneticilerine, dolayısıyla Kemalist ideolojiye karşı tepkiler de bu doğrultuda günden güne artmıştır. Bu durum yazın alanında da kendini göstermiş ve dinsel içerikli yayınlarda dikkat çekici bir artış gözlenmiştir. DP hükümetinin din alanında yapmış olduğu diğer yenilikler şu şekilde özetlenebilir: 4 Kasım 1950 tarihinde din dersleri ilkökul programlarına dahil edilmiş ve 1951-1952 ders yılında İmam-Hatip okulları açılmıştır. 13 Ağustos 1956 tarihinde din eğitimi ortaokul programlarına konulmuş ve 19 Kasım 1959 tarihinde İstanbul'da bir Yüksek İslam Enstitüsü açılmıştır.⁷ Ayrıca, Demokrat Parti iktidarı 1950 yılının Temmuz ayından itibaren, haftanın üç günü –Pazartesi, Çarşamba ve Cuma-, İstanbul ve Ankara radyolarından akşam saatlerinde tanınmış hafızlar tarafından Kur'an okunmasını emretmiştir. Yapılan bu uygulama Demokrat Parti hükümetinin dini siyasete alet ettiğinin en somut örneği olarak kabul edilebilir.

Bütün bu gelişmelere karşılık dinî uygulamalar ve faaliyetler konusunda alınan bir takım kısıtlayıcı tedbirler de söz konusu olmuştur. Bunlardan birincisi, 1951 yılında çıkarılan Atatürk'ü Koruma Kanunu'dur. Bu kanunun çıkarılmasının

⁶ Kaçmazoğlu, H.Bayram; Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları, Birey Yayıncılık, İstanbul, 1988. s. 69.

⁷ A.g.s. s. 73.

arkasında yatan unsur ise Ticanî tarikatının Atatürk heykellerine karşı yaptıkları saldırılardır. 22 Kasım 1952 tarihinde Vatan Gazetesi yazarlarından olan Ahmet Emin Yalman Malatya'da suikaste uğramıştır. Bu olayın ardından 6 Aralık 1952'de başbakan Adnan Menderes'in Adana'da yaptığı " *Memlekette vicdan hürriyetine tecavüz kimsenin haddi değildir... Malatya hadisesi dini türlü maksatlara alet etmek isteyenlerin, hatta toplu halde çalışma kararında olduklarını göstermiştir.*" (Eroğul, 2003;132)* şeklindeki konuşmasından sonra DP milletvekili Fehmi Ustaoglu partiden ihraç edilmiştir. Bu olayın yaşanmasından sonra Demokrat Parti hükümeti tarafından bazı İslamcı kesimlerin faaliyetlerini sınırlandırmak amacıyla, Milliyetçiler Derneği 1953 yılında kapatılmıştır. 23 Temmuz 1953 tarihinde dinin dünya işlerine ve siyasete karışmasını önlemek amacıyla 'Vicdan Hürriyetini Koruma Kanunu' çıkarılmıştır.⁸

Yaşanan bütün bu gelişmeler göstermektedir ki Türkiye tarihsel koşulları içerisinde henüz demokrasiyi sindirebilmiş değildir. Farklı düşünce ve inanışlara saygı göstermekten uzaktadır. Toplumun din konusunda farklılıklara saygı duymamasının arkasında yatan asıl unsurlardan birisi, demokrasinin toplumsal bir hareketle değil de tepeden inmeci bir biçimde uygulanmaya başlamasıdır. Bir diğer unsur ise, Demokrat Parti'nin iktidara gelmesinden hemen sonra din alanında yapmış olduğu uygulamalarla laikliğin dinsizlik olarak propaganda malzemesi haline getirilmesidir.

⁸ Bayramoğlu, H.Bayram; Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları, Birey Yayıncılık, İstanbul, 1988, s.74.

* Zafer Gazetesinin 7 Aralık 1952 tarihli yazısından aktarma

b) Yerel Seçimler:

1950 yılı içindeki yerel seçimlerde, 13 Ağustos 1950 tarihindeki muhtarlık seçimleri dışındaki 3 Eylül 1950 belediye seçimleri ve 15 Ekim 1950 tarihli il genel meclisi seçimlerinde, Demokrat Parti ezici bir üstünlük elde etmiştir. Belediye seçimleri sonucunda katılım oranı %90'lara ulaşmış, 600 belediyenin 560'ını Demokrat Parti kazanmıştır. İl genel meclisi seçimlerinde ise 341 ilçede 956 üyelik kazanmıştır.

14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan genel seçimlerinde aynı anda iki farklı ilden aday gösterilen milletvekilleri olduğundan, bazı illerde seçimlerin yeniden yapılmasına gerek duyulmuştur. 17 ilde toplam 21 milletvekilliği için 16 Eylül 1951 tarihinde ara seçimler yapılmıştır. *"16 Eylül 1951 ara seçimleri DP'nin iktidar olarak yürüttüğü ilk seçimler oldu ve 27 Mayıs'a kadar sürdürdüğü <<DP modeli seçimler>>in prototipini oluşturdu. Bunlarda DP'nin felsefesi şuydu: Seçimleri kazanmak için her şey mubahtır!"* (Toker, 1972; 152). CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek, *"DP dürüst bir seçimde kaybedeceğini anlamıştır. Kanun dışı yollara tevassül ediyor."* (Toker, 1990; 153) diyerek yeni iktidarın ara seçimlerde yapmış olduğu uygulamaları eleştirmiştir. Yapılan ara seçimlerinde CHP sadece Samsun ve Sinop illerinde milletvekilliği kazanabilmiştir. 15 ilde ise DP kazanmıştır.

c-) Ekonomi Alanındaki Gelişmeler:

Türkiye Cumhuriyeti'nde cumhuriyetin ilanından 1950 yılına kadar geçen dönemde, mevcut tek parti yönetim(ler)i tarafından ekonomik anlamda devletçilik uygulamalarına ağırlık verilmiştir. Bu uygulamaların arkasında uluslar arası ve ülkenin içinde bulunduğu şartlardan kaynaklanan pek çok neden bulunmaktadır. Uluslar arası nedenler noktasında, 1929 dünya ekonomik buhranının etkileri ve ikinci dünya savaşı sayılabilir. Ülkenin içinde bulunduğu şartlar noktasında ise, söz konusu süreçte özel teşebbüsü oluşturacak bir yerli sermaye birikiminin oluş(a)mamış olması

ve kapitalist sistemin gereklerinden olan merkantalist uygulamalar için toplumsal ve ekonomik koşulların oluşmaması sayılabilir. Ülkede temel üretim biçiminin yoğun olarak tarımsal faaliyetlere dayanması ise tarihsel ekonomik nedenler arasında kabul edilebilir. Tek parti yönetiminin yapmış olduğu Varlık Vergisi Kanunu, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu gibi uygulamalar neticesinde, hem üretim araçlarının mülkiyetinin çoğunluğuna sahip kesimlerin hem de zaten çok kesif olmayan sanayi ve ticaret burjuvazisinin tepkileri ortaya çıkmıştır ve tek parti yönetiminden duyulan memnuniyetsizlik artmıştır. Toplumun farklı kesimlerinde süreç içerisinde oluşan bu memnuniyetsizlik duyguları, 1950 yılındaki seçimlerde Demokrat Parti bünyesinde somutlaşmış ve 27 yıllık tek parti yönetiminin seçimle devrilmesi sonucunu doğurmuştur.

1950 seçimlerinden sonra iktidarı devralan Demokrat Parti, ekonomik ve mali alandaki politikalarını dört temel esas etrafında toplamıştır. Bu esaslar özetle şu şekilde ifade edilebilir: 1) devlet harcamalarını kısarak tasarruf yapmak, 2) İktisadî cihazlanmayı sürdürmek 3) İktisadî cihazlanmayı sürdürmek için ülke şartlarını göz önünde bulundurarak bir plan dahilinde bunu gerçekleştirmek, 4) Üretim hayatını devletin zararlı müdahalelerinden ve her çeşit bürokratik engellerden kurtarmak.⁹

Seçimle hükümet etme görevini devralan siyasal partiler, bir sonraki seçim zamanına kadar iktidarlarını devam ettirme şanslarını arttırabilmek için kısa vadeli ekonomik büyümeyi gerçekleştirmeye yönelik ekonomi politikalarını ön plana çıkartmaktadırlar. Bu yüzden, kısa dönem büyüme hedefleri ön plana çıkmakta ve makroekonomik istikrar ikincil bir hedef olmaktadır.¹⁰

⁹ Kişi, Şule Sevinç; Demokrat Parti Ekonomi Politikası (1950-1960), Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke Ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü, İzmir, 1999, s.141-142.

¹⁰ Akagül, Deniz; "Türkiye Deneyiminde Demokrasi, Siyasi İstikrar ve Kalkınma Arasındaki Etkileşimler", Küreselleşme, Demokratikleşme ve Türkiye, Uluslar arası Sempozyum Bildiri Kitabı, 27-30 Mart 2008 Akdeniz üniversitesi, Gazi Basımevi, Ankara. S. 56.

1950 yılından 1954 yılında yapılan seçimlere kadar olan dönemde Türkiye’de ekonominin hemen her alanında ciddi gelişmeler sağlanmıştır. Tarımsal üretimden yol yapımına, tarımda makineleşmeden sanayileşmeye varıncaya kadar pek çok alanda gözle görülür bir artış vardır. Bu gelişmelerin arkasında yatan unsurların başında Marshall yardımları gelmektedir. Marshall yardımları ile ülkeye giren para miktarı o dönemin devlet bütçesinin neredeyse yarısına yakındır. Bu sayede DP özellikle tarımda makineleşme konusunda bir atılım yapmış, buna paralel olarak yol yapımına hız verilmiş ve Türkiye’nin hemen her yerine otomobil ile gidilebilir olmuştur. Tarımsal üretim noktasında, hükümetin çiftçiye tohumluk vermesi, Ziraat Bankası vasıtasıyla kredi imkanlarını genişletmesi gibi girişimler ile bu dönemde; tarımsal üretimde örneğin, “1943’te 5 milyon ton olan hububat üretimi 1953’te 14 milyon tonu aşmıştı” (Toker, 1972; 240) artışlar sağlanmıştır.

Demokrat Parti’nin muhalefette yer aldığı 1949 yılı ile iktidara geçtiği 1950 yılı arasında tarımsal veriler bakımından bir karşılaştırma yapıldığında aşağıdaki tablo ile karşılaşılmaktadır.

Demokrat Parti’nin muhalefette yer aldığı 1949 yılı ile iktidarı devraldığı 1950 yılı arasında, tarımsal faaliyetler noktasında bir karşılaştırma yapıldığında aşağıdaki tabloyla karşılaşılmaktadır.

Tablo 1 1949-1950 Tarımsal Veriler Karşılaştırma Tablosu

	1949	1950
Ekilen alan (bin hektar)	8.999	9.868
Traktör sayısı (bin adet)	9.170	16.585
Traktörle işlenen alan (bin hektar)	688	1.244
Çift hayvanları sayısı (bin adet)	2.511	2.495
Hububat ekim alanı (bin hektar)	7.525	8.244
Hububat üretimi (bin ton)	5.349	7.764

Kaynak: İstatistik Göstergeler 1923-1980, TUIK.

Tarım alanındaki söz konusu gelişmeler, özellikle kırsal alanda yaşayan ve tarımsal faaliyetler ile geçimini sağlayan vatandaşlarda DP'ye duyulan güven ve sempatiyi besleyen en önemli unsurların başında gelmektedir. Diğer taraftan benimsenen liberal ekonomi politikalarının da etkisiyle özel sektör temsilcilerinin de iktidar partisini desteklemeye devam ettikleri görülmektedir. 1954 yılında yapılan genel milletvekili sonuçları ise bu durumun siyasal yansıması olarak değerlendirilebilir.

Bu dönemde iktisadî alanda yapılan diğer yenilikler ise, 1 Ağustos 1951 tarihinde çıkarılan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu ve 18 Mart 1954 tarihinde çıkarılan Petrol Yasası'dır. Yabancı sermayeyi Türkiye'ye çekme girişimleri aslında CHP hükümeti zamanında başlamıştır. Ancak yabancılar, Türkiye'nin içinde bulunduğu durumdan kaynaklı olarak, bu duruma yeterince ilgi göstermemişlerdir. Bu konudaki asıl gelişme 1951 yılında çıkarılan söz konusu yasa ile yaşanmıştır.

1950 yılındaki seçimlerden 1954 yılında yapılan seçimlere kadar geçen dönemdeki Demokrat Parti hükümetlerinin ekonomik alanda yapmış oldukları yenilik ve yatırımlara bakıldığı zaman aşağıdaki tablo ile karşılaşılmaktadır:

Tablo 2: 1950-1954 Yılları Arasındaki Tarımsal Veriler

	1950	1951	1952	1953	1954
Ekilen alan (Bin hektar)	9.862	10.600	11.775	13.021	13.208
Traktör sayısı (Bin adet)	16.585	24.000	31.415	35.600	37.743
Traktörle işlenen arazi (Bin hektar)	1.244	1.800	2.356	2.670	2.831
Çift hayvanları sayısı (Bin adet)	2.495	2.506	2.349	2.390	2.592
Hayvanla işlenen arazi (Bin hektar)	13.298	13.478	15.005	16.142	16.785
Hububat ekim alanı (Bin hektar)	8.244	8.805	9.868	11.077	11.271
Hububat üretimi (bin ton)	7.764	10.679	12.242	14.344	9.624

Yukarıdaki tabloya bakıldığı zaman Demokrat Parti'nin iktidarı devir aldığı ve hükümet etme görevini üstlendiği ilk 5 yıllık iktidar döneminde ekonomik hayatta, özellikle makineleşme ve tarımsal üretim konularında önemli bir artış ve canlanma olduğu görülmektedir. ABD'den alınan kredilerin tarımsal alanda makineleşme ve tohum ıslahı konularında kullanılması ekonomik alandaki söz konusu canlanmada önemli bir etkidir. Tarımda makineleşmeye tedrici surette geçilmesi, tohumlukların ıslah edilmesi gibi uygulamaların daha fazla ve kaliteli ürün alınmasını sağladığı görülmektedir.

d) İktidar-Muhalefet İlişkileri:

Demokrat Parti iktidara geldikten sonra en önemli söylemlerinden birisi devri sabık yaratmayacakları ile ilgili söylemdir. Ancak Demokrat Parti'nin iktidara gelmesinden 1960 askeri müdahalesine kadar geçen dönemde devri sabık yaratan söylem ve uygulamalara sıkça rastlandığı görülmektedir. İleride yeri geldikçe bunlara değinilecektir. Devri sabık yaratmamak söylemi iktidar muhalefet ilişkilerinde demokratik ya da demokratik olmayan teamüllerin yerleşmesi açısından önem taşımaktadır. Devri sabık kavramınının DP başkanı ve başbakan Adnan Menderes tarafından nasıl anlaşıldığına bakmakta yarar vardır. Hükümet programının okunması sürecinde Millet Partisi milletvekili Osman Bölükbaşı'nın eleştirileri üzerine, Adnan Menderes cevaben; *"derhal söyleyeyim ki, bu tabirin manası 'geçmişte işlenmiş suçları ve kanunsuzlukları, kanun icaplarına aykırı olarak kabul etmeyeceğiz' değildir. Ama açıkça ifade edeyim ki, iktidarı ele almaktan faydalanarak kinle, garazla, öç almak hırstyle hareket etmekten tamamiyle uzak kalacağız"* (Kılçık;s. 48. Aktaran: Kişi; 1999,s.150) Ancak Başbakan Menderes'in ifadeleri sadece söylem olarak kalmış, uygulamada ise tam tersi bir tablo ortaya çıkmıştır.

1950-1954 arasında meydana gelen gelişmelerden bir tanesi de CHP'nin mal varlıklarının hazineye devredilmesi ve Halkevlerinin kapatılması ile ilgili durumdur. Halkevleri Cumhuriyet'in ilanından sonra sosyal ve kültürel kalkınmaya katkı

sağlaması amacıyla 1930 yılında Atatürk tarafından kurulmuştur. Halkevlerinin bu süreçteki asıl görevi köy ve kasabalarda yetişkin eğitime katkı sağlamaktır. Tek parti dönemi boyunca Halkevlerine devlet bütçesinden kaynak ayrılmıştır. Devlet parti bütünleşmesinin bir tezahürü olan bu durum, çok partili siyasal hayata geçinceye kadar devam etmiştir. CHP'nin devlet, il, ilçe, belediye, köy bütçelerinden paralar alması haksız kazanç olarak görülmüş ve DP parti tarafından elde edilen bu haksız kazancın hazineye devredilmesi konusunda girişimler olmuştur. Özellikle de Başbakan Adnan Menderes CHP'yi bir tröst, bir şirket olarak değerlendirmiştir. Bu doğrultuda olmak üzere CHP'yi bir şirket hüviyetinden çıkarıp siyasi bir parti hüviyetine sokmak gerektiğini ileri sürmüştür.¹¹ Bu girişimler 1953 yılının Aralık ayında DP içinde bir komisyon kurulup DP Genel İdare Kurulu'nda, konuyla ilgili bir kanun teklifi sunulması kararlaştırılmıştır. 5830 sayılı yasa TBMM Genel Kurulu'nda görüşülmüş ve muhalefetin itirazlarına rağmen DP milletvekillerinin oyları ile kabul edilmiştir. Söz konusu kanunun kabul edilmesi ile, CHP'nin taşınmazları, Halkevleri ve CHP'nin yayın organı olan Ulus gazetesi de kapatılmıştır.

DP yöneticileri ve partili milletvekilleri söz konusu kanun ile CHP'yi 1954 seçimlerinden önce zayıflatmak ve pasifleştirmek istemişlerdir. Özellikle CHP'nin yayın organı olan Ulus gazetesini kapatarak ülke genelinde CHP'nin etkinliğini ortadan kaldırmak istemiştir. Ancak, Nihat Erim gazetesinin kapatılmasından bir gün sonra *"16 Aralık 1953 günü Yeni Ulus isimli bir gazete çıkarmaya başlamıştır."* (Yücel, 2001; 102)

Demokrat Parti'nin bu dönemdeki demokratik olmayan uygulamalarına en açık örneklerden birisi radyonun siyasî partiler tarafından kullanılması konusudur. Demokrat Parti hükümeti tarafından *"9 Mart 1954 tarihinde 'yayın yolu ile veya radyo ile işlenecek bazı suçlar hakkındaki 6334 sayılı yasa' kabul edildi. Bu yasayla*

¹¹ AlBayrak, Mustafa; Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960), Phoenix Yayınları, Ankara, 2004, s. 210.

... *basının iktidar aleyhine yayın yapma hakkı kısıtlanmakta idi*" (Albayrak, 2004; 253). Demokrat Parti, 1950 seçimlerinden önceki muhalefet yıllarında radyonun kullanımını konusunda CHP hükümetinin uygulamalarını sık sık eleştiri konusu yapmıştır. Ancak 1950 seçimlerinden sonraki dönemde ve giderek artan bir biçimde muhalefetin radyodan istifade etmesinin önüne geçmeye çalışan ve en nihayetinde de muhalefet partilerinin radyodan konuşma yapmasını engelleyen bir Demokrat Parti zihniyeti karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki 1954 yılında Başbakan Adnan Menderes, radyonun kullanılması konusunda mecliste aşağıdaki konuşmayı yapmıştır:

"Bu akşam radyoda intişar edecek olan sözleri de kendisine söylüyeyim. Bunlar mutlaka karşılıklı olarak yaptığımız konuşmalarımız olmayacaktır, mutlaka benim konuşmamın da heyeti umumiyesi olmayacaktır; fakat radyo hakkında, muhtelif memleket meseleleri hakkında Hükümetin ne düşündüğünü, ne yapmak istediğini vatandaşın bilmesi lâzım gelir. Bilmek istemesi de hakkıdır arkadaşlar. Bu bir propaganda meselesi değildir. Memleketin hangi esbabı mucibe ile, hangi yollarla sevkü idare edildiği, her an bilinmek icapedir. Yoksa karşılıklı bir münazara halinde değil. Demokratik idarede aslolan memleketin sevkü idaresidir. Prensipleri ve tatbikatı vatandaşa vaktü zamanında duyurmaktan, esbabı mucibesıyla izah etmekten ibarettir. Yoksa sadece, muhalefet ne demiş, muvafakat ne söylemiş karşılıklı bir münazara tertibi ile milletin hakemliğine gitme şeklinde değildir. Biz bu kanaate sahip olarak bütün meseleleri arz etmiş oluyoruz." (Aksoy, 1960;49) Başbakan Adnan Menderes'in yapmış olduğu bu konuşma, Demokrat Parti'nin iktidar olmadan önce radyonun kullanılması konusunda savunmuş olduğu fikirlerin tam tersi istikamette bir tutum takındıklarının bir göstergesi olarak yorumlanmalıdır. Çünkü, 1946-1950 yılları arasındaki muhalefet yıllarında Demokrat Parti'nin en çok üzerinde durduğu ve demokrasinin olmazsa olmazlarından olarak kabul ettikleri radyodan bütün siyasi partilerin eşit derecede kullanılması hakkı konusunda, iktidar olduktan sonraki süreçte savundukları demokratik haklar konusunda tam tersi bir tutum takındıklarını görülmektedir.

Adnan Menderes hükümeti tarafından muhalefet partilerine radyoda konuşma yasağı getirilmesinin nedenini Başbakan Adnan Menderes 1954 yılında mecliste yaptığı bir konuşmayla şu şekilde açıklamaktadır: “*Radyoda konuşmanın, meydanlarda konuşmanın adabını öğrenelim, ondan sonra hak isteyelim. Bugün muhalefet partileri işte bu sebepten Devlet radyosunu kullanmaktan mahrumdurlar...*” (Aksoy, 1960; 55)

Muhalefet partilerinin radyoyu kullanmalarını yasaklayan bu uygulamadan başka basın konusunda da bir takım sınırlandırıcı uygulamalar söz konusudur. Ancak önce DP'nin iktidara geldiği ilk yıllarda basın konusunda yapmış olduğu demokratik uygulamalara değinmek faydalı olacaktır. 1950 yılında 5680 sayılı kanun ile gazete ve mecmuaların her ne sebeple olursa olsun kapatılmayacağı yasal güvence altına alınmıştır. Başbakan Adnan Menderes, 9 Temmuz 1950 tarihli Zafer gazetesindeki bir demecinde “*Matbuat hürriyetinin demokratik bir rejime yaratacak şekilde teminat altında bulunması prensibine daima sadık kalacağız.*”¹² diyerek gazetecilere hükümet adına birinci ağızdan teminatlar vermektedir. Yine aynı kanun çerçevesinde basın mensuplarına ispat hakkı tanınmıştır. İspat hakkı ile; temel olarak, bir gazetecinin yapmış olduğu bir haber hakkında mahkemeye gidilmesi halinde haberin dayanaklarını açıklama ve haberinin gerekçelerini ortaya koyma hakkı getirilmesi kastedilmektedir.

DP iktidarının ilk yıllarında basın konusunda ortaya konulan bu demokratik tutum, süreç içinde Demokrat Parti'nin faaliyetlerine yapılan eleştirilerin artması ile beraber değişmeye başlamıştır. Özellikle de 1954 seçimlerinin yaklaşmaya başladığı dönemde basına yönelik tutum değişikliği kendisini daha net bir biçimde göstermektedir. Bu tutum değişikliğinin en önemli göstergelerinden birisi ispat hakkının ortadan kaldırılmasıdır. Bu konudaki bir diğer olumsuz gelişme de, basın

¹² Aktaran: Demir, Şerif; Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes, Paraf Yayınları, İstanbul, 2010, s.510

yoluyla itibarı sarsan, şöhret ya da servete zarar verebilecek bir haber yayımlanması durumunda altı ayda üç yıla kadar hapis cezasının yanı sıra, 1000 liradan 10000 liraya kadar para cezası verilmesi öngörülüyordu.

Bütün bu gelişmeler göstermektedir ki Demokrat Parti iktidar olmadan önceki dönemde demokrasi adına savunduğu değer ve anlayışları iktidar olduktan sonraki dönemde terk etmiştir. Demokrasinin olmazsa olmaz koşullarından olan eleştiriye tahammül ve bununla bağlantılı olan uzlaşma ve çok seslilik konusunda göstermiş olduğu tutum konusunda, serbest seçimler sonucunda elde ettiği devlet mekanizmasının hükümet etme araçlarını bir baskı unsuru olarak kullanma eğilimine yönelmiştir. Devlet mekanizmasının sağladığı hükümet etme araçlarını baskı ve siyasal şiddet unsuru olarak kullanmak ise meclis içindeki siyasal partiler arasında olduğu kadar Demokrat Parti içerisinde de zaman zaman tepkilerin oluşmasına neden olmuştur. Partiler arasındaki siyasal işbirliğinin sağlanması noktasında sert tutumların oluşmasında meclis içinde temsil olunan farklı siyasal partilerin birbirlerine karşı sert eleştiriler yönelmeleri, özellikle de seçim dönemlerinde, partiler arası ilişkileri gerginleştirmiş ve siyasal partilerin birbirlerine tahammül eşiğini günden güne düşürmüştür. Meclis içinde partiler arasındaki bu olumsuz tutum ve tahammülsüzlük zaman içinde diğer vatandaşlar arasında da kendini hissettirmiştir. Siyasal ötekileştirme DP döneminde ortaya çıkmış, bu dönemde başlayan “biz” ve “ötekiler” anlayışı özellikle de 1970’li yıllarda ülkeyi neredeyse iç savaş çıkmanın eşiğine getirmiştir.

Dönemin siyasi partilerinden olan Millet Partisi 24 Haziran 1953 tarihinde dördüncü büyük kongresini yapmıştır. Kongrede parti üyeleri arasında görüş ayrılıkları daha da belirginleşmiştir. Parti içinde inkılapçı kesimi temsil eden Saffet Olgaç parti ile ilgili değişik suçlamalarla ihbarda bulunmuş bunun üzerine adli makamlar tarafından parti hakkında soruşturma açılmıştır. “*Millet Partisinin yargılanması yaklaşık yedi ay sürdü. 27 Ocak 1954 günü Ankara 3. Asliye Ceza Mahkemesi Millet Partisi’nin kapatılmasına karar verdi.*” (Yücel, 2001; 97) Millet

Partisi'nin kapatılmasından sonra partinin üyeleri Cumhuriyetçi Millet Partisi adında yeni bir parti kurarak Türk siyasi hayatındaki varlığını devam ettirmiştir.

e) İç Politika Uygulamaları:

1950-1954 tarihleri arasında en çok tepki gören gelişmelerden bir tanesi de Köy Enstitüleri'nin kapatılmasıdır. Öncelikle Köy Enstitüleri'nin kuruluş sürecine bakmakta fayda olacağı kanaatindeyim. Köy Enstitüleri John Dewey'in önerileri doğrultusunda Atatürk tarafından ülkeyi kalkındırmak ve eğitim-öğretim hizmetlerini yurt geneline yaygınlaştırmak amacıyla kurulmuştur.

Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasında okur-yazar nüfusunun çoğunluğunu kaybeden Türkiye'nin okur-yazarlık oranını yükseltebilmesi ve eğitim hizmetlerini Anadolu'nun en ücra köylerine götürebilmesi zorunluluğu bulunmaktaydı. Diğer taraftan, temel üretim biçimin neredeyse tamamı tarımsal ve ziraî faaliyete dayanan bir ülkede Köy Enstitüleri gibi bir örgütlenmeye duyulan ihtiyaç duyulmuştur. Hem eğitim-öğretim faaliyetlerini ülke geneline yaygınlaştırmak hem de tarımsal üretimi daha bilinçli hale getirerek tarımsal üretimin kalitesini arttırmak ve üretimde artışı sağlamak Köy Enstitüleri ile mümkün olabilmiştir. Diğer taraftan, Köy Enstitüleri'nde okuyan çocuklar hem okuma yazma öğreniyorlar hem de nalbantlık, inşaat ustalığı, demircilik vb. meslekleri öğreniyorlardı. Bu ise o yöre insanının kendi kendine yetebilmesi anlamına geliyordu. Köy Enstitüleri'nde ihtiyaçlar öğretmenler eşliğinde öğrencilerin yaptıkları üretimlerle sağlanmaktaydı. Günlük ihtiyaç duyulan meyve-sebze, et gibi temel gıda maddeleri devlete yük olmadan karşılanabilmekteydi. Ancak süreç içinde özellikle de siyasal çıkar ve hesaplaşmalar noktasında Köy Enstitüleri'nin kurban edildiği görülmektedir. 1954 yılına gelindiğinde ise DP hükümeti Köy Enstitüleri'ni öğretmen okullarına dönüştürerek "27 Ocak 1954 tarihinde 6234 sayılı yasa ile" (Albayrak, 2004; 253) kapatmıştır.

İç politikada yaşanan bu gelişmelere karşın alınan uluslararası bir karar vardır ki iç politikada çok tartışılmıştır. Bu karar şudur: 25 Temmuz 1950 tarihinde, Menderes Hükümeti, Kore Savaşı'na asker gönderme kararı vermiştir.

1950 yılının 24 Haziran günü Kuzey Kore 38. Paraleli geçerek Güney Kore'ye saldırmış ve Kore Savaşı başlamıştır. Bunun üzerine Birleşmiş Milletler, Kuzey Kore'ye nota göndererek askeri güçlerini geri çekmesini istemiş olumsuz yanıt alınca da, üye devletlere yardım çağrısında bulunmuştur. Birleşmiş Milletler üyesi olan Türkiye'ye de davet gelmiştir. Bu konuyu Bakanlar Kurulunda görüşen hükümet yetkilileri 25 Temmuz 1950 tarihinde Birleşmiş Milletler'e cevabî yazısında "... Cumhuriyet hükümeti bu tetkik neticesinde mezkur kararları dünyanın şimdiki şartları içerisinde umumî barış hizmetinde müessir ve fiilî bir şekilde icra mevkiine vazetmedeki lüzum ve ehemmiyeti müdrük olarak, Kore'de hizmet etmek üzere 4500 mevcutlu Silahlı bir Türk Savaş Birliği'ni Birleşmiş Milletler'in emrine vermeye karar vermiştir." (Yücel, 2001; 85) ifadelerine yer vermiştir. Cumhurbaşkanı Celal Bayar başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu bu kararı almazdan birkaç saat önce Ankara'da bulunan Amerikalı bir senatör, bir basın toplantısı düzenleyerek " Türkiye'nin Kore Harbine fiili surette yardımı, Atlantik Paktına girmesini sağlayacaktır" (Toker, 1972; 83) diyerek Türkiye'nin " Kore Savaşı'na asker gönderme kararının temelinde NATO'ya girme isteğimizin yattığını" (Toker, 1972; 87) şüpheye yer bırakmayacak bir biçimde ortaya koymaktadır.

İktidarın almış olduğu Kore Savaşı'na asker gönderme kararı muhalefet iktidar ilişkilerini gergin bir havaya sokmuştur. Mecliste sert eleştirilerin yapılmasına neden olmuştur. Bu eleştirilerin en önemli dayanağını ise, " ... böyle bir kararın Meclisten geçirilmeksizin alınması" (Toker, 1972; 84) oluşturmaktaydı. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin savaşa katılma kararı alabilmesi için, konunun meclisten geçmesi gerektiği Anayasa'da açık bir biçimde yer almaktadır. Ancak Demokrat Parti hükümetinin almış olduğu bu kararla alenen Anayasa'yı ihlal ettiği görülmektedir. Bu nedendir ki, iktidarın almış olduğu bu karar muhalefet tarafından çok sert eleştirilere maruz kalmıştır. Bu konudaki asıl tartışmalar, 11

Aralık tarihinde toplanan mecliste, İsmet İnönü ve Osman Bölükbaşı tarafından iki gensoru önergesi verilmesi ile yaşanmıştır. İsmet İnönü'nün vermiş olduğu gensoru önergesi meclis tarafından uygun bulunmamış ve görüşülmemiştir. Ancak Osman Bölükbaşı'nın verdiği gensoru önergesi mecliste görüşülmüştür. Görüşmeler gece yarısına kadar sürmüştür ve görüşmeler esnasında taraflar arasında sert tartışmalar yaşanmıştır. Hükümetin almış olduğu bu karar farklı kesimler tarafından farklı şekillerde değerlendirilmiştir. Alınan söz konusu karar özellikle öğrenci toplulukları tarafından olumlu bir şekilde değerlendirilirken, sol yapılanmalar alınan kararı protesto etmişlerdir. Alınan söz konusu kararı protesto edenlerin başında Türk Barışseverler Cemiyeti gelmektedir. Cemiyet bu konuda bir bildiri yayımlamış, ancak bu bildirimler iktidar partisi tarafından toplatılmıştır. İktidar partisinin bildirimleri toplatmasının ardından cemiyet üyeleri alınan kararın iptal edilmesi amacıyla Meclis'e başvurmuşlardır. Menderes hükümetinin buna cevabı ise daha sert olmuş ve cemiyet yöneticilerini tutuklatmıştır.

3.4. 1954 SEÇİMLERİNDEN 1957 SEÇİMLERİNE KADAR GEÇEN DÖNEM

2 Mayıs 1954 tarihinde yapılan genel seçimlerde 10.262.063 kayıtlı seçmenin 9.095.617'si seçimlere katılmış katılım oranı %88.6 olmuştur. Demokrat Parti 5.313.659 seçmenin oyunu alarak %58.4 oy yüzdesi ile mecliste 503 milletvekili kazanmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi ise 3.193.471 seçmenin oyunu almış, %35.1'lik oy yüzdesi ile mecliste 31 milletvekilliği kazanabilmiştir. Seçimlere katılan Cumhuriyetçi Millet Partisi 480.249 seçmenin oyunu alarak mecliste 5 milletvekilliği kazanmıştır. Köylü Partisi 50935 seçmenden oy alabilmiş mecliste milletvekilliği kazanamamıştır. Bağımsızlar ise 56.393 seçmenin oyunu alarak mecliste 2 milletvekilliği almıştır.

Alınan oy sayıları ile mecliste elde edilen milletvekili sayıları arasında bir karşılaştırma yapıldığında dengesiz bir dağılım olduğu görülecektir. Söz konusu durumun nedeni ise uygulanmakta olan seçim sistemidir. Öyle ki bu seçim sistemi CHP'ye oy veren 3.193.471 seçmenin oylarına karşılık, mecliste sadece 31

milletvekilliği kazandırmaktadır. Bu seçim sistemine göre CHP her milletvekili için 103015 oya ihtiyaç duyarken, Demokrat Parti 10563 oya karşılık bir milletvekilliği kazanmıştır. Bu tablo uygulanmakta olan seçim sisteminin demokratik usul ve uygulamalarla bağdaşmadığının en somut örneğidir. Muhalefet partisi olarak CHP'nin seçim sistemi ile ilgili değişiklik yapılması konusundaki talep ve istekleri iktidar partisi tarafından reddedilmiştir. Bu reddetme iktidar partisinin mevcut durumunu koruyabilmek adına demokratik olmayan prensipleri de benimseyebildiğini, aslolanın demokratik değerler değil, sahip olunan iktidar erkini, demokrasinin karşısında olmak pahasına, korumak olduğunu göstermektedir.

1954 seçimlerinde Demokrat Parti'nin bu kadar yüksek oy alabilmesinin arkasında yatan nedenlerin başında 1950-1954 yılları arasında ekonomik alanda yaptığı hamleler gelmektedir. İktisadî alanda yapılan bu hamleler genel hatlarıyla şu şekilde özetlenebilir: Tarım alanlarının genişletilmesi, tarımda makineleşmeye gidilmesi, ulaşım alanında otoyol ve köprülerin yapılması, Ziraat Bankası kanalıyla çiftçiye kredi verilmesi, tarımsal ürünlerin alım fiyatlarının arttırılması. Örneğin 1950 yılında toplam tarım arazileri içinde kullanılan tarım alanları toplam 9868000 hektar iken 1954 yılında bu rakam yine toplamda 13208000 hektardır. 1952 yılında ülke genelinde 31415 traktör ve 3222 biçerdöver varken, bu sayı 1954 yılında 37743 traktör ve 4706 biçerdövere ulaşmıştır. 1950 yılında 789624 kilovat olan toplam elektrik üretimi 1954 yılına gelindiğinde 1402442 kilovata ulaşmıştır. 1950 -1954 yılları arasında Demokrat Parti hükümetinin sanayileşme ve altyapı yatırımlarında da yadsınamayacak hamleler gerçekleştirdiği görülmektedir. Bütün bu gelişmeler Demokrat Parti'nin 1954 seçimlerinde tarım kesimini oluşturan vatandaşlar tarafından olduğu kadar, ülkenin ticaret ve sanayi hayatını ellerinde bulunduran ticaret burjuvazisini oluşturan toplumsal kesim tarafından da desteklenmesinin arkasında yatan unsurları ortaya koymaktadır.

a) Ekonomik Durum:

1954 yılındaki seçimlerden 1957 yılında yapılan seçimlere kadar geçen dönemde ekonomik hayat incelendiğinde ise özellikle tarımsal üretim ve tarımda makineleşme konusunda aşağıdaki tabloyla karşılaşılmaktadır:

Tablo 3: 1954-1957 yılları arasındaki tarımsal veriler.

	1955	1956	1957
Ekilen alan (Bin hektar)	14.205	14.556	14.392
Traktör sayısı (Bin adet)	40.282	43.727	44.144
Traktörle işlenen arazi (Bin hektar)	3.021	3.280	3.310
Çift hayvanları sayısı (Bin adet)	2.564	2.578	2.591
Hayvanla işlenen arazi (Bin hektar)	17977	19.173	18.851
Hububat ekim alanı (Bin hektar)	12.079	12.370	12.207
Hububat üretimi (bin ton)	12.433	11.818	14.598

Tabloya bakıldığında Demokrat Parti döneminde tarımda makineleşme konusunda istikrarlı bir artış olduğu görülmektedir. Bu istikrarlı artışın, daha fazla toprağın işlenmesi ve nihayetinde de tarımsal üretimin artmasında da başlıca etkenlerden birisi olduğu görülmektedir.

b) Demokratik Olmayan Uygulamalar:

Tarım, sanayi ve altyapı alanlarındaki bütün bu olumlu gelişmelere karşın Demokrat Parti'nin demokratik temayüllerin oluşmasında aynı başarıyı gösteremediği de görülmektedir. 1954 seçimlerinden sonraki ilk demokratik olmayan uygulama, seçimlerde Demokrat Parti'ye oy vermeyen Kırşehir ilinin seçimlerden 48 gün sonra ilçe yapılarak Nevşehir iline bağlanmasıdır. Bu konu iktidar partisi ile muhalefet partisi arasındaki siyasal diyalogu olumsuz etkilemiş ve meclis içinde sert tartışmalara neden olmuştur. CHP Kırşehir milletvekili olan " *Osman Alişaroğlu da,*

'bu gidiş nereye? Elbette cevabını ben vereceğim. Dikta rejimine. Dikta rejimine... Burada benimle beraber yemin eden Demokrat Partili arkadaşlarımı ve nankör Kırşehir çocuğu Adliye Vekili'ni Kırşehir'i müdafaaya davet ediyorum'(Albayrak, 2004; 266) diyerek, demokrasi ile bağdaşmayan bu uygulama konusundaki görüşlerini meclis konuşmasında dile getirmiştir.

Kırşehir'in ilçe yapılması konusu, basında da sert eleştirilere neden olmuştur. Forum dergisinin bu konudaki yorumu, eleştirilerin dozunu ortaya koyması bakımından ilginçtir. 15 Haziran 1954 tarihli yazı şu şekildedir: *"İktidar, kazandığı çoğunluğa hâlâ inanmıyor, güvenemiyor, bunu adeta bir tesadüf hamlediyor. Onun için ileriki seçimlerde kendisini devirmesi muhtemel siyasî kuvvet unsurlarını, şimdiden yıldırarak iktidarını muhafaza etmek istiyor."* (Albayrak, 2004; 267). Demokrat Parti iktidarının serbest seçimler yoluyla elde ettiği hükümet etme gücünü, mevcut pozisyonunu korumak ve daha da güçlendirmek maksadıyla siyasal baskı araçlarını kullanarak muhalefeti ve farklı fikirleri bastırmakta sakınca görmediği ve iktidarı uzlaşma zemininde güçlendirmek yerine zor ve şiddet vasıtalarını kullanmayı tercih ettiği görülmektedir. Bu durum ise Demokrat Parti'nin sonraki yıllarda sonunu hazırlayan unsurlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Demokrat Parti, 30 Haziran 1954 tarihinde çıkarmış olduğu bir kanunla milletvekilli seçimlerine de düzenlemeler getirmiştir. Milletvekilleri Seçim Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bazı Maddelerinin Kaldırılmasına Dair Kanun adını taşıyan bu yasal düzenleme ile bir siyasî partiye başvurup da adaylığı reddedilen kişi o seçim dönemi için bir daha aday olmayacaktı, devlet memurlarının milletvekili aday olabilmesi için en az altı ay önce görevlerinden istifa etmeleri gerekecekti, siyasî partiler artık radyodan istifade edemeyeceklerdi. Radyodan istifade etme konusundaki düzenleme sadece muhalefet partilerini kapsamaktayken iktidar partisi yaptığı icraatları halka duyurabilmek için radyoyu kullanabilecekti. Bu doğrultuda yapılan bir başka düzenleme Danıştay, Sayıştay ve Yargıtay üyeleri ile üniversite profesörlerinin 25 yıl ve 60 yaşını doldurduklarında emekli olmaları ile ilgili düzenlemedir. Bütün bu yasal

düzenlemeler aslında bir anlamda “siyasal tedbir” niteliği taşımaktadır. Muhalefetin baskı altına alınması, güçsüz bırakılması ve muhalefeti destekleyen, özellikle de CHP’yi destekleyen aydın kesimi siyasetin dışına atıp pasifleştirerek, toplumsal kesimlerin etki alanının daraltılması vasıtası ile elinde tuttuğu iktidar erkini kaybetmemeye yönelik birer siyasal tedbir olarak telakki edilebilir.

Demokrat Parti’nin 1954 seçimlerinden sonraki dönemde uygulamış olduğu baskı ve demokratik olmayan uygulamaların en önemli sebeplerinden birisi ekonomik alandaki gelişmelerdir. İklim şartlarının da etkisiyle, tarımsal üretimin önceki yıllara göre düşüş göstermesi nedeniyle bazı ürünlerde ülke genelinde sıkıntılar yaşanmaya başlamıştır. İthalat-ihracat dengesini bozan bu durum neticesinde bazı ürünlerin fiyatlarında artışlar baş göstermiştir. II. Dünya Savaşı yıllarında olduğu gibi karaborsacılık başlamış, bu da enflasyonu tetiklemiştir. 1955 yılına gelindiğinde Demokrat Parti hükümeti Millî Korunma Kanunu’nu tekrar uygulamaya koymuştur. Karaborsacılık ve stokçuluk yapanlar ağır cezalarla cezalandırılmış, istifçiliğin önüne geçmek için ülke genelinde depolar ve işyerleri aranmıştır. Söz konusu durum ve uygulamalar ise Demokrat Parti hükümetlerinin uygulamış oldukları liberal ekonomi politikaları noktasında tam olarak başarıya ulaşamadıklarını göstermektedir.

c) 6-7 Eylül Olayları:

1954 yılından 1957 yılına kadar geçen süreçte hükümetin pek çok uygulaması, yapılan yasal düzenlemeler CHP iktidarı dönemindeki uygulamaları anımsatmaktadır. Bunlardan birisi olmak üzere 1955 yılında meydana gelen 6-7-Eylül olaylarıdır.

6-7 Eylül olayları hükümetin Türkleştirme politikalarının bir yansımasıdır. Londra’da Kıbrıs konusunda İngiltere garantörlüğünde Türkiye ve Yunanistan arasında görüşmeler devam ederken, İstanbul Ekspres gazetesi öğleden sonra saat 2

civarında yeni baskısı ile Atatürk'ün Selanik'teki evinin bir Rum tarafından bombalandığı haberini duyurmuştur. Bu haber kısa sürede İzmir'e de ulaşmıştır. Bu haber üzerine 6 Eylül akşam saatlerinden itibaren İstanbul'da yaşayan ve ticaret yapan Rum ve diğer gayri Müslimlerin ev ve iş yerlerine yönelik saldırılar başlamıştır. Saldırı ve yağmalamalar sadece İstanbul ile sınırlı kalmamış İzmir ve Ankara'da da Rum ve gayri Müslimlere yönelik saldırılar da görülmüştür. Olayların bitmesini takip eden günlerde olayların etkileri daha açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. Toplamda Rumlar'a ait 2200, Ermeniler'e ait 900, Museviler'e ait 400, Müslümanlar'a ait 400 işyeri zarar görmüştür.

Demokrat Parti hükümeti olayları kontrol etmekte zorlanınca İstanbul, İzmir ve Ankara'da sıkıyönetim ilan etmiştir. Demokrat Parti hükümeti *“mutadı üzerine suçu 'komünistlere' yüklemeye çalışmıştır.... Hatta hükümet daha da ileri giderek Emniyette dosyası bulunan birçok solcuyu elinde en ufak bir delil olmamasına rağmen hemen tutuklatmış ve sorgusuz sualsiz aylarca hapiste tutmuştur.”* (Eroğul, 2003:177) Olayların sorumlusu olarak gösterilen solcu düşünürler arasında; Aziz Nesin, Kemal Tahir, Asım Bezirci gibi isimler yer almaktadır.

Olaylar yaşandığı sırada dönemin İç İşleri Bakanı Namık Gedik'in İstanbul'da bulunduğu bilinmektedir. Emniyet güçlerinin olaylara müdahale etmediği ya da pasif davrandıkları ile ilgili eleştirilere Namık Gedik cevaben böyle bir durumun söz konusu olmadığını ifade etmiştir. 'Kıbrıs Türktür' Cemiyeti tarafından organize edilen olayların arka planında Millî Emniyet Hizmetleri (bugünkü Millî İstihbarat Teşkilatı) olduğunu, *“İstanbul Ekspres'in o günkü redaktörü Gökşin Sipahioğlu, kendisiyle yapılan bir röportajda ... anlatmıştır”* (Güven, 2009: 94). Güven (2009;94) bu konuda emekli general Sabri Yirmibeşoğlu ile yapılan gazete röportajından alıntı ile olayların arka planını ortaya koymaktadır. Gazete röportajında emekli general Sabri Yirmibeşoğlu'nun; *“Elbette 6-7 Eylül saldırıları Özel Harp Dairesi tarafından planlanmıştı. Olağanüstü planlı bir operasyondur ve amacına da ulaştı.”* şeklindeki ifadeleri oldukça ilginçtir.

Demokrasiyi tesis etmek amacı ve söylemiyle iktidarı serbest seçimler ile devralan Demokrat Parti hükümeti döneminde böyle bir olayın meydana gelmesi oldukça düşündürücüdür. Ülkede yaşayan azınlıklara yönelik böyle bir olayın devlet kurumları tarafından planlı bir biçimde yapılmış olması demokrasi adına oldukça endişe vericidir. Vatandaş hak ve hürriyetlerinin anayasal güvence altında alındığı demokratik bir ülke olarak Türkiye’de, yürütme organının sahip olduğu devlet gücünü siyasal baskı ve siyasal şiddet aracı olarak kullanması demokrasi değerleri ile bağdaşmadığı gibi insan hak ve hürriyetleri ile de bağdaşmayan bir tutumdur. Diğer taraftan uluslar arası bir konuda elini güçlendirmek amacıyla kendi vatandaşları üzerinde yapılan böyle bir tertibin demokrasi ile örtüşen hiçbir açıklaması mümkün görünmemektedir.

Olaylar sonunda ölen ve yaralananlar ile ilgili farklı bilgiler olmakla birlikte yaralananların 300 ila 600 kişi oldukları, ölenlerin ise hükümet yetkililerine göre 11 kişi olduğu ifade edilirken Helsinki Watch örgütünün hazırladığı rapora göre 15 kişidir.

Olaylarda zarar görenlere tazminat ödemek zorunda kalan Menderes Hükümeti *“1957 yılının sonunda toplam 6.533.856 TL tutarında ödeme yapmıştır.”* (Güven, 2009; 61)

6-7 Eylül Olayları, CHP’nin iktidarı döneminde yapmış olduğu Türkleştirme politikalarını anımsatmaktadır. Varlık Vergisi Kanun’unu uygulayarak ekonomik alanda nasıl ki CHP azınlıklara yönelik bir Türkleştirme politikası yürütmüşse 6-7 Eylül Olayları da Menderes hükümeti döneminde daha yıkıcı bir şekilde uygulanan başka bir Türkleştirme politikasıdır. Yaşanan her iki olaya da bakıldığında tek ortak noktanın olduğu görülmektedir; farklılıklara tahammül konusunda CHP ile Demokrat Parti arasında bir fark olmadığıdır.

d) İktidar-Muhalefet İlişkileri:

1954-1957 yılları arasındaki dönemde farklılıklara tahammül edilemediğinin bir başka ispatı, Menderes Hükümeti'nin basına yönelik uygulamış olduğu sansür ve yıldırma politikalarıdır. Bu dönemde seçimlerden daha da güçlenerek çıkan Demokrat Parti meclis içinde ve basın kanalıyla kendisini, icraatlarını eleştirenlere karşı CHP yönetiminden daha ağır baskılar uygulamıştır. Basını sindirmek için Basın Yayın Kanunu'nda değişiklikler yapılmış ve pek çok dergi, gazete ve yayın evini kapatılmış; gazeteci ve düşünürleri hapse atılmıştır.

1954 seçimlerinden sonra, Demokrat Parti 4. Olağan Kongre toplantılarının hazırlıklarının yapıldığı günlerde 11 Demokrat Partili milletvekili tarafından basına ispat hakkı tanınması konusunu gündeme getirilmiştir. Basına ispat hakkını savunan milletvekilleri kısa süre içinde 19 kişiye çıkmıştır. Demokrat Parti içindeki bu farklılık ve fikir ayrılığı tahammülsüzlük ile karşılanmış ve bu milletvekillerinden 9'u partiden ihraç edilmişler, kalan 10 milletvekili de partiden istifa etmişlerdir. Demokrat Parti kongresinin yapılmasından sonra da, partiden ayrılan toplam 28 milletvekilinin bir araya gelmesiyle 20 Aralık 1955 tarihinde Hürriyet Partisi'ni kurmuşlardır.

İspat hakkı konusunda Demokrat Parti içinde ortaya çıkan bu durum ve sonrasında yaşanan gelişmelerde, Demokrat Parti'nin demokratik olmayan bir parti içi yönetim anlayışına sahip olduğu görülmektedir. Demokrat Parti kurucularının CHP'den ayrılmasına neden olan dörtlü tavrının verilmesi ve sonrasında ortaya çıkan gelişmelerle paralellik gösteren bu tabloda geçmişten gelen bir yönetim zihniyetinin izlerini görmek mümkündür.

Demokrat Parti kongresinin yapılmasından sonraki zaman diliminde Belediye seçimleri yapılmıştır. Ancak CHP ve CMP (Cumhuriyetçi Millet Partisi) 13 Kasım 1955 tarihinde yapılan bu seçimlere, hükümeti protesto etmek amacıyla,

katılmamışlardır. Belediye seçimlerinden sonra Demokrat Parti Hatay milletvekili Şekip İnal “ seçimlerdeki hadiseler bana Parti'nin 10 sene evveline rücu ettiğini ve demokrasi mefhumu ile hiçbir alakası kalmadığını gösterdi” diyerek partisinden istifa ettiğini açıklamıştır.

Bu dönemde alınan demokratik olmayan kararlardan bir diğeri de toplantı ve gösteri haklarıyla ilgili kanunda yapılan bir değişiklik ile siyasal partilerin seçim dönemleri haricinde toplantı yapmaları ve gösteri ya da yürüyüş yapmaları yasaklanmıştır. Bu doğrultuda olmak üzere CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek'in Karadeniz bölgesine yaptığı ziyaretlerde CHP'lilerin toplanması ya da halkın arasına girip el sıkışmaları bile suç olarak görülmüş ve Kasım Gülek 6 ay hapse mahkum edilmiştir. Yine bu doğrultuda gerçekleşen diğer olaylardan bir kaç şunlardır: Hürriyet Partisi'nin Ankara'da yapılacak olan il başkanları toplantısı yasaklanmıştır. Osman Bölükbaşı'nın Kırşehir'i ziyaret ettiği gün kendisini karşılamaya gelen halk, polis güçleri tarafından şiddet kullanmak suretiyle dağıtılmıştır. Bu konuda Ali Gevgilili'nin (1981; 106) şu tespiti dikkate değerdir: “*Gerçekten Demokrat Parti'nin muhalefeti tümünden sindirme ve denetim altına alma çabaları son kez Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'yla ortaya çıkıyordu.*”

Demokrat Parti'nin kurucularından olan Fuad Köprülü yapılan bu demokratik olmayan uygulama ve yasal düzenlemeler neticesinde ve Başbakan Adnan Menderes ile olan anlaşmazlıkları sonucunda 1957 Eylül'ünde partiden istifa ettiğini açıklamıştır. Fuad Köprülü konuyla ilgili basına yaptığı açıklamada “*Programından ayrılmış, eski hüviyetini tamamen değiştirmiş olan bugünkü DP zihniyeti ile uyumak benim için imkânsız olduğu cihetle DP'den çekiliyorum... Demokrasi nizamına iman etmiş bütün Türk vatandaşlarının, aralarındaki her türlü ihtilafları bir tarafa atarak bu gaye uğrunda iş birliği yapmaları bir vatan borcudur*” (Eroğul, 2003; 198) diyerek Demokrat Parti uygulamalarına olan tepkisini ortaya koymaktadır.

1950'de ifade özgürlüğü, düşünce ve eleştiri özgürlüğü sloganlarıyla ve liberal ekonomi savunuculuğu ile iktidarı CHP'den devralan Demokrat Parti,

CHP'nin tek parti yönetiminde yapmış olduğu uygulamaları daha da ağırlaştırarak sürdürmüştür. Ancak 1950'li yılların ikinci yarısında gelinen noktada “ 1950'de en liberal umutlarla açılmış bir demokratikleşme döneminin büyük tarihsel çelişkisidir. Kendi kendisini yeniden ve genişleyerek üretebilme potansiyelleri sınırlı kalan, büyük çapta dış sistem katkılarıyla ayakta tutunabilen bir cılız kapitalist ekonomi, aynı zamanda siyasal özgürleşmeyi de göze alabilecek olanaklara sahip *çıkamıyordu*” (Gevgilili, 1981; 105,106)

Demokrat Parti tarafından Türkiye'deki seçmenlerin kendisine vermiş olduğu hükümet etme yetkisini layıkıyla kullanamadığı, iktidarının ilk yıllarında yakaladığı ekonomik büyüme ivmesini sonraki iktidar yıllarında yakalanamadığı, bu durumun neticesinde daha sert tedbirler ile muhalefeti ortadan kaldırmaya ve sindirmeye yönelik uygulamaların altına imza atıldığı görülmektedir.

1955 yılında Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik ve siyasî tablo ordu içindeki bazı subaylar tarafından yakından takip edilmekte ve olası senaryolar üzerinde çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalar biri İstanbul'da diğeri Ankara'da olmak üzere birbirinden haberi olmayan iki farklı grup tarafından yapılmaktaydı. Her iki grup da çalışmalarını büyük bir gizlilik içinde yürütmekte ve gizliliği koruyabilmek adına hücre tipi bir yapılanma uygulamaktadırlar. Bu gruplardan İstanbul grubunda Faruk Ateşdağlı, Naci Asutay, Faruk Güventürk, Nuri Hazer, Necmi Bek, Rıza Akaydın, Dündar Seyhan, Şükrü İkin, Necati Ünsalan, Rauf Gökçe, Suphi Gürsoytırak, Orhan Erkanlı, Kemal Güner, Mükerrerem Erensü gibi subaylar yer almaktadır. Bu isimlere sonradan Orhan Kabibay, Necdet Üruğ ve Ahmet Yılmaz da dahil olmuştur. Ankara grubunda ise; Sezai Okan, Osman Köksal, Talat Aydemir, Adnan Çelikoğlu, Kenan Esengün, Baha Vefa Karatay ve Sadı Koçaş yer almaktadır. Her iki grup da gizlilik içinde çalışmakta ancak, aynı zamanda kendileri gibi düşünen subaylar aramaktaydılar.

1957 yılında Talat Aydemir, Sezai Okan ve Adnan Çelikoğlu İstanbul Yıldız Harp Akademileri'ne kısa süreliğine eğitime gönderilmiştir. Bu eğitim süresi

boyunca kendileri gibi düşünen subaylar ararken, kendileri gibi bir oluşumun var olduğunu görünce şaşırılmışlar ve ne yapacakları konusunda uzun müddet kararsızlık yaşamışlardır. Bu iki grup birbirlerini ölçtükten sonra birleşmişler ve toplamda 20 kişiden meydana gelen bir grup oluşturmuşlardır. İstanbul'a eğitime giden grup Ankara'ya döndüğünde çalışmalarına aynı doğrultuda devam etmiştir. Ancak Kurmay Binbaşı Samet Kuşçu'nun bu hücre yapılanmalarından birisine girmesi ile işin gidişatı değişmiştir. Samet Kuşçu zaman içinde grup toplantılarına katılmaya başlamış, ancak kendisine duyulan güven duygusunun eksik olmasından dolayı kendisine grup üyesi diğer subayların ya da yapılacak işlerin ayrıntıları hakkında bilgi verilmemiştir. Bu durum karşısında şüphe ve vehime kapılan Samet Kuşçu, 20 Aralık 1957 tarihinde ani bir kararla grup üyelerini, elinde somut deliller olmadan ihbar etmiştir. Ancak hastalıklı bir ruh hali içinde önce DP milletvekili ve İstanbul Ekspres gazetesinin sahibi olan Mithat Perin'e telefon açmıştır. Ancak Mithat Perin hasta olduğundan kendisiyle görüşememiştir. Daha sonra ise DP'ye yakınlığı ile bilinen emekli bir general olan Kazım Demirkan'a gitmiş ancak evde bulamamıştır. Bir sonraki gün sabah Kazım Demirkan ile görüşebilmiş ve durumu anlatabilmiştir. Hemen ardından Mithat Perin'in evine giderek ordu içinde bazı subayların hükümeti devirmek amacıyla gruplar oluşturduklarını anlatmıştır. Bunu duyan Mithat Perin hemen Başbakan Adnan Menderes'i aramış ancak Özel Kalem Müdürü olan Şefik Fenmen, durumun ciddiyetini kavrayamamasından olsa gerek, Başbakanın müsait olmadığını, ancak 21 Aralık'ta görüşebileceklerini söylemiştir. İç İşleri Bakanı olan Namık Gedik olayı duyunca Samet Kuşçu'nun hemen bulunmasını ve yakalanması talimatını vermiştir. 23 Aralık 1957 tarihinde Samet Kuşçu sorguya alınmış ve ardından verdiği ifadeler sonucunda elinde somut hiçbir delil olmadığı anlaşılmıştır. Tarihte 9 Subay Olayı olarak yerini alan bu olay sonucunda, sadece Samet Kuşçu "*orduyu isyana teşvik suçundan iki yıl hapse mahkum edilmiş*" (İpekçi, Coşar,2010; 76) , ismi geçen diğer subaylar salıverilmiştir.

Yaşanan 9 Subay Olayı'nı ordu DP ilişkileri noktasında incelemek gerekirse, olayın tarihsel sürecine bakmakta yarar vardır. Demokrat Parti, 1950 seçimleriyle iktidarı CHP'den devraldığında bazı subayların İsmet İnönü'ye bir emirlerinin olup

olmadığını sorması ve bu durumun basına yansması Demokrat Parti yöneticileri tarafından orduya karşı bazı önlemlerin alınmasının gerekliliğini düşündürmüştür. Bu doğrultuda olmak üzere, DP'nin ilk icraatlarından birisi olarak asker ve bürokratik kesimlerde değişiklik yapma yoluna gittiği görülmektedir. Ordu ve bürokrat kesim içindeki bu tasfiye hareketinin arkasında yatan siyasi amacın ise, devletin bürokrasi mekanizması içindeki CHP etkinliğini ve gücünü zayıflatarak devlet mekanizması üzerinde tam bir hakimiyet kurmak olduğu söylenebilir. Sonraki süreçte artan hayat pahalılığı karşısında sabit maaşlı ordu mensuplarının ekonomik durumlarının giderek kötüleşmesi ve hatta bazı ordu mensuplarının geçinebilmek için ikinci bir işte çalışmak zorunda kalması ve Başbakan Adnan Menderes'in "*ben orduyu yedek subaylarla da idare ederim*"(İpekçi, Coşar, 2010; 17) şeklindeki ifadeleri ordu mensupları arasında Demokrat Parti yönetimine karşı duyulan memnuniyetsizlikleri günden güne arttıran unsurlar olmuştur.

Cumhuriyet'in kurulmasından itibaren toplum içinde saygın bir yeri olan Türk Silahlı Kuvvetleri mensuplarının bu şekilde itibarlarının zayıflamış olması bir yana diğer taraftan DP yöneticilerinin İsmet İnönü'ye karşı takındıkları olumsuz tutum ve davranışlar da ordu ile DP arasında olumlu olmayan bir ilişkinin ortaya çıkmasında etkili olan unsurlar arasında sayılabilir. Çünkü İsmet İnönü'nün ordu içinde etkisini hiçbir zaman yitirmeyen bir lider (asker) olma özelliğine sahip olduğu görülmektedir.

3.5. 1957 SEÇİMLERİNDEN 27 MAYIS 1960 TARİHİNE KADAR GEÇEN DÖNEM

27 Ekim 1957 tarihinde yapılan milletvekili genel seçimlerinde toplam 12.078.623 kayıtlı seçmenden 9.250.949 kişisi oy kullanmıştır. Ülke genelindeki toplam katılım oranı %76.6 olmuştur. Oyların 4.497.811'ini alan Demokrat Parti %48.6'lık oy oranına karşılık mecliste 424 milletvekilliği elde etmiştir. CHP ise 3.825.262 seçmenin oyunu almış % 41.4. oy yüzdesi ile mecliste 178 milletvekilliği elde etmiştir. Cumhuriyetçi Millet Partisi 604.087 oy alarak mecliste 4 milletvekili ile temsil edilirken, Hürriyet Partisi 321.471 oy ile 4 milletvekilliği elde etmiştir.

1957 seçimlerinin sonuçları Demokrat Parti'nin toplum desteğini yavaş yavaş kaybetmeye başladığını göstermektedir. Hem seçimlere katılım oranlarına bakıldığında hem de elde edilen oy oranına bakıldığında toplumun Demokrat Parti'ye olan güveninde azalma ve bakış açısında değişimler olduğu görülmektedir. Demokratik bir hak olarak da tepkisini seçim sandığında göstermişlerdir. Seçmenlerde meydana gelen bu değişimde etkili olan pek çok unsur bulunmaktadır. Çıkarılan kanunlar ile toplumun farklı kesimleri küstürülmüş, özellikle Demokrat Parti'yi destekleyen iş adamı ve entelektüel kesim hükümetin yapmış olduğu anti demokratik uygulamalar karşısında Demokrat Parti'ye karşıt düşünceler oluşturmaya başlamıştır.

Seçim sonuçları açıklandıktan ve meclis açıldıktan sonra Demokrat Parti hükümetinin yaptığı ilk icraatlardan biri Meclis İç Tüzüğü'nün bazı maddelerinde değişiklik yapmak olmuştur. Yapılan bu değişiklik ile;

"1. TBMM'deki toplam milletvekili sayısının %1'i oranında milletvekiline sahip olmayan partiler, Grup kurmayacaklardı. Buna göre; CMP ve HP grupları ortadan kalkıyordu.

2. Komisyon toplantılarında, sükuneti bozan milletvekillerine, önce ihtar edilecek, sonra oturumu terk etmeleri istenecekti.

3. Yasa önerilerinde, sözlü veya yazılı sorularda, açık-saçık sözler, aşağılayıcı sözcükler ve üçüncü kişiler hakkında, isim değişimi yoluyla, isnatta bulunulmayacaktı.

4. Görüşmelerde, parti grupları adına yalnız Grup Başkanı veya sözcülerinden biri, bir defa konuşabilecekti.

5. Konuşma yapan milletvekillerinin, bu sırada 'lisan nezaketinden ayrılmalari halinde', sözleri Genel Kurul kararı ile tutanaktan çıkarılabilecekti.

6. Mecliste görüşmelere başlanabilmesi için, çoğunluk bulunması koşulu aranacak, ancak görüşmeler sırasında çoğunluk olmasa bile konuşmalar sürecekti. Yalnız kararlarda, âni oy vermede çoğunluk koşulu aranacaktı.

7. Sözlü sorularda Bakanlar, gerekli gördükleri taktirde, genel çıkarlara aykırı gördükleri konularda, açıklama yapmaktan kaçınabileceklerdi. Sözlü sorular, yalnız cuma günleri yanıtlandırılacak ve yanıtlandırma süresi bir saatle sınırlı tutulacaktı. Bu sorularda her sorunun yanıt ve görüşme süresi, beş dakika ile sınırlı olacaktı.

8. Hazırlık Encümeni'nin yapacağı soruşturma sonucunda, bir milletvekiline, yöneltilen suçlamanın takibi gereğine karar alması halinde, dokunulmazlığın kaldırılmasına karar verilebilecekti.

9. Sövmek suçunun cezası uyarı, Kabine üyelerinden bir veya bir kaçını 'tahkir veya tehdit' etmenin cezası ise, Meclisten geçici olarak çıkarılma şeklinde belirlenmişti.

10. Geçici çıkarma cezası 3-12 oturum olarak sınırlandırılmış; ancak milletvekilinin ısrarı halinde, cezanın bir kat arttırılabileceği kabul edilmişti.

11. Uyarı cezasında, milletvekilinin aylık ödeneğinin beşte birinin; geçici çıkarmada yarısının; milletvekilinin Meclisten çıkmamakta direnmesi halinde ise, ödeneğin tamamının kesilebilmesi kural getirilmişti.

12. Suç oluşturan veya yargı makamlarınca yayınlanması yasak edilen konuların, Meclis Kürsüsü'nde söylenmesi durumunda, bunlar tutanaklarda yer almış olsalar dahi, gazetelerde yayımlanması yasaklanıyordu" (Albayrak, 2004; 516).

Meclis İç Tüzüğü'nde yapılan bu değişiklikler Demokrat Parti'de mevcut demokrasi anlayışı konusundaki 1950 öncesi ile gelinen nokta arasındaki farklılığı açıklıkla ortaya koymaktadır. 1946-1950 yılları arasındaki muhalefet döneminde gerek meclis içinde gerek yazılı basın kanalıyla tek parti yönetiminin demokratik olmayan uygulama ve kararlarını sert söylemlerle eleştiren Demokrat Parti, 1957 yılına gelindiğinde tek parti dönemini aratmayan, hatta ve hatta daha da sert yasal düzenleme ve uygulamalarla demokrasi anlayışı konusundaki farklılaşmayı ortaya koymaktadır.

İktidar partisinin bu yasakları, muhalefet partileri arasında bir ittifak oluşmasına zemin hazırlamıştır. İsmet İnönü CHP İstanbul İl Kongresi'nde yapmış olduğu konuşmasında " ... CHP dışında hareket etmek fikrinde olanların kararlarından asla kırılacak değiliz. Bu kararları tabî bir saygı ile karşılayacağız. Bizim içimizde beraber çalışmaya tevecüh gösterecek olanların hareketini, takip

ettiğimiz temel konular esasen öteden beri benimsenmiş olan idealist insanların ve teşkilatın, ideal yolunda güçlerini birleştirmelerini asıl bir hareket olarak karşılayacağız. İdeal yolunda hiç birimiz için fark, şart ve imtiyaz yoktur. Hepimiz için eşit haklar ve el birliği ile vatan vazifeleri vardır.” (Albayrak, 2004; 521) diyerek muhalefet partilerini Demokrat Parti iktidarına karşı işbirliği yapmaya davet etmiştir. Muhalefet partileri arasındaki işbirliği yapma teşebbüsü 1957 seçimlerinden önce de kendini göstermiş ancak, partiler arasındaki anlaşmazlıklar yüzünden bu işbirliği gerçekleşmemiştir.

İsmet İnönü'nün bu konuşmasından sonra, önce CMP ile Köylü Partisi birleşmişler ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi adını almışlardır. Daha sonraki süreçte Hürriyet Partisi 24 Kasım 1958 tarihinde CHP ile birleşme kararı almış ve böylelikle Milli Muhalefet Cephesi oluşturulmuştur. Muhalefet partilerinin işbirliği yapmaları Demokrat Parti'nin muhalefete karşı tutumunu sertleştirmesine neden olmuştur. Başbakan Adnan Menderes DP Manisa İl Kongresi'nde "... Politika ve ihtirastan vareste vatandaşların kin ve husumet cephesine karşı Vatan Cephesi..." (Albayrak, 2004; 522) kurmalarını istemiştir. 1958 yılı sonlarında Türkiye genelinde vatan cephesi şubeleri açılmaya başlanmış 1959 yılında ise bu çalışmalara hız verilmiştir. Hükümet basın ve radyoyu da kullanarak vatan cephesinin ülke geneline yaygınlaştırılmasına hız kazandırmıştır. Demokrat Parti hükümeti, radyoda her gün haberlerin okunmasından önce vatan cephesine katılan vatandaşların isimlerini okutmakta, broşürler bastırıp dağıtarak vatan cephesine katılımları arttırmaya çalışmıştır. Böylelikle toplum içinde biz ve ötekiler ayrımı keskinleşmiş ve partiler nezdinde bir oluşum haline dönüşmüştür. Bu durum ise Türkiye genelinde bir takım olayların yaşanmasına neden olmuştur. Uşak olayları, Topkapı olayları, Çanakkale olayları, Konya olayları, Kayseri olayları, İstanbul ve Ankara olayları yaşanan olayların başlıcalarını oluşturmaktadır. Yaşanan bu olaylar iktidar ile muhalefet arasındaki gerginliği arttırmıştır. Bundan dolayı örnek olarak Uşak olayları üzerinde durmakta fayda olacaktır.

İsmet İnönü 30 Nisan 1959 tarihinde Uşak'a gelmiştir. Tren istasyonunda toplanan kalabalığa bir konuşma yapan İsmet İnönü, şehir merkezinde DP il binasının önünden geçerken DP Uşak İl Başkanı'nın elindeki çay bardağını atması sonucunda başından yaralanmıştır. Bu durum, toplanan halkta olumsuz tesir etmiş ve DP il binası ile birlikte çevre evler de taşlanmıştır. Neyse ki olaylar daha fazla büyümeden engellenmiştir. İsmet İnönü buradan İzmir'e gitmek istemiş, ancak Bornova kaymakamı tarafından engellenmiştir. Uşak'ta yaşanan olaylar İzmir'de de devam etmiştir. Bunun üzerinde İstanbul'a hareket eden İsmet İnönü'nün, Topkapı surları civarında arabası taşlanmıştır.

Yaşanan bu olaylar üzerine CHP milletvekilleri, Başbakan Adnan Menderes ve İçişleri Bakanı Namık Gedik hakkında soruşturma açılmasını istemişlerdir. Ancak bu istek gündeme alınmayınca CHP grubu meclisi terk etmiştir. Tüm bu yaşananlar iktidar-muhalefet ilişkilerini çıkmaza sürüklemiştir.

Bu dönemde Demokrat Parti pek çok anti demokratik uygulamaya imza atmıştır. Bunlardan en çok öne çıkan "Pulliam Davası" adıyla bilinenidir. Söz konusu davanın içeriği şöyledir: 1958 yılında Türkiye'yi ziyaret eden Amerikalı gazeteci Eugene Pulliam, Türkiye ziyareti sonrasında sahip olduğu düşünceleri "On İkiye Çeyrek Var" başlıklı makalede kaleme almıştır. Bu makale İndianapoli Star gazetesi başta olma üzere pek çok gazete ve dergide yayımlanmıştır. Makale daha sonra Türkçe'ye çevrilmiş ve Dünya, Ulus, Vatan, Kervan gibi gazetelerde yayımlanmıştır. Makalenin yayımlanmasından sonra söz konusu gazeteler hakkında soruşturma başlatılmış ve gazeteler kapatılmış gazete sahipleri ya da editörler başta olmak üzere pek çok gazeteci hapse mahkum edilmiştir. Hükümet bu uygulamalar ile demokrasinin olmazsa olmaz koşullarından olan uzlaşa ve farklı fikir ve eleştirilere açık olma konusundaki tutumunu menfi yönde de olsa açık bir şekilde ortaya koymuştur. Bu tahammülsüzlüğün en uç noktasını ise Tahkikat Komisyonu oluşturmaktadır.

Tahkikat Komisyonu 1924 Anayasası'nın 169. ve 177. maddelerine dayandırılarak kurulmuştu. "169.madde, bakanlardan biri veya Bakanlar Kurulu'nun tümü hakkında yapılacak olan cezaî ve malî sorumluluğu gerektiren fiillerle ilgiliydi. 177. madde ise TBMM'nin re'sen bilgi almak istediği her çeşit konu hakkında bir Tahkikat Komisyonu kurulabileceğini hükme bağlamaktaydı" (Yücel, 2001; 144). Mecliste tahkikat komisyonu kurulmasına yönelik olarak verilen önerenin görüşülmesi sırasında oldukça sert tartışmalar yaşanmıştır. Hatta Demokrat Parti milletvekillerinden dahi komisyonun kurulmasına karşı çıkanlar olmuştur. İsmet İnönü meclisteki konuşmasında " ... Bu yolda devam ederseniz, ben de sizi kurtaramam" (Albayrak, 2004;531) diyerek iktidar partisine durumun vahametini göstermeye çalışmıştır. Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasını sağlayan 2247sayılı yasa 1960 yılının Nisan ayında yürürlüğe girmiştir. 15 milletvekilinden oluşan söz konusu komisyon üyelerinin yetkilerini arttıran 7468 sayılı yetki kanunu ile Tahkikat Komisyonunun yetkileri arttırılmıştır. Tahkikat Komisyonu'nun görevleri ve yetkileri şu şekilde belirlenmiştir:

"a) Türkiye Büyük Millet Meclisi Tahkikat Encümenleri ve naib olarak vazifelendirecekleri tâli encümenler, Ceza Muhakemeleri Usul Kanunu, Askerî Mahkeme Usul Kanunu, Basın Kanunu ile diğer kanunlarda Cumhuriyet Müdde-i Umumisi'ne, sulh hâkimine ve askerî, adlî âmirlere tanınmış olan bilcümle hak ve salâhiyetleri haizdir (madde:1).

b) Tahkikat Encümenlerinin; her türlü yayın yasağı koyabilme, bunlara uymayanların dağıtımını yasaklama, toplatma, yayınlar ve matbaalarını kapatma, soruşturma için gerekli görülen her türlü eşya, evrak ve belgelere el koyabilme; siyasî nitelikli toplantı, gösteri hareket ve benzeri faaliyetleri hakkında önlem ve karar alma haklarına sahip olacaklardır. Komisyon bu görevlerini yaparken, gerekli göreceği bütün önlemleri almaya, kararları vermeye ve Hükümetin bütün araçlarından yararlanmaya yetkilidir (madde:2).

c)Bu komisyonun aldığı kararlara ve önlemlere her ne surette olursa olsun, muhalefet edenlerin, bir seneden üç seneye kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılması kabul edilmiştir. Komisyonun aldığı önlem ve kararları uygulamakta ihmalî görülen görevlilerin altı aydan iki yıla kadar; suistimali görülenlerin bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılmaları, tahkikatların gizli yapılması ve bu gizliliğe uymayanların veya açıklayanların altı aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılmaları kabul edilmiştir. Yalan yere yemin edenlerin cezalarının iki kat arttırılması, süreye bağlı olmaksızın âmme davası açabilme hakları gibi geniş yetkilere sahip olan Tahkikat Komisyonları'nın aldığı kararlar ve önlemler kesin olup, aleyhine itiraz söz konusu olamayacaktı.” (Albayrak, 2004;533)

Tahkikat Komisyonu'nun görevleri ile ilgili birinci ve ikinci maddeler çalışmamız açısından taşıdığı önemden dolayı üzerinde dikkatle durulması gereken maddelerdir. Söz konusu komisyonun görevleri ile ilgili birinci maddede, devletin bütün resmi kurumlarının yetkilerini tek bir elde toplandığı görülmektedir. Bu ise, otoriter bir rejim anlayışının somutlaşmış bir ifadesi olarak değerlendirilebilir. Bu durum ise hiçbir surette demokrasi ile demokratik değerlerle örtüşmeyen bir anlayışın ifadesidir. İkinci maddede ise, komisyona herhangi bir konuda istediği gibi karar alma, alınan karar doğrultusunda ceza verme hakkı tanıdığı görülmektedir. Ayrıca alınan kararları uygulama noktasında devletin bütün araçlarından faydalanabilmesini sağlayan ifadeler de demokrasi bağlamında düşünüldüğünde oldukça vahim bir tablo ortaya çıkarmaktadır. Tahkikat Komisyonu'na verilen söz konusu yetkiler ile deyim yerindeyse devletin yasama, yürütme ve yargı organlarının görevleri tek bir çatı altında toplanmıştır denilebilir.

Sonuç olarak Demokrat Parti hükümeti tarafından Tahkikat Komisyonu'na verilen yetkilerle, mevcut hükümetin ne demokrasi ile ne de hukukun üstünlüğü ile bağdaşmayan bir uygulamaya karar verdiği görülmektedir. Tahkikat Komisyonu'na bu yetkilerin verilmesi TBMM'nin de halk iradesinin de üstünde bir yapılanmanın varlığına işaret etmektedir.

Demokrat Parti'nin Tahkikat Komisyonunu kurarak ve bu komisyona hükümet üstü yetkiler vererek 27 Mayıs askerî darbesinin fitilini ateşlediği görülmektedir. Söz konusu komisyon her türlü inceleme, denetim, sorgulama ve ceza verme haklarıyla donatılmış ve aldığı kararlar yargı yoluna kapatılarak o güne kadar ki en anti demokratik uygulama başlatılmıştır. Komisyonun yapmış olduğu faaliyetler toplumda var olan kutuplaşma ve nümayişi en üst noktaya çıkarmış ve olayların ardı arkası kesilmemiştir.

Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasından sonra, 27 Nisan 1960 tarihinde meclis toplantılarında yaptığı konuşmasında İsmet İnönü “...*Bu baskı rejimini kuranlar, bu tedbirlere teşebbüs eden baskı tertipçileri zannediyorlar ki, Türk milleti Kore milleti kadar haysiyetli değildir... Artık sizi ben bile kurtaramam*” (İpekçi, Coşar, 2010; 106) ifadelerini kullanmıştır.

28 Nisan 1960 tarihinde İstanbul Üniversitesi öğrencileri sabah saatlerinden itibaren yerleşkede toplanmışlar hükümetin kararlarını ve uygulamalarını protesto eden gösterileri düzenlemişlerdir. İstanbul Üniversitesi'nde yapılan gösteriler sırasında üniversite rektörünün yaralanması gösterileri daha da alevlendirmiştir. Emniyet güçlerinin silahından çıkan bir kaza kurşunu ile bir öğrencinin ölmesi ise zaten gergin olan atmosferi daha da gergin hale getirmiştir. Yaşanan olaylar üzerine hükümet tarafından sıkıyönetim ilan edilmiştir.

O dönemde Beyazıt CHP ilçe başkanı olan, aynı zamanda 9 subay olayında Albay Cemal Yıldırım'ın avukatlığını da yapmış olan Orhan Birgit, Aksiyon dergisine verdiği röportajında öğrenci olaylarını kendisinin organize ettiğini ifade etmiştir.

Nisan ayından 27 Mayıs askeri müdahalesinin gerçekleştiği tarihe kadar öğrenci olayları devam etmiş, gösterilere zaman zaman halkın da destek verdiği görülmüştür. Harp Okulu öğrencilerinin 555K parolası ile Ankara'da Kızılay

Meydanı'nda buluşmaları ise Türk silahlı kuvvetlerinin mevcut yönetimden duyduğu memnuniyetsizliği ve ordu içinde yapılan müdahale hazırlıklarını ortaya koyan somut gelişmelerden birisidir.

Başbakan Adnan Menderes bu gelişmeler yaşanırken ege gezisine çıkmıştır. 26 Mayıs 1960 tarihinde Eskişehir'de iken 26 Mayıs'ı 27 Mayıs'a bağlayan gece sabah saat 05:00'da Türk Silahlı Kuvvetleri yönetime el koymuştur. Ankara ve İstanbul'daki Demokrat Parti yöneticileri subaylar tarafından gözaltına alınmışlar ve tutuklanarak ceza evlerine gönderilmişlerdir.

Yapılan tutuklamalardan sonra, müdahaleyi gerçekleştiren askerler tarafından Millî Birlik Komitesi oluşturulmuştur. Oluşturulan komite ilk olarak gerçekleşen müdahalenin hukukî zeminini ve gerekçesini hazırlamaları amacıyla bazı akademisyenleri bir araya getirmiştir. Bu akademisyenler arasında; Sıddık Sami Onar, Naci Şensoy, Hüseyin Nail Kubalı, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Ragıp Sarıca, Tarık Zafer Tunaya, İsmet Giritli, Muammer Raşit Sevig gibi isimler yer almaktadır. Söz konusu akademisyenlerin hazırladıkları geçici anayasa 12 Haziran 1960 tarihinde Millî Birlik Komitesi tarafından kabul edilmiştir. Millî Birlik Komitesi içinden oluşturulan bir heyet tarafından Kurucu Meclis Kanunu hazırlanmış ve 13 Aralık 1960 tarihinde kanunlaştırılmıştır. Kurucu Meclis tarafından 1961 Anayasası hazırlanmış ve 9 Temmuz 1961 tarihinde halkoylaması yapılması kararlaştırılmıştır. Yapılan halkoylaması % 38,3 ret oyuna karşılık %61,7 kabul oyu ile kabul edilmiştir.

14 Ekim 1960 tarihinde başlayan Yassıda'da yapılan duruşmalar 15 Eylül 1961 tarihine kadar devam etmiştir. Bu süre içerisinde Lütfü Saylan, Zakar Tarver, Faruk Oktay, Yusuf Salman, Lütfi Kırdar, Gazi Yiğitbaşı, Nuri Yamut, Kenan Yılmaz gibi DP milletvekili ve bürokratlar hayatlarını kaybetmişlerdir. Yassıda duruşmaları sonucunda, 15 kişi hakkında idam cezası verilmiştir. Bu isimler: "Refik Koraltan, Rüştü Erdelhun, Baha Akşit, Bahadır Dülger, Zekai Erataman, Ağâh Erozan, Emin Kalafat, Osman Kavrakoğlu, İbrahim Kirazoğlu, Nusret Kirişçioğlu ve Ahmet Hamdi Sancar" (Yücel, 2001; 165-166) idi. Ayrıca DP genel başkanı olan

Celal Bayar, Adnan Menderes, Hasan Polatkan, Fatin Rüştü Zorlu gibi DP ileri gelenleri hakkında da Yüksek Adalet Divanı tarafından alınan kararlar doğrultusunda idam kararı verilmiştir. Söz konusu isimlerden sadece Adnan Menderes, Hasan Polatkan ve Fatin Rüştü Zorlu idam edilmiştir. Diğer isimlerden Celal Bayar 65 yaşını geçtiği için diğerleri de, haklarında alınan kararlar oyçokluğu ile alındığı için cezaları müebbet hapse dönüştürülmüştür. Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan 16 Eylül 1961 tarihinde, Adnan Menderes ise 17 Eylül 1961 tarihinde idam edilmişlerdir.

Yassıda yargılamalarından sonra gerçekleşen idamlardan bir ay sonra 15 Ekim 1961 tarihinde genel seçimler yapılmıştır. Bu seçimlere katılım oranı % 81,4 olmuştur. 12.925.395 kayıtlı seçmenden 10.522.716'sı seçimlerde oy kullanmıştır. Bu oylardan 10.138.035'i geçerli olmuştur. Seçimlere katılan partiler ise CHP, Adalet Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP), Millet Partisi, Yeni Türkiye Partisi gibi partiler olmuşlardır. Partilerin aldıkları oy sayıları ve mecliste temsil ettikleri milletvekili sayıları ise şu şekildedir: CHP 3.724.752 oy ile %36,7 oy oranı ve 173 milletvekilliği, Adalet Partisi 3.527.435 oy ile % 34,8 oy oranı ve 158 milletvekilliği, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi 1.415.390 oy ile % 14 oy oranı ve 54 milletvekilliği, Yeni Türkiye Partisi 1.391.934 oy ile %13,7 oy oranı ve 65 milletvekilliği kazanmışlar bağımsızlar ise 81.732 oy alabilmişler ve mecliste milletvekilliği kazanamamışlardır.

15 Ekim 1961 tarihinde yapılan seçimler ile çok partili siyasal yaşam yeniden başlamıştır. Ancak burada ilginç olan bir noktaya değinmek yerinde olacaktır. Seçime katılan seçmenler, oylarını yeni kurulan Adalet Partisi ve CKMP gibi partilerden yana kullanarak, CHP'ye karşı tutumlarını belli etmişlerdir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışma, Türkiye’de 1946 yılında başlayan, demokrasinin olmazsa olmaz koşullarından olan, çok partili siyasi hayata geçiş yıllarının incelenmesini içermektedir.

Türkiye tarihsel kökenleri ve geçirmiş olduğu toplumsal dönüşümler itibariyle demokrasinin doğması için gerekli olan toplumsal, ekonomik ve siyasal ön şartlara sahip değildir. 1960 askeri darbesinin yaşanmış olması bunun en somut göstergesidir.

İçinde yaşadığımız toplumu anlayabilmek ve daha iyi analiz edebilmek için olayları sebep sonuç ilişkileri çerçevesinde ve tarihsel kökenleri göz önünde bulundurarak değerlendirmek gerekmektedir.

Günümüzde ileri demokrasi ülkeleri olarak kabul edilen Amerika, İngiltere ve Fransa gibi ülkelerde ortaya çıkan toplumsal hareketler, bunun yanı sıra ekonomik alanda üretim biçimlerinde meydana gelen dönüşüm, ne sebepleri ne de ortaya çıkardığı sonuçları itibariyle Türkiye’de meydana gelmemiştir. Öncelikle 1789 Fransız İhtilâli’nin ortaya çıkardığı özgürlük ve eşitlik gibi felsefi ve siyasal mefhumlar Osmanlı İmparatorluğu döneminden itibaren hak ettiği yeri bulamamıştır. Özgürlük ve eşitlik kavramlarıdır ki Fransa’da yönetim şeklini ve Fransız halkının siyasal yaşama katılmasını doğrudan etkileyen kavramlardır. Söz konusu kavramların toplumsal yaşam içinde yer bulması ve her kesimden insan için bir varoluş göstergesi olarak kabul edilmesi uzun yıllar almış ve bu kavramların birer yaşamsal değer haline dönüşmelerinde savaşların yaşanmasına, kan dökülmesine neden olmuştur. Fransız İhtilali sırasında ve sonrasında insanlar özgürlüklerinin bedelini hayatlarıyla ödemişlerdir.

İngiltere’de ortaya çıkan Sanayi Devrimi, hem ortaya çıkış sebepleri hem de sonuçları itibariyle İngiltere’de toplumsal yaşamı düzenleyen kurumlarda köklü değişikliklere zemin hazırlamıştır. Özellikle de çalışma hayatını düzenleyen kural ve kurumların ortaya çıkışını etkilemesi bakımından sonraki yüzyıllarda dünya genelinde ortaya çıkan işçi hareketlerinde öncü bir role sahip olmuştur. Demokratik kurumların ortaya çıkışında ve gelişmesinde önemi yadsınamayacak bir role sahip olan orta sınıfın ortaya çıkmasında ve gelişmesinde üretim biçimlerinde meydana gelen bu tarihsel dönüşüm siyasal yaşamda da ifadesini bulmuştur. Sendikal örgütlenme ve faaliyetlerin meşruluk zemininde ifadesini bulması bunun en somut yansıması olarak kabul edilebilir. Ekonomik alandaki liberal politika ve uygulamalar siyasal hayat başta olmak üzere toplumsal yaşamın her alanında ifadesini bulmuştur. Demokrasinin var olması için gerekli olan toplumsal kurumların yerleşip kök salmasında öncü görevini yerine getirmiştir.

Türkiye’de, ne Fransız İhtilali’nin ortaya çıkardığı özgürlük ve eşitlik düşünceleri bağlamında, ne de İngiltere’de ortaya çıkan Sanayi Devrimi’nin ortaya çıkardığı liberal ekonomi politikaları ve uzantısı olan sendikal haklar bağlamında demokratik değer ve kurumların ortaya çıkışını sağlayacak toplumsal yapının tabanından bir hareket yaşanmamıştır. Söz konusu gelişmelerin Türkiye’de yaşanmaması, netice itibariyle ülkemizde demokratikleşme sürecinin ve bu doğrultudaki gelişmelerin tepeden inmece bir biçimde devleti temsil eden asker-bürokrat kesim tarafından toplumsal tabana kabul ettirilmesi gibi bir sonucu doğurmuştur.

Avrupa ülkelerinde bu gelişmeler yaşanırken aynı tarihsel süreçte Osmanlı İmparatorluğu’nun geçirdiği dönüşümler, Lale Devri ve bu dönemin sonunda ortaya çıkan Patrona Halil İsyanı (ki bu isyan yönetimden duyulan memnuniyetsizliğin bir sonucudur), Padişah ile ayanlar arasında imzalanan ve Padişah’ın bazı yetkilerini sınırlandırmayı amaç edinen Sened-i İttifak, 1839 tarihinde ilan edilen ve Osmanlı topraklarında yaşayan Müslüman olan halka bir takım hakların verilmesini savunan Tanzimat Fermanı, 1856 tarihinde ilan edilen ve Osmanlı İmparatorluğu sınırları

içinde yaşayan Müslüman olmayan haklara tanınan bir takım hakları içeren Islahat Fermanı, 1876 tarihinde ilan edilen I. Meşrutiyet ve 1908 tarihinde ilan edilen II. Meşrutiyet olarak sıralanabilir.

Bu noktada I. Meşrutiyet üzerinde ayrıntılı durmakta fayda olacağı kanaatindeyim. Çünkü, I. Meşrutiyet'in ilan edilmesi ile hem ilk kez anayasal düzene geçilmiştir hem de yine ilk kez parlamenter sisteme geçiş denemesi gerçekleşmiştir. Söz konusu gelişmelerin çalışmamız açısından taşıdığı önem ise, meşruti yönetimin ilan edilmesi, Lale Devri yıllarında Avrupa'ya gönderilen ve Jön Türkler (Genç Osmanlılar) olarak adlandırılan öğrencilerin, Osmanlı İmparatorluğu'nu içinde bulunduğu durumdan kurtarmak amacıyla ileri sürdükleri bir reçete mahiyeti taşımaktadır. Bu gelişme ise, halkın tabanından gelen bir değişim hareketi olmaktan oldukça uzak görünmektedir. Dönemin padişahının meclisi fesh edip otuz yıl sürecek olan istibdat döneminin başlaması bunun açık bir sonucudur. Otuz yıllık bu baskı dönemi boyunca, önceden var olan fikirsel hareketler süreç içinde serpilip gelişmiş ve siyasi parti oluşturma noktasına gelmiştir. Bu dönemde kurulan İttihak ve Terakki Fırkası, Ahrar Fırkası, Hürriyet ve İtilaf Fırkası gibi siyasal oluşumlar II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi sırasında etkin birer rol üstlenmişlerdir.

Lale Devri ile başlayan yönetimden duyulan memnuniyetsizlik duygularının zamanla yönetim biçiminin değişmesi sürecine dönüştüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Bu yönetim değişikliği arayışları en nihayetinde II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi ile son bulmuş ve mutlakiyet yönetiminden meşrutiyet yönetimine geçiş gerçekleşmiştir. Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın kazanılması ile de meşrutiyet yönetiminden cumhuriyet yönetimine bir geçiş ve 1946 seçimleri ile de çok partili siyasal yaşama geçişle beraber daha demokratik bir yönetime doğru bir evrilmenin olduğu söylenebilir.

Her toplumsal yapının kendine has işleyiş özellikleri ve iç dinamikleri bulunmaktadır. Türkiye'deki demokrasi kavramını bu realite etrafında değerlendirmek daha sağlıklı olacaktır. Üretim ilişkileri anlamında bakıldığında,

temel üretim biçiminin tarımsal faaliyetlere dayandığı görülmektedir. Sanayi üretimi belirli alanlarda ve sınırlı miktarda yapılmaktadır. Ticaret hayatı gayrimüslimlerin elindedir. Cumhuriyet'in ilanından sonraki yıllarda devlet tarafından sanayi ve ticaret hayatını canlandırmaya yönelik girişimler görülmektedir. Liberal ekonomi politikalarını destekleyecek sermaye birikiminin olmayışı, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın getirdiği ağır savaş ekonomisi şartları ve 1929 yılındaki büyük buhranın dünya genelindeki etkileri gibi nedenlerle, ekonomik hayatta devletçilik politikalarının uygulandığı görülmektedir. Bütün bu unsurlar demokratik kurumların var olması için gerekli olan bir orta sınıfın ortaya çıkmasını engellemiştir. Atatürk döneminde başlayan ekonomik hayattaki devletçilik anlayışı, Atatürk'ün ölümünden sonraki yıllarda tek parti döneminde de devam etmiştir.

Türkiye'de pek çok yenilik hareketinde olduğu gibi çok partili siyasi hayata geçişte de devlet yönetimini elinde bulunduran askeri bürokratik kesimden gelen bir değişiklik hareketi söz konusudur. Türkiye'de çok partili siyasi hayata geçiş dolayısıyla demokratik değer ve kurumlar gerçek anlamıyla ilk kez Demokrat Parti ile işlemeye başlamıştır. Demokratik yaşamın en önemli ön koşullarından olan siyasal hakların kullanılması ilk kez 1946 seçimleri ile ortaya çıkmıştır. 1946 seçimleri ile Türkiye'de yaşayan vatandaşlar siyasal anlamda ilk kez vatandaş olmanın gereği olarak seçimlerde kendilerini yönetecek siyasal iktidarı seçme gücüne sahip olabilmişlerdir. Ancak, 1946 seçimlerinde CHP'nin uygulamış olduğu baskılar, demokratik seçimlere gölge düşürmüştür. Bu nedenledir ki, Türkiye'de ilk demokratik seçim 1950 seçimleridir. 1950 seçimleri ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti içinde oy kullanma hakkına sahip olan vatandaşlar hem bireysel hem de kitlesel olarak demokrasiyi işletmişlerdir.

Liberal ekonomi politikaları, temel hak ve özgürlüklerin kullanılması, basın-yayın özgürlüğü, sendikal faaliyetlere izin verilmesi, işçi haklarının anayasal düzenlemelerle garanti altına alınması gibi vaatlerle iş başına gelen ve iktidarının ilk yıllarında başarılı uygulamalara imza atan Demokrat Parti kısa zamanda amacından sapmış ve mecliste elde ettiği siyasal çoğunluğu bir baskı unsuru olarak kullanmaya

başlamıştır. Demokrat Parti demokrasinin gereklerini, kurumlarını, bu kurumların işleyişini ve demokratik değerleri içine sindirememiştir.

Farklı fikirlere saygı duymamak, eleştiriye tahammülsüzlük, uzlaşma kültürünün olmaması gibi nedenlere ilave olarak ekonomi politikalarındaki başarısız uygulamalar neticesinde Türkiye’de 1946 yılında ivme kazanan demokratikleşme süreci 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi ile kesintiye uğramıştır.

1950-1960 yılları arasındaki Demokrat Parti döneminin Türk siyasal yaşamı açısından ve dolayısıyla demokrasi bağlamında taşıdığı en önemli noktalardan birisi din unsurunun siyaset mekanizması içinde işleyişi konusunda getirmiş olduğu yeni anlayıştır. Çünkü, 1950 seçimlerine kadar olan dönemde din unsuru siyaset arenasında CHP tarafından da kullanılmıştır. Ancak Demokrat Parti ile CHP’nin din konusundaki uygulamaları oldukça farklıdır. Bu noktada Demokrat Parti’nin dini bir siyasî sömürü aracı olarak daha açık bir biçimde kullandığı görülmektedir. Bu husus Türk siyasal yaşamı açısından büyük bir öneme sahiptir. Çünkü, özellikle 1961 anayasasının getirmiş olduğu özgürlükçü anlayış çerçevesinde dinin siyasi bir unsur olarak 1970’li yıllarda ve sonrasındaki süreçte kullanılmasının önünü açan bir siyasal zihniyet oluşmaya başlamıştır.

1950-1960 yılları arasındaki iktidar-muhalefet ilişkileri sonraki yıllarda uygulanacak olan iktidar-muhalefet ilişkilerinin temelini oluşturmuştur. Özellikle de toplumun siyasal ideolojiler noktasında iki kutuplu bir yapıya sahip olmasında 1950-1960 yılları arasındaki Demokrat Parti ile Cumhuriyet Halk Partisi arasındaki söylemler etkili olmuştur. İlerleyen yıllarda, toplumdaki bu iki kutupluluk farklı ideoloji ve görüşlere mensup olanlar arasında siyasi ve ideolojik çatışmalara neden olmuştur. Toplum içindeki bu kutuplaşma sonucu yaşanan toplumsal kargaşa 1971 askeri muhtırasına ve 12 Eylül 1980 askeri darbesine zemin hazırlamıştır.

1950-1960 yılları arasında Demokrat Parti hükümetlerinin yapmış oldukları uygulamalar dolayısıyla gelişen olaylar ve bu olaylar sonucunda meydana gelen 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinin ortaya çıkardığı gelişmeler, günümüze gelinceye kadar ordu-siyaset ilişkilerinin şekillenmesinde de etkili olmuştur. Ordu –siyaset ilişkilerinin şekillenmesinin en somut örnekleri 1971 askeri muhtırası ve 12 Eylül 1980 askeri darbesidir.

Siyasi parti liderlerinin birbirlerine karşı söylemleri ve takındıkları tutum konusunda günümüzde de köklü değişikliklerin olmadığı kanaatindeyim. Çünkü 12 Haziran 2011 seçimleri döneminde siyasi parti liderlerinin birbirlerine karşı kullandıkları suçlayıcı ve küçük düşürücü ifadeleri 1950-1960 yılları arasındaki iktidar-muhalefet ilişkilerinde de görmek mümkündür

Siyasal, ekonomik, ordu-siyaset ilişkileri ve din-devlet ilişkileri bağlamında ele alındığında 1946 yılında başlayan demokratikleşme sürecinin günümüzde hala devam ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu tarihsel süreç içerisinde Türkiye'nin, kendi toplumsal, ekonomik ve politik altyapısı gereği kendine has bir demokrasi kültürü, bu doğrultuda kendine has bir demokratik değerler sistemi geliştirdiği söylenebilir. Günümüzde yaşanmakta olan gelişme ve değişimler, söz konusu kendine has demokratik değerler sisteminin oluştuğunun/oluşmakta olduğunun somut birer göstergesi olarak kabul edilebilir.

Türkiye'de sistem olarak demokrasinin ve demokratikleşmenin toplumun geniş kesimlerine de nüfuz edecek bir biçimde yerleşebilmesi, daha müreffeh, daha insancıl, daha uzlaşya açık, farklılıkları olduğu gibi kabul edebilen, daha katılımcı bir toplumsal bütünlüğün sağlanabilmesi için bir araç olarak görülmesi gerektiğine inanıyorum.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

AĞAOĞLU, Samet; (2004) “Arkadaşım Menderes İpin Gölgesindeki Günler”, Alkım Yayınları, II. Basım, İstanbul.

AĞAOĞLU, Samet; (1993), “Siyasi Günlük Demokrat Partinin Kuruluşu”, İletişim Yayınları, II. Baskı, İstanbul.

AĞAOĞLU, Samet;(1972), “Demokrat Partinin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri Bir Soru”, Baha Matbaası.

AHMAD, Feroz; (2007), “Modern Türkiye'nin Oluşumu”, Çeviren: Yavuz Alogan, Kaynak Yayınları, 6. baskı, İstanbul.

AKDAĞ, Mustafa; (2010), “Türkiye'nin İktisadî ve İctimaî Tarihi”, YKY, İstanbul.

AKSOY, Muammer; (1960), “Partizan Radyo ve DP”, Demokrasi ve DP Yayın Serisi Nr:8 Forum Yayınları Seri:I, Ankara.

AKŞİN, Sina; “Yakınçağ Türkiye Tarihi Cilt-1”, Milliyet kitaplığı, İstanbul.

ALBAYRAK, Mustafa; (2004), “Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti”, Phoenix, Ankara.

ARMAOĞLU, Fahir; “20. Yüzyıl Siyasi Tarihi Cilt 1-2: 1914-1995”, Alkım Yayınları, 14. baskı, İstanbul.

ARON, Raymond; (1976), "Demokrasi ve Totalitarizm", Çeviren: Vahdi Hatay, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

ATATÜRK, Kemal; (2006), Nutuk, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

AVCIOĞLU, Doğan; (1996), "Türkiye'nin Düzeni (Dün-Bugün-Yarın) Birinci Kitap", Tekin Yayınevi, İstanbul.

AVCIOĞLU, Doğan; (1995), "Türkiye'nin Düzeni (Dün-Bugün-Yarın) İkinci Kitap", Tekin Yayınevi, İstanbul.

AYBARS, Ergün; (1997), "İstiklal Mahkemeleri", Milliyet Yayınları, İstanbul.

AYDEMİR, Şevket Süreyya;(2011), "Tek Adam Cilt III (1922-1938)", Remzi Kitabevi, 26. Özel Basım, İstanbul.

AYDEMİR, Şevket Süreyya; (2011), "İkinci Adam Cilt II(1938-1950)", Remzi Kitabevi, 11. Özel Basım, İstanbul.

AYDEMİR, Şevket Süreyya; (2011), "İkinci Adam Cilt III (1950-1964)", Remzi Kitabevi, 9. Özel Basım, İstanbul.

BAĞLUM, Kemal; (1991), "Anıpolitik 1945-1960", Bilgi Yayınevi, İstanbul.

BAŞGİL, Ali Fuat; (2003), "Demokrasi Yolunda", Yağmur Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.

BİRAND, M. Ali- DÜNDAR, Can- ÇAPLI, Bülent; (2007), "Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu", Doğan Kitap, 16. Baskı, İstanbul.

BORATAV, Korkut; (1962), “Türkiye’de Devletçilik İktisadi Düşünceler ve İktisadi Mevzuat (1923-1950)”, Türk İktisadi Gelişmesi Araştırma Projesi No: 16.

CANFORA, Luciano; (2003), “Demokratik Retoriğin Eleştirisi”, Çeviren: Durdu Kundakçı, Dost Kitabevi, Ankara.

CASİİER, Ernst; (1984), “Devlet Efsanesi”, Çeviren: Necla Arat, Remzi Kitabevi, İstanbul.

CEM, İsmail; (1997) “Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi”, Can Yayınları, 12. Baskı, İstanbul.

COŞKUN, Nusret Safa; (1960), “Son Meclis ve 1950-1960 Siyasi Olayları”, İstanbul.

ÇAVDAR, Tefvik; (2008), “Türkiye’nin Demokrasi Tarihi Cilt 1-2”, İmge Kitabevi, 4. Baskı, Ankara.

ÇİZMELİ, Şevket; (2010), “Menderes Demokrasi Yıldızı?”, Arkadaş Yayınları, 3. Baskı, Ankara.

DAHL, Robert A.; (2010), “Demokrasi Üzerine”, Çeviren: Betül Kadioğlu, Phoenix Yayınevi, 2. Baskı, Ankara.

DEMİR, Şerif; (2010), “Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes”, Paraf Yayınları, İstanbul.

DUVERGER, Maurice; (2007), “Siyaset Sosyolojisi”, Çeviren: Şirin Tekeli, Varlık Yayınları, 8. Baskı, İstanbul.

DUVERGER, Maurice; (1993), "Siyasi Partiler", Çeviren: Ergun Özbudun, Bilgi Yayınevi, 4. Baskı, Ankara.

EKİNCİ, Necdet; (1997), "Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçişte Dış Etkenler", Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul.

ERGİL, Doğu; (1986), "Toplumsal Eşitsizliğin Yapısı", Ankara.

EROĞUL, Cem; (2003), "Demokrat Parti Tarihi Ve İdeolojisi", İmge Kitabevi, 4. Baskı, İstanbul.

EROĞUL, Cem; (1991), "Devlet Yönetimine Katılma Hakkı", İmge Yayınları, Ankara.

EROL, Ömer Lütfi; (2010), "Asker-Devrim-Darbe", B Yayın, 3. Baskı, İstanbul.

GEVGİLİLİ, Ali; (1981), "Yükseliş ve Düşüş", Altın Kitaplar Yayınları.

GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref, KİLİ, Suna; (1982), "Türk Anayasa Metinleri 1839-1980", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No: 496, 2. Baskı, Ankara.

GÜRSOY, İdris; "Bir Gazetecinin Darbe Anıları Orhan Birgit", Aksiyon Dergisi, 4-10 Nisan 2011, Sayı:852, Ankara.

GÜVEN, Dilek; (2009), "Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül Olayları", İletişim Yayınları, İstanbul.

HAZIR, Hayati; (2001), “Siyasal Şiddet ve Terörizm”, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

İLERİ, Tefik; (2003) “Yassıada ve Kayseri Günlükleri”, Ötüken Yayınları, İstanbul.

İPEKÇİ, Abdi; COŞAR, Ö. Sami; (2010), “İhtilalin İç Yüzü”, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.

KAÇMAZOĞLU, H.Bayram; (1988), “Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları”, Birey Yayıncılık, İstanbul.

KARPAT, Kemal H.; (2010), “Osmanlı’dan Günümüze Asker ve Siyaset”, Timaş Yayınları, İstanbul.

KEANE, John; (1994), “Demokrasi ve Sivil Toplum”, Çeviren: Necmi Erdoğan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

KELEŞ, Ruşen; MUTLU, Şerif; GERAY, Cevat; POLATKAN, Tanju; (1962), “Demokratik Memleketlerde Siyasal Partiler”, TODAİE Araştırma Serisi No: 10, Balkanoğlu Matbaacılık, Ankara.

KILIÇBAY, Ahmet; (1993), “Değişen Dünyada Türk Ekonomisi”, Cem Yayınevi, İstanbul.

KOÇAK, Cemil; (1986), “Türkiye’de Milli Şef Dönemi”, Ankara

KOMŞUOĞLU, Ayşegül; (2008), “Türkiye’de Siyasal Muhalefet”, Bengi Yayınları, İstanbul.

KONGAR, Emre; (1995), “Toplumsal Değişme Kuramları Ve Türkiye Gerçeği”, Remzi Kitabevi, 6. Baskı, İstanbul.

KONGAR, Emre; (1995), “İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı Cilt 1-2”, Remzi Kitabevi, 9. Baskı, İstanbul.

KONGAR, Emre; (1998), “21. Yüzyılda Türkiye 2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı”, Remzi Kitabevi, İstanbul.

KURUÇ, Bilsay; (1965), “Türk İktisat Tarihi Geliştirme Araştırma Projesi”, No: 15, Ankara.

KÜÇÜKÖMER, İdris; (2009), “Cuntacılıktan Sivil Topluma”, Profil Yayıncılık, İstanbul.

KÜÇÜKÖMER, İdris; (2010), “Batılılaşma & Düzenin Yabancılaşması”, Profil Yayıncılık 2. Baskı, İstanbul.

KÜÇÜKÖMER, İdris, (2010), “Anılar ve Düşünceler”, Profil Yayıncılık, İstanbul.

KÜÇÜKÖMER, İdris; (2010), “Halk Demokrasi İstiyor mu?”, Profil Yayıncılık, İstanbul.

LİJPHART, Arend; (1984), “Çağdaş Demokrasiler”, Çeviren: Ergun Özbudun ve Ersin Onulduran, Türk Demokrasi Vakfı ve Siyasi İlimler Derneği Ortak Yayını.

LİJPHART, Arend; (2006), “Demokrasi Motifleri”, Çevirenler: Güneş Ayas, Utku Umut Bulsun, Salyangoz Yayınları, İstanbul.

MARDİN, Şerif; “ Türkiye’de Toplum ve Siyaset”, İletişim Yayınları, 6. Baskı, İstanbul.

MILLS, Wright; (1974), “İktidar Seçkinleri”, Çeviren: Ünsal Oskay, İstanbul.

MOORE, Jr. Barrington; (2003), “Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri”, Çeviren: Şirin Tekeli- Alaeddin Şenel, İmge Yayınevi, 2. Baskı, Ankara.

MUMCU, Uğur; (2010), “Kürt-İslam Ayaklanması 1919-1925”, um:ag Yayınları, 28. Baskı, Ankara.

MÜSTAKİL DEMOKRATLAR GRUBU; (1949), “Demokrat Parti Kurucuları Bu Davanın Adamı Değildirler”.

NADİ, Nadir; “Atatürk İlkeleri Işığında Uyarmalar Bir İflasın Kronolojisi 1950-1960”, Cumhuriyet Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.

NİYAZİ, Mehmed; (1993), “Türk Devlet Felsefesi”, Ötüken Yayınları, İstanbul.

ÖZTÜRK, Namık Kemal; (1998), “Bürokrasinin Siyasal Gücü”, Doçentlik Takdim Çalışması, Muğla.

RUSSEL, Bertrand; (1993), “İktidar”, Çeviren: Erol Esençay, Deniz Kitaplar Yayınları, İstanbul.

SKOCPOL, Theda; (1999), “Tarihsel Sosyoloji Bloch’tan Wallerstein’e Görüşler Ve Yöntemler”, Çeviren: Ahmet Fethi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.

STEINHAUS, Kurt; (1995) “Atatürk Devrimlerinin Sosyolojisi”, Çeviren: N. Akkaş, Sarmal Yayınları, 2. baskı, İstanbul.

TAHİR, Kemal; (2009), “Bozkırdaki Çekirdek”, İthaki Yayınları, 4. Baskı, İstanbul.

TEKELİ, İlhan; (2011), “Türkiye İçin Demokrasi Yazıları”, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

TOKER, Metin; (1990), “Demokrasimizin İsmet Paşa’lı Yılları 1944-1973 DP’nin Altın Yılları 1950-1954”, Bilgi Yayınevi, Ankara.

TOKER, Metin; (1991), “Demokrasimizin İsmet Paşa’lı Yılları 1944-1973 DP Yokuş Aşağı 1954-1957”, Bilgi Yayınevi, 2. Basım, İstanbul.

TOKER, Metin; (1991), “Demokrasimizin İsmet Paşa’lı Yılları 1944-1973 Demokrasiden Darbeye”, Bilgi Yayınevi, İstanbul.

TOKER, Metin; (1991), “Demokrasimizin İsmet Paşa’lı Yılları 1944-1973 Yarı Silahlı, Yarı Kûlahlı Bir Ara Rejim 1960-1961”, Bilgi Yayınevi, Gözden Geçirilmiş 2. Basım, İstanbul.

TUNAYA, Tarık Zafer; (1995), “Türkiye’de Siyasal Partiler”, Arba Yayınları, İstanbul.

TUNAYA, Tarık Zafer; (2003), “Türkiye’de Siyasal Gelişmeler (1876-1938) Mütareke, Cumhuriyet ve Atatürk”, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.

TUNÇAY, Mete; (2010), “ Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)”, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 5. Basım, İstanbul.

YÜCEL, Mustafa Serhan; (2001), “Demokrat Parti”, Ülke Kitapları, İstanbul.

Makaleler:

AKAGÜL, Deniz; “Türkiye Deneyiminde Demokrasi, Siyasi İstikrar ve Kalkınma Arasındaki Etkileşimler”, Küreselleşme, Demokratikleşme Ve Türkiye, Uluslar arası Sempozyum Bildiri Kitabı 27-30 Mart 2008 Akdeniz Üniversitesi, Gazi Basımevi Ankara.

ÖZÇELİK, Pınar Kaya; “Demokrat Parti’nin Demokrasi Söylemi”, www.ankara.edu.tr.

ÖZUĞURLU, B.Sonay; “Türkiye’de Düzenleyici Devletin İnşası Ve Demokrasi Sorunu”, Küreselleşme, Demokratikleşme Ve Türkiye, Uluslar arası Sempozyum Bildiri Kitabı 27-30 Mart 2008 Akdeniz Üniversitesi, Gazi Basımevi Ankara.

TÜSİAD; (1999), “Türkiye’de Demokratik Standartların Yükseltilmesi Tartışmalar ve Son Gelişmeler”, Ankara.

Sürelî Yayınlar:

Demokrat Parti Yayını,(1953), “Yeni İktidarın Çalışmaları 22.5.1950-22.5.1953”, Güneş Matbaacılık, Ankara.

Adnan Menderes’in Konuşmaları-Demeçleri-Makaleleri,(1992), Demokratlar Kulübü Yayınları, Sayı:3 Cilt: 5-6-7-8-9, Ankara.

Demokrasi Platformu Üç Aylık Dergi, “Hukuk Devleti ve Yargıda Reform”, Yıl:1, Sayı:2, Bahar 2005, Ankara.

Demokrasi Platformu Üç Aylık Dergi, “ Türk Dış Politikasında Yön Arayışları: Batılılaşma Sorgulanıyor mu?”, Yıl:4, Sayı: 13, Kış 2008, Ankara.

Demokrasi Platformu Üç Aylık Dergi, “ Türkiye'nin Demokrasi Tarihi”, Yıl:4, Sayı:14, Bahar 2008, Ankara.

Demokrasi Platformu Üç Aylık Dergi, “Demokrat Parti ve Menderes Cilt:1”, Yıl:5, Sayı:17, Kış 2009, Ankara.

Demokrasi Platformu Üç Aylık Dergi, “Demokrat Parti ve Menderes Cilt:2”, Yıl:5, Sayı: 18, Bahar 2009, Ankara.

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : EJDER ALDAN

Doğum Yeri : MUĞLA/MERKEZ

Doğum Yılı : 20/08/1978

Medeni Hali : BEKAR

EĞİTİM VE AKADEMİK BİLGİLER

Lise 1992-1995 : MUĞLA TİCARET MESLEK LİSESİ

Lisans 1996-2000 : SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

Yabancı Dil : İNGİLİZCE

MESLEKİ BİLGİLER

2003-2005 : MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI/ SÖLEŞMELİ ÖĞRETMENLİK

2006-2011 : DERSHANE REHBER ÖĞRETMENLİĞİ/EĞİTİM BİLİMLERİ
ÖĞRETMENLİĞİ